

ÇİN MESELESİ

Asistan Ahmet MUMCU

Meselenin Önemi :

Şu anda Dünya ilim ve siyaset âleminin meşgul olduğu bir numaralı hayatî problem Çin'in durumudur. Gerek batı, gerekse doğu blokunun devlet adamlarını bu mesele derin bir şekilde düşündürmektedir.

Çin'in bugünkü nüfusu 700 Milyona yaklaşmaktadır. Bu yüzyılın sonunda Dünyada bir milyara yakın bir Çinli kütlesi bulunacaktır. Bu insanları Çin'in kendi kaynakları besliyemeyecektir. O zaman bu fazla nüfusun akıbeti ne olacaktır? Çinliler acaba, komünist rejimin de etkisi ile savaştı bir siyaset mi güdeceklerdir. Eğer böyle bir siyaset tutulursa doğu - batı bloklarının *ilgileri* nasıl bir yönde gelişecektir? Bu meseleye başka türlü çözüm yolu bulunabilecek midir? İşte siyaset ve ilim adamları bu büyük meselenin nasıl çözümlenebileceğini araştırmaktadırlar.

Bütün Dünyanın ilgilendiği bu meseleye yurdumuz ilim âleminde henüz ciddi bir şekilde dokunulmamıştır. Günlük basın zaman zaman haber sınırını aşmayan bilgiler veriyorsa da, bu meselenin gerekli ilmi tahlilini yapmağa yeterli gelemez. Halbuki Çin meselesinin genişliği ve büyük önemi böyle bir durgunluğa tahammül gösteremeyecek derecede acildir. Bu meseleyi incelemek bu yüzden bizim için bir ödevdir. Biz meseleyi sadece ortaya koymak istiyoruz. Bu yüzden makalemizde mesele yalnız kaba ve ilkel çizgileri ile ortaya atılarak tanıtılacaktır. Böylece konuya tamamen safî bir açıdan bakılacaktır.

Çin'in bugünkü problemlerini inceleyebilmek için, geçmişini araştırmamız şarttır. Zira, bilhassa Çin'de, bugünkü meseleler geniş ölçüde tarihi köklerden gelmişlerdir. Bu sebeple makalemize Çin'in siyasî ve sosyal gelişimini incelemekle başlayacağız.

GİRİŞ

ÇİN'İN SİYASİ VE SOSYAL GELİŞİMİNİN ANAHLATLARI

1. ÇİN KÜLTÜRÜNÜN DOĞUŞU :

Çin milleti tarihte şimdiye kadar göze çarpan en uzun ve devamlı medeniyeti yaratmıştır (1). Gerçekten Çinliler, M. Ö. 3. cü Binyıldan M. S. 19. cu yüzyılın sonlarına kadar kültürlerini, ana-hatlarını bozmadan yaşatmışlardır. Ancak bu «yaşama» olayının çok hareketli geçtiği de bir gerçektir.

Çin, Dünyada ilk insanların görüldüğü ender yerlerdendir. Çin'de bulunan «Sinantrop» (Sinanthropus) insanı (2) tarih öncesinde, bu ülkenin eski bir kültür alanı olduğunu bize göstermektedir. Bu insanlar oldukça ileri bir yaşama seviyesine varmışlardır (3). Ancak, bunlar, bugünkü «Çin» ırkının tam anlamı ile öncülleri sayılamazlar (4). İnsanın ilk çıktığı yer olarak bilinen Orta Asyadan Doğu Asyaya yayılan bu kültürler, güneyde adalara geçmişler, oradan da kaybolarak yerlerini daha ileri kültürlere bırakmışlardır (5). Daha sonra Çin'e yerleşen Yáo'ların kültürü de bize gösteriyor ki, çok erken zamanlarda bu bölgelerde zengin ve çeşitli kültürler vardı (6). Modern kültürlerin hemen bütün unsurlarını bu devirlerde bulabiliriz (7). Daha sonraları meydana gelen Pa'lann kültürü ise Orta Asyadan gelen ilk madenleri (Bakır ile Bronz) derhal benimsemiştir. Uzak Doğunun tarih öncesi bir birlik teşkil eder. Orta Asyadan hareket eden muazzam kültür hareketleri dalgalar halinde Uzak Doğuya gelmiştir (8).

-
- (1) DURANT, Will. Kulturgeschichte der Menschheit. C. I, Bern 1956 s. 570.
 - (2) Sinantrop insanı 1921'de Peking civarında bulunmuştur. KANSU, Ş. Aziz. İnsanlığın kaynakları ve ilk medeniyetler. Ankara 1946, s. 94.
 - (3) Msl., Ateşi kullanmasını biliyorlardı. KANSU, age., s. 95.
 - (4) EBERHARD, Wolfram. Uzak Doğu Tarihi, Ankara 1957, s. 5 - 7.
 - (5) EBERHARD, age., s. 3 - 7.
 - (6) EBERHARD, age., s. 7.
 - (7) EBERHARD, age., s. 7.
 - (8) EBERHARD, age., s. 10.

Bu tarih öncesi insanların ise bugünkü Çin ırkının ataları olmadığı kabul edilmektedir. Yukarıda söylediğimiz kültürler ortadan kaybolduktan sonra meydana çıkan modern çinlilerin aslının nereden geldiği ve hangi ırk grubuna ait oldukları kesin olarak bulunmuş değildir (9). Bugün için kabul edilen akla en yakın görüş şudur : Çinlilerle birlikte, diğer Asya ırklarının da aslı Orta Asya bozkırlarından çıkmıştır (10). Ancak, hem iktisaden, hem de diğer hususlarda benliğini korumuş olan bu ırk (11) tarih öncesi devirlerinin Asya ırkından farklıdır. Orta Asyada, Sibiryadan gelen sızılılarla karıştıktan sonra bu insanlar, devamlı olarak güneyin zengin ova ve tarlalarına yerleşmişler ve bugünkü Çin ırkının aslını meydana getirmişlerdir (12). Bu ırk, iklim değişikliklerine göre çeşitli yerlerde, çeşitli şekilde değişmişse de ana antropolojik özellikleri aynı kalmıştır. Bu Asya ırkına (*Homo sapiens asiaticus*) *mongoloit* adı verilir. Yumuşak olan derilerinin rengi sandan kah-verengi - sarıya kadar değişir. Saçları serttir ve kesitleri halkasaldır, miktarları ise azdır. Yüzlerinin genel şekilleri yassı, geniş ve köşelidir, etrafı aynı şekilde yanaklarla çevrilidir, ayrıca yüzde dolgun ve yağ depo edici kaslar da vardır. Göz şekilleri tipik çukuktur. Göz çizgisi yüzü boydan boya kaplar. Vücut tıknaz ve boddur. Kemikler; ayaklar, eller küçük ve incedir. Vücutta kıl çok azdır (13). Çin ırkının bu antropolojik özellikleri yanında kurnazlık, hesaplılık, güzelliklere karşı hassaslık gibi diğer vasıfları da vardır. Çinliler bu maddi - manevi özelliklerini hemen hemen hiç değiştirmeden uzun devirler boyunca kendilerine özgü bir kültür yaratmışlardır.

2. ÇİNİN SİYASİ VE SOSYAL GELİŞMESİNİ ETKİLİYEN UNSURLAR :

Çin'in siyasi gelişmesini etkileyen en önemli unsur, yabancı kavimlerdir. Orta - Asyada eskiden oldukça elverişli olan iklim

(9) DURANT, age., s. 571 v. d.

(10) EICKSTEDT, Egon von : Rassentypen und Rassendynamik von Asien. Historia Mundi. C. I., Bern 1952, s. 147.

(11) EICKSTEDT, agm., s. 147.

(12) EICKSTEDT, agm., s. 147.

(13) Bu özellikler ve Mongoloit'lerin sınıflanmaları konusu için bk. v. EICKSTEDT, agm., s. 148 v. d.

şartları, mongoloitlerin yaşaması için iyi bir hayat alanı meydana getirmiştir. Bu sebeble ekseri bölgelerde nüfus sıkı. Fakat zaman geçtikçe son buzul devrinin kalıntılarının bitmesi ile tedrici bir kuraklık başladı. Bozkırda yaşayan insanlar için çok sıkıntılı anlar doğdu. Bu sebeble bozkır insanları yerleşik bir kültür yerine tarancı göçebe kültürüne sahip oldular. Buna karşılık verimli doğu ovalarında oturan insanlar yerleşik tarım kültürüne eriştiler. Bunların zenginliğine karşılık, bozkırda artan kuraklık ora insanların yaşama şartlarını son derece güçleştirdiğinden, bozkırdan zaman zaman güneye akmak ve pek çok ihtiyaçları oradan temin etmek bir zorunluluk oldu. Bu akınlar sonucunda ilkönce bozkırlılar güneye yerleştiler (yukarıda açıklandığı gibi bunlar, asıl Çinlileri teşkil ettiler), sonraları ise yalnız talana başladılar. Bu şekide durmadan sürüp giden talanları ile yabancı kavimler (14) Çin'in bütün hayatını geniş ölçüde etkilediler. Bozkır insanları zaman zaman çinlileri egemenlikleri altına aldılar ve başlarına geçerek onları idare ettiler (15). Bazen de çinliler onları egemenlikleri altına aldılar. Çinliler bu hareketlerden öylesine huzursuz oldular ki kudretli hakan *T'jin - Shi - Huang* (M. Ö. 221 - 209) devrinde kuzeyde muazzam bir duvar (*Çin Seddi*) yapımına başladılar. Sonradan çok uzayan, 2450 km. ye erişen bu dev-eser karşısında kuzeylilerin hücumları azaldı ve batıya yöneldi, bu sebeble beyaz ırkla meskün Turan ülkesi moğollaştı. Akınlar zaman zaman Avrupa göbekleri-

(14) Bu kavimlere «Yabancı» demekten daha çok «akraba» adını vermek doğru olur. Çünkü Çinin kuzey komşularının hemen hepsi Mongolitti. Sadece yerleşik kültüre nazaran çok geri olduklarından Çinlilere göre farklı bulunuyor ve ayrıca bölgelelerinin de özelliklerini taşıyorlardı.

(15) Msl: İlk kuzey sülâlesi Hsiadır. (M. Ö. 2205 - 1776). Sonra gelen Shang (M. Ö. 1766 - 1401 ve 1122) da kuzeylidir. Chou (M. Ö. 1122 - 770 veya 249) sülâlesi Hunlardan çıkmadır. Çin zaman zaman Hun krallarının doğrudan doğruya egemenliği altına da düşmüştür. Msl: Hun kralı Mau - dun (M. Ö. 209 - 174) devrinde Çin bir eyaletti. Tsau (M. S. 319), Liang (M. S. 397), Tang (M. S. 923), Yuan (moğollar 1280 - 1368) sülâleleri, çok önemli kuzeyli hanedanlarıdır. Çinde bazen Tibet'liler bile hükmetmiştir (Msl., 314 - 451). 398, 535, 937 yıllarında Tunguz sülâleleri görülür. Nihayet Çinin son sülâlesi olan Mançular (1644 - 1912) dahi tamamen yabancı idi. v. EICKSTEDT, agm., s. 155.

ne kadar erişti. Böylece Çin Seddinin Avrupanın mukadderatına büyük etkisi oldu.

Ancak, Çin Seddinin yapılmasından sonra bile kuzey akınları kesilmemiş ve Çin zaman zaman gene yabancı sülâlerin egemenliği altına düşmüştür.

Bu akınlar, Çin siyasi yapısında şüphesiz çok derin etkiler bırakmıştır. Bu sülâlerin hepsi birbirinin içinde eridi, kaynaştı. Fakat herbiri izler de bıraktı. Böylece Çin'in kültürü de, sosyal yapısı da durmadan gelişti. Bu gelişme şöyle olmuştur: Yabancı sülâleler «tamamen» çinlileşinceye kadar halkı çok feci bir şekilde ezmişlerdir. Bu sebeble yabancı kavim ya henüz çinlileşmeden devrilince, veya çinlileşince, hükümdarlar, halkın ızdırabını dindirmek için çok büyük reform hareketlerine girişmişlerdir. Bu hareketler bazen müsbet, bazen menfi, ekseriya da verimsiz ve hiç değerinde sonuçlar vermişlerdir. Çin'in sosyal tarihinde reformlar birbirini kovalar, bu sebeble sosyal yapı çok hareketlidir (16).

Yabancı kavimler böylece XIX cu yüzyılın sonlarına kadar Çin'de büyük rol oynamışlardır. Çinliler bu yabancılara hor gözle bakmışlardır, kültürlerini küçümsemişlerdir (17). Halbuki, asıl Çin kültürünün doğuşunda, yukarıda da kısaca açıklamağa çalıştığımız gibi, bu kavimlerin etkisi çok büyük olmuştur. Çin kültürünün bağımsız bir kültür olup olmadığı ispat edilemez. Zaman zaman Çin'e akan bu kavimlerin bazı mühim özelliklerini de Çin'e soktukları bir gerçektir. «Büyük Çin medeniyetinin bu kavimler arasındaki esaslı bir kültür alışverişinden doğduğu kabul edilmelidir. Karışmış gruplar arasındaki gerginlik, etnik karışma meydana geldikten sonra bile fertlerin içinde yaşamağa devam eder. Kendi kültürünü koruma temayülü, diğerleri ile denge temayülü v. s. gerginlikler kültür mahsulünde ifade bulurlar. Bu gerginlikler müsbet ve verimli olabileceği gibi, menfi ve yıkıcı da olabilir (18)». Şu halde Çin'in komşuları Çin'i etkiliyen en önemli unsurdurlar.

(16) Bu hususlar için bk. v. EICKSTEDT, agm., s. 154 v. d., KRAUSE, F. E., Propylaen Weltgeschichte C. I. Berlin 1931, s. 173 v. d.

(17) EBERHARD, W. Çin'in Şimal komşuları, (Çev. ULUGTUĞ, Nimet). Ankara 1942., s. XV. v. d.

(18) EBERHARD, Çin'in Şimal komşuları., s. 147. Ayrıca daha geniş bilgi için bk., s. 145. v. d. Bu kuzeylilerin bir kısmı ise Türk idi., s. 145.

Çinlilerin benliklerini korumalarının sebebine gelince, bu «izolasyon» nun doğurduğu bir haldir. Gerçekten Çin, coğrafi şartları itibarı ile, Dünyanın diğer büyük kavimleri ile doğrudan doğruya temas etmek imkânından yoksundur (19). Bu sebeple esas temasları sadece kendilerine komşu insanlara inhisar etmiştir. Bu insanlar da ana Asya ırkına mensup olduklarından, yâni çinlilere çok yakın bir şekilde akraba bulduklarından, Çin insanları antropolojik vasıflarını değiştirmemişlerdir. Akrabalık sonucunda kültürleri de biribiri içinde erimiş ve Çin bu şartların dışına izolasyon sebebi ile çıkamamıştır. Kendi kendisini aşabilmesi de imkânsız olduğundan, Çindeki sosyal gelişmeler hep «tek taraflı» olmuş, bu sebeple reformlar esaslı sonuçlar verememişlerdir. Böylece çekirdeği itibarı ile yüksek bir kültüre ve hayat anlayışına sahip olan bu ulus, coğrafi şartların doğurduğu imkânsızlıklar yüzünden, bazı sınırlı zamanlar dışında, medeniyet sistemlerinin esaslı bir «sentez» ine erişememiş, bu sebeple bilhassa XVII ci yüzyıldan sonra çökmeğe başlamıştır.

Çin'in sosyal yapısını etkileyen son önemli unsur, nüfusun dağılışı şeklidir. Gerçekten, Çin ülkesinin yüzeyinin % 60'ı, 2000 metreden yüksektir. Ancak % 14'ü 500 metreden alçaktır. Bu sebeple nüfusun en büyük bölümü bu alçak, verimli nehir boylarında yaşar (20). Böylece o bölgelerde nüfus çok sıktır ve toprak rejimini muntazam bir şekilde kovuşturmak ise imkânsız denecek kadar güçtür. Çin'de nüfus az olduğu zamanlar halk - ayrıca toprak rejimi de iyi ise - oldukça rahat yaşayabilmişse de, nüfusun hele göç gibi sebeplerle arttığı yıllarda ve devamlı artışın başladığı XVIII. ci yüzyıldan beri bu hal Çin'in iktisadi durumunu allak bullak etmiştir. Buna karşılık, ülkenin diğer bölgeleri tenha kalmış ve buralarda yaşayan insanlar, gelenek ve göreneklerine çok sıkı bir şekilde bağlı bulunmuşlardır. Bu yüzden Çin'de - uzaklıkların da pek fazla olması dolayısı ile - ülkenin her tarafına sözünü geçiren otoriteli bir devamlı rejim bir türlü kurulamamıştır. Sık nüfuslu yerlerde merkezi otoritenin bulunmasına karşılık, diğer yerler kuvvetli bir derebeylik rejimi altında yaşamışlardır. Bu söylediğimiz unsur da Çin'in sosyal ve siyasal gelişimini anlayabilmek için nazara alınması gerekli çok önemli bir husustur.

(19) v. EICKSTEDT, agm., s. 152.

(20) PLOETZ, Raum und Bevölkerung in der Weltgeschichte. C. 2. (Haz. Buchholz, Ernst) Würzburg 1956, s. 170.

3. ÇİN'İN GELİŞİMİ :

Çin bugünkü durumuna gelinceye kadar hangi safhalardan geçmiştir ? Bunu kısaca görmek gerekecektir.

Çin coğrafi bakımdan iki bölgeye ayrılır. Moğol bozkırlarından başlıyan, Sarı Nehri doğu - batı yönünde takip eden *Ch'in Ling-shan* sıradağlarına kadar uzanan *Kuzey Çin* ve aynı sıradağlardan aşağıya, *Tonking'e* kadar uzanan *Güney Çin*. Kuzeyde ve güneyde yaşayan Çinliler birbirlerinden hayli farklıdır. Kuzey Çinlileri, kuzey komşularının ve tabiat şartlarının etkisi altında kalarak hayvancı ve parçalanmış bir kültüre sahip olmuşlardır. Güneyde ise daha yapıcı, yerleşik ve birlik Çin Kültürü doğmuştur (21). İşte Çin Medeniyetinin ana doğum merkezi kuzeydeki hayvancı kavimler ile güneydeki yerleşik kavimlerin kesiştiği nokta, yâni; *Honan, Doğu Shensi, Batı Shantung, Güney Hopay, Güney Shansi* eyaletleridir. Çin tarihindeki ilk devlet yapısı ve teşkilâtı burada görülmüş, Çin Şuuru, çinlilik duygusu burada doğmuştur (22). İşte, Çin kaynaklarına göre M. Ö. 2697'de, son araştırmalara nazaran M. Ö. 2400 civarında kuzey - batı'da kurulan Çin devleti, bu bölgede gelişme yolunu tutmuştur. M. Ö. 3-2 bininci yıllar arasında bu bölge merkez olarak kurulan ana devlet yanında, tâbi başka devletler de teşekkül etti ve ilk sülâle olan *Hsia'*lar ile Çin'in gelişimi renklenmeğe başladı... M. Ö. 1500-1050 dolaylarında *Shang* sülâlesini görüyoruz. Bu devirde devlet bir hayli kuzeye kaymıştır. Kirallık irsen intikal ediyordu. Kiral en yüksek din adamı idi. Mimarî ve sanayi ilerlemişti. Porselen sanatı ortaya çıkmıştı. Nüfus genel olarak köylü idi. Bu devirlerde köylünün özel mülkiyete sahip olup olmadığı kesin olarak bilinmiyorsa da, köle olmadığı mutlak... Asiller sınıfı mevcuttu. Analık (kadın) hakları gelişmemişti. Poligami ve ekzogami mevcuttu. Din, tabiat dini idi (22).

M. Ö. 1050-247 yılları arasında ise tâbi devletlerden birisinin kuvvetlenerek iktidarı eline geçirdiğini görüyoruz. Bu yeni devlete *Chou* sülâlesi hâkimdi. Tipik Çin federalizmi bu hanedan zamanında meydana çıkmıştır, zira ulaşım güçlüğü ve yazının yayılmama-

(21) EBERHARD, Wolfram. *Geschichte China's bis zum Ende der Hanzeit. Historia Mundi. C. 2.* Bern 1953, s. 570 v. d. Teferruat için bk., s. 566 v. d.

(22) EBERHARD, (Mundi - C. II.), s. 574 v. d. Ayrıca bk. KRAUSE, agm., s. 177 - 184.

sı yüzünden merkezi otorite kurulamıyordu. Teorik olarak *Chou* kıralları ülkenin en üstün insanları idiler. Fakat pratikte egemenlikleri 1000 den fazla derebeyi ile paylaşılmıştı. Bu devirde şehirlerle köylerin arasında büyük farklar meydana gelmişti. Şehirlerin tam otarşik olmıyan bünyeleri, korunma zaruretleri yüzünden yarı-askeri bir şekilde belirmişti. Çin köyleri ise daha otarşiktiler ve bu özelliklerini daha uzun zaman sürdürmüşlerdir. Köylüler kendi idarecilerini kendileri seçerlerdi. Köylülerde özel mülkiyet kavramı kenüz teşekkül etmemişti. Yavaş yavaş artmağa başlıyan nüfus yüzünden işlek yerlerde arazi kalmamıştı. Prenslerin artan lüks ve diğer ihtiyaçları yerli nüfusu daha fazla çalıştırmağa zorluyor, ticaret gelişiyor, tacirler köylere yerleşip toprağı zapt ediyorlardı. Karışık evlilikler artıyordu. Artık M. Ö. 700'de eski sistem tamamen yıkılmıştı (23). Bu şekilde Çin'deki ilk sosyal huzursuzluklar başlamıştı. Feodal beyler arasındaki geçimsizlik bu yüzden artmağa, merkezin otoritesi iyice zayıflamağa yüz tuttu. Böylece feodal beyler aralarında kanlı savaflara tutuştular. Dağlardaki ilkel grupların ve kuzey komşuların akınları sıklaştı ve Çin bir aralık Hun egemenliği altına girdi. (M. Ö. 8-7'ci yüzyıllar). Böylece Çin'de ilk reform hareketlerinin de başlamış olduğunu görüyoruz. Bir dere beyi - hakan olan *Ch'i Kuang-chu* enerjik düzelti hareketlerine girişmiştir. Bu hakan demir ve tuz'a tekel koymuş, bozulan iktisadi düzeni yoluna sokmuş ve ticareti geliştirmiştir. Onun ili Çin'in en zengin yeri oldu (M. Ö. 685). Ancak bu zatin yaptığı hamleler mevzii olmuş ve Çin çözülerek durumu son derece kötüleşmekte devam etmiştir (24). Artık Çin'in tarihine sosyal reformcuların girmesi gerektir (25). Böylece büyük filozof *Konfiçyüs*'ü (asıl adı *K'ung Ch'ü*) sahnede görüyoruz. Bu devirler zaten Çin'de felsefenin geliştiği zamanlardır (26).

(23) EBERHARD, (Mundi - C. II), s. 578 v. d. KRAUSE, agm., s. 184 - 190.

(24) EBERHARD, (Mundi - C. II), s. 584 v. d.

(25) Her sosyal buhran devrinde sosyal reformatörlerin zuhuru tabii bir sosyal vakıadır. B. Amerikalı sosyolog WARD'ın fikri (1841 - 1913). TOPÇUOĞLU, Hamide. XIX. cı Yüzyıl Sosyologlarında Hukuk Anlayışı. Ankara 1961, s. 196.

(26) Bu filozoflar hakkında geniş bilgi bk. DURANT, age., s. 578 v. d. *Konfiçyüs* aşağı yukarı çağdaşı olan Sokrates ile boy ölçüşebilecek büyük bir dehadır. O devirdeki Çin felsefesi genişliği itibarı ile Yunan felsefesinden hiç de aşağı değildir.

Konfiçyüs, herşeyden önce bir ahlâkçı ve siyasetçidir. Amaç Çin'in birliği, feodal devletin ortadan kaldırılması, sosyal yapının düzenlenmesi idi. Değerlerin kaybolduğu bu ortamda yeni bir ahlâk kurmak istiyordu (27). Ona göre siyaset, ahlâkın bir bölümüdür. Böylece devrin siyasi ahlâksızlıklarını gayri meşru göstermek istemiştir. *Konfiçyüs*'e göre halk, en yüksek devlet kudretinin taşıyıcısıdır. Bu sebeble hükümetler iyi örnekler göre halkı yönetmelidir (28). *Konfiçyüs*, ailenin ataerkil bir düzen içinde kalmasını ve gelişmesini istemektedir. Servetin dağıtımına, halkın refah seviyesinin yükseltilmesine dair de esaslı fikirleri vardır (29). Ancak, devrinde ümitleri ve fikirleri gerçekleşmedi, fakat ölümünden yüzlerce yıl sonra ülkeleri yeniden ele alındı ve Çin'e bayrak yapıldı (30).

Gene o devrin mühim bir sosyal reformcusu *Lao-Tse* zamanının sosyal düzenini inkâr ederek ilkel ve anarşist bir yol tuttu. Bu fikirleri ile *Lao-Tse* daha çok Çin Sanatını etkileyebilmiştir (31).

Konfiçyüs'ün çağdaşı *Mo-Ti* ise onun bazı fikirlerine karşı geldi. Msl., eski aile ve klan bağlarını istemedi. Ancak *Konfiçyüs*'ün genel sevgi ilkesini geniş sosyal gruplara yaymağa uğraştı. Taraf-tarlarını, aileye bağlı olmyan bir lonca üyeleri gibi yetiştirdi (32).

M. Ö. 550-250 arasında Çin'de başka önemli filozoflar da yaşamıştır. Bu sıralar Çin felsefesinin altın devridir (33).

M. Ö. 4'cü yüzyılda Hind ve İran'dan gelen yeni düşünce de Çin'de *Tsou-Yen* tarafından temsil edilmiştir. Böylece Çin'de müs-bet ilimler de gelişmeğe başlamıştır (34).

Ancak Çin'in siyasi ve sosyal çökmesi devam ettiği için, *Chou* sülâlesi daha fazla iş başında kalamadı. M. Ö. 246-206(?) yılları

(27) *Konfiçyüs* hakkında geniş bilgi bk. DURANT, age., s. 585 v. d. GÜNALTAY, Şemseddin. Uzak Şark. İstanbul 1937, s. 113 v. d.

(28) DURANT, age., s. 596 v. d.

(29) EBERHARD, (Mundi - C. II), s. 585.

(30) EBERHARD, (Mundi - C. II), s. 586.

(31) EBERHARD, (Mundi - II), s. 586.

(32) EBERHARD, (Mundi - C. II), s. 586.

(33) EBERHARD, (Mundi - C. II), s. 586.

(34) EBERHARD, (Mundi - C. II), s. 586.

arasında *Ch'in* hanedanını görüyoruz. Bu hanedanın kurduğu devlet otoriter ve merkezi idi. Bu devirde bütün Ortaçağ, kısmen de Yeniçağ boyunca Çin'in temellerine hâkim olacak esaslar konuldu. Bilhassa idari teşkilâtta yenilik önemli idi. Devlet 36 il'e ayrılmıştı. Eski feodal devlet kayboldu. İl idarecileri, ölünceye kadar ödevde kalmak üzere kiral tarafından tâyin ediliyordu. Her il askeri bir bütündü, sivil bakımdan ise bir vergi çevresi idi. İdaredeki bu yeni esas, pek çok değişikliklere uğramakla beraber, 1911 yılına kadar sürmüştür (35). Ancak il idarecilerinin ölünceye kadar işbaşında kalmak üzere tâyin edilmeleri eski feodalizm'i canlandırmak istidadını göstermiştir. O zaman bu mahzuru önleyebilmek için idareci zümresini çok sıkı bir şekilde yetiştirmek yolu tutulmuştur. Fakat bölgeler arasındaki kuvvetli farklar, bu memurların, gittikleri yerlerin gelenek, görenek ve bilhassa dil özelliklerine uymalarını çok güçleştirmiş, bu sebeble asil ailelerin tekrar kuvvet kazanmalarını önlenememiştir. Başkent'in işlemez bürokrasisi işleri iyice çıkmaza sokmuştur. Sarayda ikilikler çıkmış, büyük kavgalar ve huzursuzluklar sonucunda bu sülâle de bir iç ayaklanma ile ortadan kaldırılmıştır (36).

Ch'in hanedanı yıkılınca, yerine geçen *batı Han* sülâlesi devrinde Çin tarihinin parlak devirlerinden birisi başlamıştır. Bu zamanlarda *Hunlarla* yapılan mücadele had safhasına girmiş ve Çin Duvarının yapılmasına başlanılmıştır. İçde idarenin düzeltilmesi baş problem idi. Esaslı vergi reformları görüyoruz. Geniş ölçüde sosyalizm denemeleri de yapılmaktadır (37). Fakat aynı zamanda Çin sosyal hayatının XX. ci yüzyıla kadar süren en mühim bir unsurunun da ortaya çıktığını görüyoruz. Bu unsur bilhassa, taşradaki «küçük asil ailelerin» meydana getirdiği sınıftır (*Gentry*) (38). Ekseriya memurlardan ibaret olan bu aileler Çin'deki pek çok yeniliklere engel olmaları ile meşhurdurlar... Sınırları bilhassa *Han* sülâlesi kırıllarından *Ven* devrinde en geniş haline varan, nüfusu 50 milyona erişen Çin büyük bir memur egemenliği altına düşmüştür. Sadece başkentte 20000 üzerinde memur vardı. Taşra memurları ile de halk anlaşamıyordu.. Yalnız *Konfiçyüs* mezhebi mensupları

(35) EBERHARD, (Mundi - C. II., s. 589. KRAUSE agm., s. 191 - 195.

(36) EBERHARD, (Mundi - C. II., s. 590.

(37) DURANT, age., s. 620 v. d.

(38) EBERHARD, (Mundi - C. II.), s. 593.

Çin'de toplumsal bir bağ teşkil edebiliyordu. Politikada ve hukuktaki yenilikleri yalnız onlar yaratabiliyorlardı... Memur zümresini daha iyi yetiştirmek için uygulanan meşhur sınavların da bu devirde konulduğunu ve muhtevalarını hemen hiç değiştirmeden XX. ci yüzyıl başlarına kadar sürdürdüğünü görüyoruz. Muhafazacı aristokrat sınıf artık iyice gelişmiş, *gentry*'ler de tamamen olgunlaşmışlardır (39).

Bu sıralarda *Hunlar* artık itaat altına alındı ve geniş fetihler sonucunda Çin'in sınırları bir ara Roma İmparatorluğunun sınırları ile hemen hemen komşu oldu. Avrupa ile ticaret arttı. Cam ve ipek endüstrisi gelişti. Bazı tarımsal yenilikler ülkeye girdi. Budizm ile temas başladı. Fakat M. Ö. 99-90 yılları arasında tekrar başhyan *Hun* istilâlarının memleketi yeniden sıkıntıya soktuğunu görüyoruz. Çıkan krizleri kral *Vu* rasyonel devletçilik tedbirleri ile çözmeye çalıştı ise de *gentry*'ler ve saray halkı arasında meydana gelen klikleşmeler ve entrikalar öylesine arttı ki, pek iyi kuralar bile (Msl., *Yüan* M. Ö. 48-33) bu hali önliyemediler. Bu sonu gelmez menfaat mücadeleleri devleti dıştaki bütün ihtişamlı görünüşüne rağmen, günden güne yıpratmağa devam etti (40).

Vang - Mang adlı bir komutan M. Ö. 9 yılında saraydaki klikleşmelerden faydalanarak, bir hükümet darbesi yaptı ve kral oldu. Bu kral yürüttüğü sosyalist düzeltilerle tanınmıştır. Özel mülkiyeti sınırlamış, ticaret hacmini azaltmış, her aileyi belirli bir miktar toprak işlemekle yükümlü tutmuş, fazla toprakları, topraksız köylüye dağıtmış, özel köleliği yasak etmiş, tekel kaynaklarını çoğaltmış ve devlet gelirlerini düzenlemiştir. Bu düzeltileri ile *Vang - Mang* köylülerin kalplerini kazanmıştır. Fakat şurası açıktır ki, bu zat bütün düzeltilerini kendi kudretini korumak ve arttırmak için yapmıştı. Zira bu amacı gerçekleşmediği zamanlar klâsik sisteme dönmekte tereddüt etmemiştir. Bu yüzden sosyalistliği hayli tartışmalıdır (41).. Zaman geçtikçe kendisini tanı saymış ve zulmü artmıştır. Artan bu zulmü karşısında Çin'deki ilk önemli gizli dernek olan *Kırmızı Kaşlar* birliği kurulmuş ve bu dernek tarafından krallığına son verilmiştir (M. S. 25). Zaten ölümünden önceki on yıl devamlı savaşlar ile geçmiştir.

(39) EBERHARD, age., s. 592 - 595. KRAUSE, agm., s. 196 - 203.

(40) EBERHARD, (Mundi - C. II), s. 597.

(41) EBERHARD, (Mundi - II), s. 600.

Van - Mang'ın ölümünden sonra başa, tekrar *Han* sülâlesinden bir zat olan *Kuang - Vu* geçti. *Kırmızı Kaşlar* derneğinin nüfuzunu kırdıktan sonra dışta savaştı ve *Hun* tehlikesini bertaraf etti. Bu kırılın oğlu *Ming*, *Buddizm*'in Çin'deki ilk önemli temsilcisi sayılır. Bu yüzden *Buddizm* bilhassa fakir tabakalar arasında yayılmaya başlamıştır. Bu yeni *Han* sülâlesi M. S. 1. ci yüzyılda çok zayıflamış ve sarayda geniş bir kadınlar saltanatı başlamış, meşhur entrikalar şiddetlenmiştir. Valiler ve uç beyleri de iktidar kavgasına başlamışlar, meşhur *Sarı Sarık* gizli derneği kurulmuş ve sonuçta M. S. 220 yılında bu sülâle ortadan kalkarak, Çin üç kudretli vali arasında bölüşülmüştür. Bu tarihte feci olaylar başlamıştır. Komutanlar arasındaki savaşlar, köylü ayaklanmaları, gizli ihtilâlciler dernekler Çin'in bütün iktisadi ve sosyal düzenini mahvetmiş ve üçe ayrılmış olan memleket 220-580 yılları arasında karanlığa gömülmüştür (42). Artık Çin tarihinin en boğucu devirlerinden birisi başlamak üzere idi. Her üç devlet arasındaki kanlı mücadeleler devam ediyordu. Kuzey Çin ise yabancı kavimlerin baskısı altındaydı. Bu buhranlı, güvensiz devirlerinde Çin insanı dine dönmüştür. *Buddizm* ile *Tao* dini arasında büyük bir rekabet başlamıştır. Çin'in klâsik dini olan *Konfiçyüs*'çülüğün yerini bu dinlerin alması ondan beklenen ümitlerin kırıldığını gösterir. Mamafih *Konfiçyüs*'çülük sonraları yeniden birleşme konusunu kendisine amaç seçince gene kuvvetlenmiştir (43).

Güneydeki Çinliler akınlardan daha az zarar görüyorlardı. Bu yüzden durumları daha iyi idi. Böylece III - V. ci yüzyıllar arasında güneyin nüfusu beş misli artmıştı. Güneyin zengin aristokrasisi de Çin Sanatının koruyucusu olmuştur (44).

589 yılında *Yang - Chien*, *Sui* sülâlesini kurdu ve Çin'i tekrar birleştirdi. Devrinde yapılan mühim işler arasında kuzey ve doğu illerini merkeze bağlayan büyük *Yang - Tse* kanalının açılması vardır. Bu ve buna benzer işlerde (msl., muazzam sarayların yapımında) bir milyon kadın - erkek çalıştırılmıştır. Dışta da savaşlara

(42) EBERHARD, (Mundi - C. II.), s. 601 - 606.

(43) SPRENKEL, Otto. Geschichte Chinas 206 - 1644. Historia Mundi. C. 8. Bern 1959, s. 119 - 139.

(44) SPRENKEL, agm., s. 139.

(45) SPRENKEL, agm., s. 141, KRAUSE, agm., s. 221 v. d.

tutuşulmuş ve Kore ile yapılan bir savaşta *Yang - Chien* ölmüş (618) ve *Tang* prensi *Li - Yüan* yeni bir sülâle kurmuştur (45).

Tang sülâlesi devrinde *Türklerle* bağlaşma yapılarak diğer dış düşmanlar yenilmiş, sonra da *Türkler* bertaraf edilmiştir (629 - 630). *Uygurlar*, *Korebiler* ve *Japonlar* da Çin egemenliğini tanımıştır. Ticaret ilerlemiş, toprak reformlarına girişilmiş, memurların eğitimine tekrar önem verilmiştir. *Konfiçyüs* mezhebi korunmuştur. 751 - 793 yılları arasında *Türkistan*'da *Arap* garnizonları ile temas geçilmiş ve *Araplar* Çinlileri yenmişlerdir. Bu temas batı için çok hayırlı olmuştur. Bu şekilde kâğıt endüstrisi *Araplar* aracılığı ile batıya gelmiştir. Fakat Çin ordularının batıda ve kuzeyde yenilmeleri memleketi kanlı bir savaşa sürüklemiş ve sonuçta 906 yılında devlet gene parçalanmıştır (46).

960 yılında, *Sung* ve *Liao* hanedanları zamanında Çin tekrar birleşmiştir. Bu devrede (960 - 1127) barışçıl bir siyaset güdülmüştür. 963 yılında sivil ve askerî idare ayrılmıştır. Sanayi ilerlemiş ve istihşâl 9. cu yüzyıla göre 15 misli artmıştır. Fakat barış içinde yaşanmasına rağmen, çok büyük bir ordu, vergi sisteminin sosyal olmıyan bir şekilde tâdilini gerektirmiş, girişilen kâğıt para denemesi enflasyon ile sonuçlanmıştır. Aydınlar muhafazacı - reformcu olmak üzere iki bölüme ayrılmış, fakat reformcular msl., *Shen - Tsung* gibi ülkücü kıralları bulmalarına rağmen aristokrasi tarafından baltalanmışlardır. Sonuçta çok az düzelti yapılabilmıştır. 12. ci yüzyılda Kuzey Çin *Cücenler* (*Juan - Juan*) tarafından zapt edilmiş ve Çin gene parçalanmıştır (47). Kuzeye daha sonra 1233 de *Moğollar* akmağa başladı. Güney ise ancak 1279'a kadar varlığını koruyabilmiştir. Fakat güney bu kısa devrede parlak bir ilim hayatına sahiptir. *St. Thomas de Aquin* ile kıyaslanabilecek üstün filozoflar görülmüştür (Msl., *Chu - Hsi*). Bir çeşit sinizm ortaya çıkmıştır. Meditativ okullar kurulmuştur. Mimari çok ilerlemiştir. Botanik, Bibliyografi, Fonetik, İdari Coğrafya ilimleri bilhassa gelişmiştir. Dünyada ilk müzeleri bu devrede güney Çin'de görüyoruz. Gene mükemmel bir *Sung Ansiklopedisi* yayınlanmış, matematik ve arkeoloji de çok gelişmiştir (48).

(46) SPRENKEL, agm., s. 147. KRAUSE, agm., s. 221 v. d.

(47) SPRENKEL, agm., s. 156. KRAUSE, agm., s. 221 v. d.

(48) SPRENKEL, agm., s. 161. KRAUSE, agm., s. 221 v. d.

Fakat güneyin bu üstünlüğü 1280 yılında sona ermiş ve bu tarihte bütün Çin *Kubilây* tarafından istilâ edilmiştir.

Moğol egemenliği Çin için pek çok bakımlardan önemli bir zamandır. Bu devirde, Çin, büyük *Moğol İmparatorluğunun* özerk bir parçası idi. Bu yüzden Çin devlet yolları ilk defa İran ve Rusya ile bağlandı ve devletin (Moğolların) bu yolları güvenlik altına alması yüzünden ticaret çok gelişti. Komşu kültürler, iktisadî sistemler, dinler karşılıklı olarak birbirlerini etkiye başladılar. Moğollar kuzeyde iken göçebe karakterine uygun bir feodalizm kurmuşlardı. Ancak güneye yerleşince merkezçiliği benimsediler. Bu yüzden otoritelerine yardımcı olması için büyük toprak sahiplerini korudular. Bunun yanında bütün dinler de - bilhassa *Buddizm* - devletçe korundular. Tapınaklar ve müstemilâtı vergi v. s. den muaf tutuldu. Bu sebeble dini teşekküller büyük bir gelişme ve kudret kazandılar (49).

Bu sıralarda nüfusun yarısı miras yolu ile intikal edebilen timarlarda oturuyordu, diğer yandan dini teşekküller ve zengin tüccarlar da devlet kudretine rakiptiler. Devletin merkezçilik isteği bunların amaçları ile çarpışıyordu.

Güneyin, kuzeyle olan bağlantısını temin için yeni kanallar açıldı. *Peking*'in imarına girildi. Tabii bu işler için pek çok insan zorla çalıştırılıyordu. Diğer yandan Japonya ve Koreye de büyük seferler yapıldı.

Memleketin zengin tüccar sınıfını yabancılar teşkil ediyordu. O tarihlerde Çin'de bir milyonu aşkın yabancı vardı. Servet onların elinde toplandığından halk bıkın ve ezgindi. Halk hem devlete hem de tüccara hizmet etmek zorunda idi. Hele bazı *gentry*'lerin moğolların safında olması halkı iyice kızdırıyordu. Bu arada yeni bir kâğıt para denemesi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sonunda *Peking* hükümetinin bir kanun çıkartarak Çinlileri ikinci sınıf vatandaş olarak ilân etmesi halkı galeyana getirdi. 1353'de fakir bir köylünün oğlu olan *Chu Yüan - chang*'in idaresindeki organize halk kuvvetleri harekete geçtiler ve 1368 tarihinde moğolları tamamen temizlediler. *Chou Yüan - chang* yeni bir sülâle kurdu. Buna *Ming* Sülâlesi (1368 - 1644) denir (50).

Ming devrinde *Moğolların* kurdukları idari sistem değiştiril-

(49) SPRENKEL, agm., s. 164. KRAUSE, agm. s. v. d.

(50) SPRENKEL, agm., s. 169.

di. Yeni bir teşkilât kuruldu. Devlet kudretini pekleştirecek tedbirler alındı. Ancak iktisadî alanda fazla yenilik yapılamadı. Sadece kuzeyde Moğollara ait olan arazi köylüye dağıtıldı. Eski (2000 yıllık) gümüş para sistemi ile gene eski vergi usullerine dönüldü (51).

Kıral *Yung-Lo* (1402-1424) devrinde 67 bin kişilik, 62 gemilik bir donanma ile güney adalarına, müslüman bir hadımın komutasında seferler ve oralarda bazı fetihler yapıldı. Bu fetih ve keşiflerin ana hedefi sarayın lüks ihtiyaçlarını karşılamaktı. Sarayda hadımların üstünlüğü altında gene pek çok mücadeleler başladı. Bu arada Japonya da denizde kuvvetlenmeğe başlamış ve Çin'le savaşa tutuşmuştur (16. cı yüzyıl) (52).

Bu sıralarda Mançuryada kuvvetli bir devlet meydana çıkmıştı. *Tunguzlar*'ın kurduğu bu devlet Kuzey Çin'i ve Koreyi zaptetmiş, sonunda kısa bir zamanda, Çin başkomutanının da ihaneti ile *Ming* sülâlesine son verip, *Mançu* sülâlesini kurmuştur (1644). Böylece Çin tarihinin son hanedanı meydana gelmiştir ve bu da gene bir yabancı hanedandır (53).

Mançu'lar Çin'i istilâ ettikleri zaman avcılık ve balıkçılık kültürleri seviyesinden yukarı çıkabilmiş değillerdi. Fakat Çin kültürünü çabuk benimsemişlerdir. Başa geçince *Ming*'lerin devlet teşkilâtını aynen kabul ettiler. Fakat kendi benliklerini de tamamen Çinleşinceye kadar korumasını bilmişlerdir. Çinleşinceye kadar büyük devlet memurluklarına kendilerine mensup kimseler getirilmiş ve Çinlilerle de evlenmek yasak edilmiştir. *Mançu*'lar tamamen Çinleşinceye kadar otoritelerini ülkenin her köşesine yayabilmek için de şiddetli bir muhalefetle karşılaşmışlardır (54).

Bu devrin başlarında Çin ilminde bir neoklasisizm çağı açılmış ve ilim gelişmiştir. Ancak bu ilmin metodu batı ilminden tamamiyle farklı idi (55).

(51) SPRENKEL, agm., s. 168 (Eski vergiye çift vergi denir. Yaz mevsiminde tahıldan, güz mevsiminde de prinçten alınır.)

(52) SPRENKEL, agm., s. 171.

(53) SPRENKEL, agm., s. 171.

(54) SLYKE, Lyman P., Van. Geschichte Chinas 1644 - 1864. Historia Mundi. C. 8. Bern 195, s. 172 - 173.

(55) SLYKE, agm., s. 174.

Ming devrinde *cizvit* papazları da Çin'e sokulmağa başlamışlardı. Ancak *Mançu*'lar bu hareketi baştan yasak etmişler, fakat bu papazlar kısa zamanda eski yerlerini tekrar kazanmışlardır. Bunların Çin'e yerleşmesi ile Çin düşüncesindeki ilk kıpırtılar başlamıştı, çünkü, faaliyetleri çok sınırlı da olsa batılı düşüncenin temsilcileri gelmişti. Bu sayede takvim ve astronomi reformları yapılmış, hattâ bir aralık *Hiristiyanlık* ile *Konfiçyüsçülüğü* birleştirmeye bile girişilmişti. Fakat bu girişim *katolik* kilisesinin muhalefeti ile karşılaşmış ve 1774'de *cizvit*'lik ortadan kalkmıştır (56).

18. ci yüzyılın sonlarında iç huzursuzluklar artmıştı. Memur suiistimalleri ve başka bozukluklar çok fazlalaşmıştı (57). Çin'de o zamana kadar görülmemiş bir düşme başlamış ve XX. ci yüzyılın ilk çeyreğine kadar, yapılan bütün düzelti çabalarına rağmen bu düşme önlenememiştir..

I. BÖLÜM

ÇİN'İN BUGÜNKÜ DURUMUNUN TEMELLERİ

1. ÇİN KÜLTÜRÜNÜN YOZLAŞMASI VE AVRUPA İMPERYALİZMİNİN ÇİNİ SÖMÜRMEĞE BAŞLAMASI :

XVIII. ci yüzyılın sonlarına doğru Çin medeniyetinde büyük bir çökmenin başladığını söylemiştik. Çin medeniyeti zaman zaman batıyı geçmişti. Hattâ *kâğıt*, *ipek*, *barut* gibi, bir medeniyetin en önemli unsurları olan maddeleri batılılar yüzlerce yıl sonra Çinlilerden almışlardır. *Baskı*, *pusula*, *kâğıt para* v. b. ilkönce, Çin zekâsı tarafından bulunmuşlardır. Fakat bütün bunlara rağmen, kısaca gördüğümüz gibi tarihinin başında XVIII. ci yüzyıla kadar Çin'in arka arkaya geçirdiği buhranlar artık sonucunu vermeğe başlamıştı. Çin düşüncesi iflâs etmiş, Çin ahlâkı da tamamen soy-suzlaşmıştı. Bir kültür çökmek üzere idi. Birdenbire hızlanan bu

(56) SLYKE, agm., s. 174 - 175.

(57) Msl; başkomutan Ho - Shen öldüğü zaman, bulunan özel serveti, Çin'in yıllık gelirin on misli idi. SLYKE, agm., s. 176.

çökmenin sebeplerini kısaca şöyle açıklamak kabil olabilir : Bir ke-re *gentry*'lerin ihtirasları günden güne büyümüş ve bunlar tam bir «mütegallibe» sınıfı haline girmişlerdir. Ayrıca, o zamana kadar hemen hemen sabit kalan nüfus birdenbire artmağa başlamıştı. 651 yılında 60 milyon olan nüfus 1793'de 313 milyona yükselmiş-ti (1). Görülüyor ki bu artış anormal bir seyir göstermektedir ve sebepleri bugüne kadar tam anlamı ile tesbit edilebilmiş değildir. İç barış devresinin uzunluğu, patates, mısır, tütün, yerfıstığı gibi yeni ürünlerin gelişerek, küçük toprak parçalarının getirdiği geli-rin artması gibi noktalar mühim fakat tam tatmin edici olmayan faraziyeler şeklinde kabul edilebilir. İşte bu şekilde artan nüfus, toprak sıkıntısı çekerken *gentry*'ler topraklarını durmadan arttırı-yorlardı. Tabii halk bu durumda nüfusun da korkunç artması yü-zünden, günden güne büyük bir hızla sefilleşiyordu. Bunun sonu-cunda hem devlet makamlarının hem de halkın ahlâksızlığı artıyor-du. Diğer yandan içine kapalı Çin, hep eski prensiplere, usullere, geleneklere göre yaşıyor, bunları kıramıyordu. Sonuçta Çin kültü-rü artık iflâs etti (2).

Çin'in bu çökmesini çok hızlandıran ve bu çöküntüyü tam bir iflâs hâline sokan başka bir sebep de, artık ülkenin *Avrupa imper-yalizminin* eline düşmesidir. Avrupalılar için Çin, ilkönce entere-san, esrarlı bir âlem; değerli ürünleri ve mamulleri olan bir ülke idi. Ancak, Avrupada *Adam Smith* ile liberalizm akımı başlayınca, Çin hele İngilizler için mükemmel bir pazar hâline gelmeğe başla-dı. Avrupalıların Çin'deki ilk ticari faaliyetleri normaldi. Bilhassa *Ch'ien - Lung* (1736 - 1796) gibi enerjik ve mükemmel son İmpara-torlar devrinde Avrupalıların imperyalist siyasetleri fazla zararlı ol-madı. Çinliler onları yalnız «bazı yararlı ilimlerin temsilcileri» ola-rak nazara aldılar (3). Ancak bu son enerjik kralın ölümü ile, yu-karıda söyledimiz çöküntü hızlanınca imperyalizm Çin'e kalkma-mak üzere yerleşti.

Avrupa halkı Çin'in ipek, porselen v. b. mamullerini arzuluyor ve bu Çin malları iyi fiyatlarla Avrupa piyasalarında satılıyordu.

(1) PLOETZ, age., s. 196. 754 yılında 63,5 Milyon; 1578 de 75 mil-yon; 1749 da 177,4 milyon; 1780 de 276 milyon.

(2) SLYKE, agm., s. 176 - 178.

(3) KRAUSE, agm., s. 250.

Bu yüzden imperyalist siyaset tam yürüyemiyordu (4). Bu siyasetin başarı kazanabilmesi için ithal edilen mallarla ihraç edilen mallar arasında, ihracat lehine büyük bir farkın bulunması şarttır. Amaç, Çin'in endüstrisini tamamen öldürmek ve onun mamullerini yok pahasına satın almak, böylece ülkeyi tam bir açık pazar haline getirmektir. İşte Çin'in değerli mamullerinin Avrupa piyasalarında ucuz satılabilmesini sağlamak için imperyalist siyaset korunç ve gayri insani olan bir çare buldu; afyon ticareti. Böylece bir taşla iki kuş vurulmuş olacaktı : Hem Çinlilerin zaafı yüzünden yayılması kolaylaşan afyon ile Çin'in endüstrisi imperyalistlerin istediği kılığa girecek, hem de afyonun bu geniş talepçi kütleye arzı ile büyük kârlar elde edilecekti. İşte Çin kültürünün yediği son öldürücü darbe bu olmuştur.

Afyon iptilasının genişlemesine karşı Çin tarafından alınan tedbirler fayda vermemiştir. Daha 1729'da satışının 1800'den sonra da ithalinin yasak edilmesine rağmen, bizzat memur zümresinin bu yasakları çiğnemesi sebebi ile afyon iptilâsı ve ticareti alabildiğine genişlemiştir, zira batılı tüccarlar bu ticareti hiçbir kayıt tanımadan geliştiriyorlardı. Nihayet başka çare kalmadığı için imperyalist devletlere karşı savaş açıldı. Bu, *afyon savaşı* adı ile meşhurdur. 1840'da çıkan ve batılılar tarafından Çin'in yenilmesi ile sonuçlanan savaş 26 Ağustos 1842'de *Nanking barışı* ile bitti (5). *Nanking barışı* imperyalizm'in zaferi olmuştur. Bu barış ile *Kanton, Amoy, Fuçou, Ning - Po, Shanghai* limanları serbest ticarete açıldı. İşin feci tarafı imperyalist devletler, afyon ticareti hakkında andlaşmaya hiçbir madde koymamışlardı. Böylece Çin, bir serbest pazar oldu (6).

2. IMPERYALİZM'İN ÇİN'DE İYİCE YERLEŞMESİ VE ÇİN-LİLERİN BUNA KARŞI KOYMA HAREKETLERİ :

Nanking andlaşması ile imperyalist devletler Çin'i iyice sömürmeğe başladılar. Bu durum karşısında *Mançu* hanedanının

(4) İktisadi İmperyalizm'in esasları için bk. LENZ, Adolf : *Der Wirtschaftskampf der Völker*. Stuttgart 1921, s. 31 - 37, 37 - 43 ve 50 v. d.

(5) Bütün bu safhalar için bk. SLYKE, agm., s. 178 v. d. KRAUSE, agm., s. 251 v. d.

(6) SLYKE, agm., s. 179.

elinden birşey gelmiyordu. Fakat memleketin ilerlemesi için birşeyler yapılması gerektiğinin de farkındaydılar. Herşeyden önce sifra düşmüş olan devlet otoritesini kuvvetlendirme gereği üzerinde durdular ve yok oluşlarına kadar bu mesele ile uğraştılar. Merkezi otoritenin gelişmesi ancak ulaşım güçlüklerinin ortadan kalkması ile kabildi. Bunu sağlamak için demiryolu döşeme faaliyeti başladı. Demiryolu faaliyeti imperyalizm'in Çin'de gelişmesi için yeni bir fırsat olmuştur. Demiryolu yapımı bahanesi ile imperyalist devletler, Çin ile uzun süreli ağır anlaşmalar imzalamışlardır. İşin dikkati çeken bir noktası, bu anlaşmaların şirketlerle değil, doğrudan doğruya devletlerle imzalanmasıdır (7). Çin'i istismar bu devletlerin millî siyasetleri hâline gelmiştir. Bazen Çin'deki demiryolu siyaseti yüzünden Rusya, Fransa, İngiltere ve Almanya arasında anlaşmazlıklar patlak vermiş, sonunda bu devletler Çin'de menfaat bölgeleri tesis etmişlerdir. Böylece her devlet kendi bölgesinde faaliyette bulunmuştur (8). Bu devletler ayrıca önemli deniz kıyı parçalarında garnizonlar kurmuşlardır. Bu kıyı parçalarında beyazların ayrı mahalleleri ve polis kuvvetleri bile vardı. Çin devletinin buralar üzerindeki otoritesi hemen hemen hiçti. Yabancılar tamamen kendi devletlerince yargılanırlardı. Bu limanlarda hem ceza, hem de hukuk işlerinde çok geniş yetkileri olan konsolosluk mahkemeleri kurulmuştu. İmtiyaz bölgelerinde de karma mahkemeler vardı (9).

İmperyalist devletler, iktisadî menfaatlarını sağlamak için çok çeşitli kombinezonlar kuruyorlardı. Bilhassa büyük sermayeli bankalar faaliyette idi. Ruslar *Port - Arthur*'a inebilmek için *Mançurya hattı*'nı yapmağa başladılar. Bunun karşısında ise İngiliz menfaatları vardı. Bu arada Çin'i sömürmekte Fransa ve İngiltere de anlaşamıyorlardı. Almanya da Çin'de büyük menfaatlar peşinde idi (10). Fakat bütün bu anlaşmazlıkların sonunda kârlı çıkan gene o devletler oluyor, Çin işe gündün güne çöküyordu.

(7) v. SALİS. Weltgeschichte der neuesten Zeit. C. I. Zurich 1961, s. 498, 500, 501.

(8) v. SALİS., age., s. 501. 511. ci sayfada menfaat bölgelerinin bir haritası vardır.

(9) Bk., MERAY, Seha. Devletler Hukukuna giriş. C. II. Ankara, 1969, s. 270.

(10) Bu hususlar için bk. v. SALİS., age. C. I., s. 505 v. d. Bilhassa Almanya ile ilgili hususlar s. 650. v. d.

Çinliler hanedandan hiçbir olumlu yardım gelemeyeceğini gördükleri için, meşhur gizli teşkilatlanmalarına başladılar. 1850'de yalnız Çin tarihinin değil, Dünya tarihinin en büyük isyanlarından birisi olan (11) ve yeni Çin tarihinin başlangıcı sayılan *Tai ping ayaklanması* patlak verdi.

Bu hareket gizli dernekler tarafından çok iyi organize edilmişti. Amacı iki ana noktada toplanıyordu: Yabancı bir sülâle olan *Mançu*'ları yoketmek ve imperyalist nüfuzunu Çin'den kaldırmak. Hareketin başında *Hung Hsiu - chüan* adlı bir önder vardı. Çok geniş başlıyan isyan hele imperyalist egemenliğin ve iktisadi zorlukların hâkim olduğu bölgelerde büyük başarılar kazanmış ve günden güne gelişmeğe devam etmiştir. *Nanking* fethedilmiş ve derhal ayrı bir devlet kurulmuştur. İşte tam bu sırada *Mançu* sülâlesi İngilizlerle menfaat birliği yaptı, çünkü hareket başarı kazanırsa hem kendileri yokolacak, hem de İngilizler zararlı çıkacaktı. İngiliz generali *Gordon* İmparatorluk silâhli kuvvetlerinin başına geçirildi ve büyük İngiliz yardımı ile *Tai ping* ayaklanması kanlı bir şekilde bastırıldı (1884). İngiliz yardımı olmasa idi isyan başarı kazanacaktı (12).

Yenilgiye rağmen, *Tai ping* isyanı Çinlilerin mücadele şuurunu kamçalamış ve imperyalistlere karşı bir hayranlık duyulmasına, böylece Çin'de devrimci fikir hareketlerinin başlamasına sebep olmuştur. Artık bu fikirler doğrudan doğruya tabii seyrine, yâni cumhuriyet rejimi isteği yönüne doğru yol almağa başlamışlardır. Fakat XIX. ci yüzyıl kuşağı yetişip yüzyıl sonlarında Çin'in fikir hayatını etkilemeğe başlamadan henüz açık cumhuriyet fikirleri görülmüyor.

Tai ping ayaklanmaları olurken iktisadi durum tam anlamı ile çıkmaza girmişti. Ayrıca kuzeyde *Nien - fei* illerinde başka çeşit ayaklanmalar başgöstermiş, *Nün - nan* ve *Doğu Türkistanda* müslüman isyanları görülmüştür (13). Artık merkezi, kuvvet tek çareyi İngilizlerle işbirliği yapmakta görmüş ve yakınlaşan menfaatla-

(11) Bk. FRANKE, Wolfgang. Die chinesische Revolution, Propylaen. C. 10. Frankfurt 1961, s. 44.

(12) *Tai ping* ayaklanması için bk. SLYKE., age., s. 179 - 180; KRAUSE., agm., s. 252 v. d. FRANKE; agm., s. 45 v. d.

(13) KRAUSE; agm., s. 252.

nı sonucunda, yabancıların imtiyazları çok daha genişlemeğe başlamıştır (14).

Bu sıralarda hanedanın durumu da feciydi. 1861 yılında tahta çıkan *Thung - Chih* beş yaşında bir çocuktur. Onun yerine ana imparatoriçe ülkeyi idare etti. *Thung - Chih* 1875'de çocuksuz ölünce taht varissiz kaldı. Bu sebeple üç yaşında bir çocuk olan *Kuang - hsü* evlât edinildi ve kiral oldu. 1908 yılına kadar süren saltanatı tam anlamı ile keşmekeş içinde geçmiştir. Merkezî idare cihazına sahip olan unsur saray kadınları idi. O sıralarda Çin'in korkunç iktisadî ve sosyal durumu hatırlanırsa, böyle bir idarenin doğuracağı feci sonuçlar derhal anlaşılır (15).

Çin'de aydınlar ve milliyetçiler üzerinde öldürücü darbe yapan son olay Japonya'nın Avrupalı imperyalist devletlerin yanında Çin'e karşı cephe almasıdır. Aynı medeniyet kuşağındaki, akraba bir milletin, yüzyıl önce Çin'den de geri iken, birdenbire ve büyük bir hızla yükselip, Çin'in karşısına bir Avrupalı gibi çıkması, Çin aydınlarını derin derin düşündürmüştür. İşte 1894-1895 yıllarında Japonya iktisadî menfaatlarını korumak için Çin'e savaş açmış ve bu savaştan Çin tamamiyle yenik olarak çıkmıştır. Böylece Çin medeniyetinin artık herhangi bir yaratıcı kuvvete sahip olmadığı anlaşılıyordu. Tek çare hızla kalkınmak ve bu hususta batı ilmini araç yapmaktır. Diğer yandan Çinlilerin Avrupalılara karşı duydukları derin nefret günden güne artıyordu. Çünkü artık Avrupalılar Çinlilere tam bir köle muamelesi yapmağa başlamışlardı. Kapitalasyonlar, Çinlilerin özledikleri «batılı» kalkınmayı imkânsız kılıyordu. Avrupalıların adı Çinlilerin dilinde *beyaz şeytanlardı*. Kalkınma için ilk adım yabancı nüfuzunun Çin'de kırılması olacaktı. Böylece gene gizli hareketlerin belirdiğini görüyoruz. Krallık ailesi mensuplarından bazı aydın kişilerin bu hareketlere yakınlık göstermesi sonucunda, bu gizli çalışmalar organize bir hale gelmeğe başladı. Gizli derneklerin sayısı arttı. Bunların en önemlisi Çince adı *yumruklar* olan *Bokser* derneği idi (Avrupalılar boksör derneği - *Boxer* - demişlerdir). *Yumruklar derneği* hükümetin de sempatisine kavuşmuştur. 11 Ocak 1900'de ise dernek resmen de tanındı. Bunun mensupları ilkönce hristiyan misyonerleri ve hristiyan olan

(14) SLYKE; agm., s. 180.

(15) KRAUSE; agm., s. 252.

Çinlileri tenkil etmekle işe başladılar. Az zamanda yabancılara karşı ciddi isyan hareketleri görüldü. Sonunda büyük devletler ile Çin tekrar savaşa tutuştu. Rus - Japon; İngiliz - Alman andlaşmaları ile imperyalist devletler Çinle savaş için elele verdiler. *II. ci Wilhelm* Çinlilere karşı sert çıkışlarda bulundu, onları «ilkellik» ile itham etti. Hızla gelişen savaş sonunda nihayet Çin, yenilgiyi kabul etmek zorunda kaldı. 7 Eylül 1901 de imzalanan andlaşma ile Çin hükümeti yabancılarn «haklarını» teyit ve «suçlularn» cezalandırmayı taahhüt etti. *Yumruklar* derneği mensupları ölüm cezasına çarptırıldılar. 39 yıl Çin'i çok ağır borç altına sokacak 1,7 milyar altın frank da tazminat yüklenildi. Yabancılarn imtiyazları arttırıldı, bilhassa yeni gümrük kapitülasyonları verildi (16).

3. DEVRİM HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI VE CUMHURİYET :

Artık Çin'de köklü ve esaslı reformların yapılması zorunluğu kendisini iyice duyuruyordu. Ancak bu reformların yapılabilmesi için ortam son derece elverişsizdi. Herşeyden önce, ana prensipler içinde ve hukuka uygun olarak yöneltilen bir devlet idaresi fikri Çin'de bilinmiyordu (17). Eğitim dâvasının çözümlenmesi büyük güçlük gösteriyordu. 1901 ve 1902 yıllarında batı örneğine göre yapılan eğitim plânlarının uygulanması çok zordu. O tarihte Çin'in nüfusu 400 milyon'u aşmıştı. Okul çağında 65 milyon çocuk olmasına karşılık, ancak 89 bin öğretmen ve 1,6 milyon da öğrenci vardı. Bu heybetli meseleyi çözmek böylece hemen hemen imkânsızlaşıyordu (18). İdari ve malî teşkilâtın bozukluğunu düzeltmek, kapitülasyonlar yüzünden mümkün olmuyordu. İlkel durumda olan kanunları terkedip modern kanunlara ulaşmak arzusu ancak ceza hukuku alanında kısmen kabil olabildi.

Bütün bu elverişsiz şartlara rağmen artık Çin aydını yetişmişti. Yukarıda belirttiğimiz gibi, cumhuriyet fikirleri bu aydınlarda yerleşmeğe başlamıştı. Hele batıların işgalinde bulunan doğu li-

(16) Boxer hareketi için bk. v. SALİS., age., s. 647 - 660; KRAUSE, Die Moderne Entwicklung Ostasiens Propylaen. C. 9. Berlin 1933, s. 448 - 451. Ayrıca bk. FRANKE., agm., s. 47 - 48 - 49.

(17) Bk. v. SALİS., age. C. 2. Zurich 1955., s. 189.

(18) v. SALİS., age., C. II., s. 192 - 194.

manlarında hür basın, demokratik düzen gibi fikirler yayılıyordu (19). Bu gibi akımlara hanedan fazla inatla karşı koyamadı ve devrim yapılması hususunda çalışmalara başladı. Ancak hanedanın fikrine göre, bu devrimler, kendi yetkilerine en küçük bir zarar da vermemeli idi. İlk olarak mahalli idareler konusunda çalışmalara başlandı. Mahalli meclislerin seçimi için sınırlı bir seçme - seçilme hakkı tanındı ve böylece seçim problemleri Çin toplumuna da girmeğe başladı (20). 1908 yılında *Mançuların* isteği ile ilkel bir anayasa tasarısı hazırlandı. Anayasa için esaslar adını taşıyan metin, Japon örneğine göre hazırlanmıştır. İmparatorun imtiyaz ve haklarını bir anayasalı monarşi havası içinde korumaktadır (21). Ancak devrim fikirleri çok olgunlaştığı için bu anayasa da aydın zümreyi tatmin etmemiştir. Zira artık cumhuriyet ülküsü belirgin bir hal almıştı. 1910 da bilhassa o yıl meydana gelen büyük kıtlıkların doğurduğu iktisadî güçlüklerin de etkisi ile ilk kıpırdamalar başlamıştır. Baştaki yeni hükûmetin saray mensuplarından olması ve daha ileri anayasa düzeltilere karşı gelmesi kıpırdamaları arttırmış, sonunda bir çok eyaletlerde kanlı ayaklanmalar çıkmıştır. İmparatorluk kuvvetlerinin de isyancılar yanına geçmesi ile hükûmet aciz içinde kalmıştır. 1911 yılında hükûmet İngiliz örneğine göre parlâmentolu bir monarşi anayasası hazırlamak yolunu tutmağa mecbur oldu. Bu anayasada egemenliğin millete ait olduğu da belirtiliyor ve temsili demokrasi böylece Çin'e giriyordu (22). Ancak bu anayasa uygulanamadı. Zira artık halk tamamen hanedan aleyhine ayaklanmıştı. Bu sıralarda *Yüan Shih - kai* adlı bir komutan diktatörlüğünü ilân etti ve bazı düzeltmelerle halkın sempatisini kazandı. Fakat kendisi her şeye rağmen hanedanı koruyordu. Buna rağmen devrimcilerin baskısı ile 1910 anayasasının hazırlığını yürütmek zorunda da kaldı. Kanun dışı sayılan devrimci partiler de resmen tanındı. Bu sırada devrimciler *Dr. Sun Yat - sen*'in önderliğinde güneyde bir cumhuriyet kurdular. Artık durum belli olmuştu. Başbakan *Yüan Shih - kai* bütün gayretlerine rağmen hanedanı koruyamıyordu. Sonunda 5 Şubat 1912 de krallık makamı başbakana emir vererek devletin şeklinin cumhuriyet olduğunu

(19) v. SALİS., age., C. II., s. 190.

(20) v. SALİS., age., C. II., s. 194 - 195; FRANKE., agm., s. 55 v. d.

(21) FRANZ, Günther: Staatsverfassungen. München 1950., s. 86.
FRANKE., agm., s. 56 v. d.

(22) FRANZ., age., s. 86.

ilân etmesini istedi. Böylece Dünya tarihinde monarşik kudretin bir hükümet tasarrufu ile devletin şeklini cumhuriyete çevirmesi gibi garip bir olay da ilk defa görülmüştür (23). 12 Şubatta *Mançu* silâlesi krallık ünvanlarını korumak şartı ile iktidardan çekildi ve emekliye sevk edildi. Bu şekilde hanedan mensupları hayatlarını kurtarmış oluyorlardı. 15 Şubatta *Dr. Sun Yat-sen* önderlikten ayrıldı ve yerine *Yüan Shih-kai*'ı tavsiye etti, zira *Yüan* şimdi de cumhuriyeti koruma rollerine girişmişti. Çin'in cumhuriyet anayasası 11 Mart 1912 de ilân edildi. Böylece Çin binlerce yıllık monarşi idaresine son vermiş ve bir demokratik cumhuriyet olmuştur (24).

4. CUMHURİYETİN GELİŞİMİ VE SONUÇLARI :

a) Cumhuriyet anlayışı etrafında mücadeleler :

Çin'de cumhuriyet kurulunca hiçbir iş çözümlenmiş olmadı. Çin henüz demokrasi ve cumhuriyet fikirlerini benimseyebilecek olgunlukta değildi. Gerçi memleketin aydın sayısı artıyorsa da, cahil halk kütlelerinin büyüklüğü daha da çabuk artıyordu. Bu sebeple cumhuriyetin temelleri sağlam esaslar üzerine oturmadı. 1912'den sonra oyların gelişmesi bize bunu en açık bir şekilde gösterecektir.

Cumhuriyetin ilk başkanı seçilen *Yüan Shih-kai*, yurduna bir cumhuriyet anayasası vermeğe ve onu uygulamaya hazır bir *Washington* değildi. Bilâkis cumhuriyeti kendi önderlik ve diktatörlük isteğini gerçekleştirecek bir araç olarak görüyordu (25). Kendisi, kısa zamanda duruma hâkim olarak 1 Mayıs 1914'de yeni bir ön-anayasa hazırladı. Bu anayasa başkanlık hükümeti esasını andıran ve 1860 Prusya, 1852 Fransa anayasalarının totaliter hükümlerinden de bir hayli faydalanan bir metindi (26). Millî Meclis'e bu anayasayı zorla kabul ettiren *Yüan Shih-kai*, oldukça şumullü reform hareketlerine girişmiştir. Ancak pek çok yerlerde çıkan gerek muhafazacı - kralcı, gerekse sınır boyu azınlık ayaklanma-

(23) KRAUŞE., *âgm.*, prpn. C. 9., s. 470 - 472.

(24) FRANZ., *age.*, s. 86.

(25) v. SALİS., *age.*, C. II., s. 198.

(26) v. SALİS., *age.*, C. II., s. 201, FRANKE, *age.*, s. 86.

larını bahane ederek 1915'de anayasayı değiştirmiş ve kendisini kral ilân etmiştir. Böylece Çin Cumhuriyeti kısa bir süre sonra yok olmuştur. Fakat *Dr. Sun Yat-sen* bu durumda tekrar harekete geçerek güney Çin'i tamamen nüfuzu altına almış ve orada kendisi bir cumhuriyet kurmuştur. Böylece kuzey ve güney Çin'de iki ayrı devlet hüküm sürmeğe başlamıştır (27).

Yüan Shih-kai 6 Ocak 1916'da ölünce kuzeyde gene cumhuriyet kuruldu ve güney ile aralarında bir yakınlaşma başladı. Fakat *Dr. Sun Yat-sen* ile kuzeyin yeni başkanı *Li Yüan-hung*'un arasındaki rekabet yüzünden birleşme kabil olmadı. Bu sıralarda cumhuriyet aleyhine girişilen teşebbüsler, kuzey'de 1 Temmuz 1917'de müspet sonuç verdi. *Peking*'de *Mançurlar* tekrar tahta çıktı, ancak 8 gün sonra, kuzeydeki bu yeni anayasalı Monarşi cumhuriyetçiler tarafından sona erdirildi. Fakat başkan olan *Luan Ch'i-yui* parlamentoya karşı gelerek 14 Ağustos 1917 tarihinde ittifak devletlerine savaş ilân etti. Bunun üzerine Parlamento *Kanton*'a göç ederek *Luan Ch'i-yui*'e karşı mücadeleye başladı. Bu mücadeleler hiç bitmeden sürdü ve güney de bunlara daima şiddetle muhalif kaldı. Sonunda 1920'de *Dr. Sun Yat-sen* güney devletini kesin olarak ayırdı ve bu devlet 1925'de kendisinin ölümüne kadar, istikrarlı bir şekilde gelişmeğe ve büyümeğe devam etti, Çin'in gerçek temsilcisi oldu. Kuzeyde ise kavgalar ve güvensizlikler eksik olmadı (28).

b) Çin Cumhuriyetinin Ana Esasları :

Güneyde oldukça istikrarlı bir devlet kuran, daha önce de Çin devrim fikirlerinin önderi olan, ölünceye kadar ve öldükten sonra bile fikirleri ile bir süre Çin devlet nazariyesine hâkim bulunan *Dr. Sun Yat-sen* modern Çin'in babası sayılır ve Çin'in millî kahramanıdır. Cumhuriyet tamamen onun fikirlerine göre kurulmuş ve geliştirilmiştir. Vakitsiz ölümü Çin'in birleşmesini ve kuvvetlenmesini bir hayli engellemiştir.

Dr. Sun Yat-sen Hong-Kong ve Honolulu'daki Amerikan okullarında tıp öğrenimi yapmış, görüşleri itibarı ile tamamen batılı büyük bir Çin aydınıdır. Kendisi batının devlet nazariyelerini

(27) KRAUSE., agm., Prpn. C. 9., s. 477.

(28) KRAUSE., agm., Prpn. C. 9., s. 479 - 480.

de incelemiş ve en çok *Montesquieu*'nün etkisi altında kalmakla beraber, Çin Cumhuriyetinin esaslarını tamamen orijinal bir tarzda ve gerçekleri göz önünde tutarak kurmuştur.

Dr. Sun Yat-sen'e göre en iyi rejim demokrasidir ve Çin'in de gelecek rejimi klâsik demokrasi olacaktır. Ancak, Çin halkı henüz klâsik demokrasiyi hazmedebilecek bir olgunlukta değildir (olaylar da bunu açıkça göstermiştir). O halde Çin halkı bu ülküye doğru yol alabilmek için yetiştirilmeli ve demokrasiye kademe-li bir şekilde geçilmelidir. İlk önce Çin iktisadî güçlüklerini yenmeli, eğitim problemini çözümlenmelidir. Bu iki ana dâva da ancak disiplinli ve otoriter (totaliter değil) bir toplum düzeninde gerçekleşebilir. *Dr. Sun Yat-sen* bu iki meseleyi çözüm yoluna koyabilmek için *komünist Rusyanın* devlet ve idare sistemini benimsemek gerektiğini ileri sürüyordu. Fakat kendisi asla marksist değil, bilâkis samimi bir demokrattır. Ancak Çin'in muazzam nüfusunun doğurduğu önemli problemlerin tam demokratik bir iklim içinde çözümlenemeyeceği kanısındadır (29). Kendisi Sovyetlerin bilhassa otoriter iktisadî plânlamalarına ilgi duymuştur. Bu yüzden güney devletini kurduktan sonra Rusya ile çok sıkı dostluk temaslarına girişmiştir.

Dr. Sun Yat-sen, Sovyet usulü otoriter plânlamanın Çin toplumunun yapısı içinde nasıl bir devlet düzeni ile elde edilebileceğini, Çin'in gerçeklerini göz önünde tutmak sureti ile araştırmış ve «halkın üç ilkesi» ile «kuvvetlerin beşe ayrıldığı» anayasa sistemi esaslarını ortaya atmıştır.

Halkın üç ilkesi şunlardır: 1. Milliyetçilik ilkesi, 2. Millî egemenlik ilkesi, 3. Millî iktisat ilkesi. Çinliler bu ilkeleri şu meşhur formülde özetlemişlerdi. *Halkın, halk tarafından, halk için idaresi*. Bu esasları uygulamakla Çin bilhassa iktisadî bağımsızlığını kazanacak ve büyük devletlerin nüfuzundan kurtulacaktı.

Dr. Sun Yat-sen bundan sonra ana devlet nazariyesini ortaya koymuştur. Bu nazariyede kuvvetler beşe ayrılmaktadır. Kendisi *Montesquieu*'den en çok burada faydalanmış ve gene en çok burada ayrılmıştır. *Dr. Sun Yat-sen* *Montesquieu*'nun 1. Yasama, 2. Yürütme, 3. Yargı kuvvetlerinde 4. Kontrol (Prüfung) ve 5. Nezaret

(29) v. SALİS., age., C. III. Zürich 1960., s. 559 - 562.

(Aufsicht) kuvvetlerini eylemişti. Gene Montesquieu'den farklı olarak, bunlar hükümet kuvveti adı verilen ve hepsini içine alan bir büyük kudretin parçalarıdır. Binaenaleyh birbirlerinden ayırırlar, fakat Montesquieu'nün fikrine karşıt olarak, birbirlerini kontrol etmekten yoksundurlar. Halkın âmme hürriyetleri ise (bilhassa seçim hakkı) bu beş kuvvetin karşısındadır ve bağımsızdır.

Bu beş kuvvet böylece açıklanınca, kendilerinin «kuvvet» olma vasıfları geniş ölçüde yokolmaktadır. Nitekim bunlar birbirlerini kontrol edemeyecekleri gibi, anayasanın gösterdiği düzen içinde muntazam bir iş bölümüne göre çalışacaklardır. Bu şekilde, bu beş kuvvet *beş ana teşkilât* içinde toplanırlar: 1. Devlet yürütme teşkilâtı, 2. Devlet kanun koyma teşkilâtı, 3. Devlet hukuk (yargı) teşkilâtı, 4. Devlet kontrol teşkilâtı, 5. Devlet nezaret teşkilâtı. Bunların da hepsi *hükümet kuvvetini* teşkil ederler. Ancak bu bütünsel hükümet kuvveti mücerret bir kavram belirtmektedir. Asıl kuvvet *Devlet Kontrol Teşkilâtıdır*. Beş kuvvetin birbirini denetleyemeyeceklerini söylemiştik. Fakat Devlet Kontrol Teşkilâtı bunun istisnasıdır. Bu kuvvet diğerlerini her zaman kontrol edebilir. Öyle ki *parlamento üyeleri* bile bu teşkilât tarafından «icabı hal» denetine tâbi kılınabilir. Halbuki nezaret teşkilâtı ise sadece bir işin icrasına «nezaret» etmektedir, kontrol yetkisi yoktur, bir çeşit plânlamada bulunur. Ama kontrol teşkilâtı bu sonsuz yetkisi ile devlet sevk ve idare eden en büyük kuvvet şeklinde belirlemektedir (30). Şurasını da belirtmek doğru olacaktır. Bu kuvvet bittabi partinin emri altındadır. Çin Milliyetçi Partisi (*Kuo Min-tang*) millet olgunlaşmaya kadar bütün hükümet kuvvetlerini millet adına kullanacaktır. Ancak bu safhada dahi dernekler, cemaatler, bölgeler, eyaletler özgür olacaklardır ki demokrasiye geçiş temin edilebilsin. Bu tarz yönetim, parti diktasından halk egemenliğine geçiş safhasına kadar sürecektir (31).

Burada şunu da belirtmek gerekecektir: *Dr. Sun Yat-sen* tabii hukuk anlayışına karşıdır. Hele *Rousseau*'nun tabii haklar nazariyesini doğru bulmamaktadır. Ona göre «insan hakları gökten inmişler, bilâkis özel durumlardan ve akınlardan meydana çıkmış-

(30) Bu hususlar için bk. FRANZ., age., s. 86 - 87.

(31) FRANZ., age., s. 87.

lardır». Gene *Sun Yat-sen* Çin ihtilâlinin hedefi ile Avrupa ihtilâllerinin hedeflerini birbirinden ayırmaktadır. Avrupada mücadele despotizm'e karşı yapılmıştır. *Rousseau* da belki Avrupa bakımından haklıdır. Halbuki Çin ihtilâlinin amacı imperyalizm'i yoketmek ve halkın üç ilkesini gerçekleştirmektir. Zira Çin halkının hürriyetsizlik uğruna mücadele yapması imkânsızdır. Çünkü bu halkın durumu ile Avrupa halklarının durumları farklıdır ve Çinliler Avrupalıların çözmek istediği anlamda bir hürriyet problemi ile karşı karşıya değildirlere (32). «Esas olan devletin hürriyetidir. Bunu Çin neden istiyor? Çünkü Çin devleti büyük devletlerin baskısı altında «devletlik» sıfatını kaybetmiştir. Çin yalnız bir 'yarım' sömürge değildir, bilâkis, sömürgeден bile aşağıdır. Burmadan, Annamdan, Koreden bile daha feci durumdadır. Burma, Annam ve Kore sadece bir memleketin sömürgesi, bir efendinin kölesidirler. Çin ise bütün memleketlerin sömürgesi ve kölesidir.. Bu yüzden devletimiz hür değildir (33).»

İşte 1924 yılında güney Çin'de ilân edilen *Devlet Yapısının Ana Karakterleri* adlı anayasa metni bu esaslara göre kaleme alınmıştı. *Dr. Sun Yat-sen*'in bu prensipleri bugünkü komünist rejimi bile etkilemiştir. Bu sebeble fikirleri Çin devlet nazariyesinin ana-sı sayılırlar.

Görülüyor ki hele beş kuvveti ele alış ve işletiş tarzı ile - bazı hatalar mevcut olmakla beraber - *Dr. Sun Yat-sen* disiplinli bir toplumun siyasi esaslarını bina etmiştir. Ancak kendisinin özlediği asıl demokrasiye geçiş, ölümünden sonraki karışık olaylar yüzünden kabil olamamış ve Çin'in talihî başka bir yönde gelişmiştir.

c) Komünist Faaliyetlerin Çin'de Başlaması ve Chiang Kai-shek'in Diktatörlüğü :

Dr. Sun Yat-sen'in Rus devlet sistemine beslediği sempatiyi belirtmiştik. Kendisi, güneyde kurduğu oldukça istikrarlı Çin devletinin gelişmesinde Rusya ile sıkı işbirliği yapılmasının büyük ro-

(32) CHIANG KAI-SHEK; Çin'in mukadderatı. Sayın Doç. Dr. M. ÖZERDİM tarafında 1944 yılında Çinceден Türkçeye çevrilen bu eser henüz basılmamıştır. Kendilerinde bulunan nüshadan istifade edilmiştir, s. 34 - 35.

(33) FRANKE, Das Jahrhundert d. Chinesischen Revolution. München 1958., s. 182 den naklen.

lû olacağını sanıyordu. Moskova bu sempatiden derhal faydalanmak yolunu tuttu. Zira *Lenin*'e göre Asya'nın iki büyük devleti, Çin ile Hindistan da komünist olursa, bolşevizm zaferi kazanacaktı (34). Çin imperyalist devletlere karşı duyduğu nefret sonucunda komünist Rusya'ya yaklaşmıştı. Bu sebeble, fırsat kullanılmalı idi. İlk olarak Çin aydınları komünist ülküsüne göre yetiştirilmeli idiler. Böylece Moskovada bir uzak - doğu akademisi ve *Sun Yat-sen üniversitesi* kuruldu; burada bin Çin öğrencisi öğrenimde idi. Çin subayları Rus savaş akademisinde yetiştiriliyordu. Bu subayların içlerinde *Chiang Kai-shek*'de vardı. *Sun Yat-sen* Rusya'dan müşavir istiyor ve işbirliği geliyordu (35).

Çin aydınları, komünizm ile fazla ilgilenmemişlerdir. XX. ci yüzyılın başlarında çeşitli düşünürler Çin'i etkilemekle beraber bunların arasında *Marx* yoktu. Çinlilere göre Marxizm ancak büyük sanayi ülkeleri için değeri olan bir doktrindi. Bununla beraber Rus ihtilâli aydınların dikkatini yavaş yavaş çekmeğe başladı. Hele *Lenin*, ihtilâlin amaçları arasında Asya ülkelerini kapitalizm'in boyundurluğundan kurtarmanın da bulunduğunu ilân edince, komünizm'e büyük bir sempati duyulmağa başlandı. 1918'de *Peking* Üniversitesinde *Marxizm Araştırmaları Derneği* kuruldu. Üniversite kitaplık memurlarından *Mao Tse-tung*'da üyeler arasında idi. Derneği *Ch'ien Tu-hsiu* adlı bir profesör yönetiyordu. Dernek kısa zamanda büyük ilgi topladı. Hattâ msl., *Mao Tse-tung* vatani olan *Honan*'da bir komünist ihtilâl tertip etti (36). *Sun Yat-sen*'in Rus sistemine karşı beslediği sempati sonucunda, nihayet 1921 yaz'ında Çin Komünist Partisi (ÇKP) resmen kuruldu (37) ve faaliyetlerini kısa zamanda genişletmeğe başladı.

Rusya, Avrupada meydana gelmesini beklediği komünist ihtilâli gerçekleşmeyince, gözlerini iyice Asya'ya çevirmiş ve hele Çin'le işbirliğini büyültmeğe başlamıştır. Bu hareketler 31 Mayıs

(34) RAUCH, George von; *Geschichte des Bolschewistischen Russlands*. Wiesbaden 1955., s. 549.

(35) RAUCH., age., s. 283.

(36) Komünist hareketleri için bk. FRANKE., agm., s. 72 - 78.

(37) Partinin kuruluş günü kesin olarak belli değildir. 30 Haziran 1921 veya Temmuz ayı içinde bir gün tahmin edilebilir. CORDES, Ernst. *China Revolution Innerhalb einer Revolution*. Berlin 1951., s. 88. Partinin kurucusu ve ilk önderi *Chen Tu-hsiu*'dur. Gene partinin 12 kurucusu için bk., s. 88.

1924'de imzalanan *Çin-Rus andlaşması* ile sonuçlanmıştır. Bu andlaşma ile belirtildiğine göre ÇKP, *Kuo Min-tang* ile sıkı işbirliği yapacaktı. Bu sırada nüfuzu kuvvetlenmeğe başlayan *Chiang Kai-shek* andlaşmaya karşı idi. Daha önce *Sun Yat-sen* tarafından bir inceleme gezisine çıkartılmış ve Rusya'dan dönüşünde verdiği raporda *Kuo Min-tang* ile ÇKP sistemlerinin biribiri ile bağdaşamayacağını, komünizminin Çin'i Rusyanın bir uydusu yapmak istediğini haklı olarak belirtmişti. Fakat *Sun Yat-sen*, bu raporu fazla mubalağalı bulmuştu. ÇKP'nin *Kuo Min-tang*'ın önderliği altında serbest hareket edemeyeceğini, halkın üç ilkesinin iyi uygulanması halinde ÇKP'nin hiçbir sabotaj hareketine girişmeyeceğini iddia etmiş ve bu andlaşmayı imzalamıştır (38). Bu sıralarda zaten Rusya Çin'e doğrudan doğruya müdahalede bulunmuyordu. Çünkü Çin'de güdülmesi gereken siyaset hususunda Rus önderleri anlaşamamışlardı. *Stalin* Çin'de *Kuo Min-tang* ile işbirliği yapmasını ve hedefe bu şekilde ulaşmayı uygun görüyordu. *Troçki*, *Radek* ve *Sinovyev* ise daha ihtilâlcî bir yoldan gitmek ve Çin'de tamamen Rus örneğine uygun bir devletin kurulmasını istiyorlardı (39). Ancak sonuçta *Stalin*'in siyaseti galip geldi. *Troçki*'nin yakın fikir ve çalışma arkadaşı olan ve uzun yıllar Çin'de müşavir olarak bulunan *Yoffe* ile *Dr. Sun Yat-sen* birlikte yayınladıkları bir bildiriye, «Çin'in gelişmesinin bağımsız olması gerektiğini, Rusya'nın önderliğinin kabul edilemeyeceğini» belirtmişlerdir (40). İşte hele bu bildiriden sonra Rusya'nın teninatına güvenen *Sun Yat-sen* işbirliğini fazlaştırmıştır.

1925 yılında *Dr. Sun Yat-sen*'in zamansız ölümü, birçok işleri durdurdu ve birdenbire büyük bir iktidar kavgası başladı. Daha henüz devrim tamamlanamamıştı ve ana amaç olan imperyalizm'in uzaklaştırılması henüz tamamen temin edilememişti. Kuzeyde ise durum çok karışık. Güney'de iktidar kavgası devam ederken, bir yandan da kuzey ile çarpışılıyordu. Bu olaylar bize, Çin'de girişilen demokrasi denemesinin başarı kazanamadığını açıkça belirtmektedir. İktidar general ve maceracılar elinde kötüye kulla-

(38) CHIANG KAI-SHEK; Sovyet Rusya Çinde. Çev. ÖZERDİM, M. Nabi. Belleten. C. XXIV, sayı 96. Ekim 1960., s. 683.

(39) RAUCH., s. 283 - 284.

(40) RAUCH., age., s. 284; CREEL, George. Rusların Asya Siyaseti. Çev. TOYGAR, Behlül, İstanbul, 1949., s. 12.

nılmış, parlâmentolu demokratik rejim ümidi bir hayli yok olmuştur (41).

Karışıklıklardan faydalanan *Chiang Kai-shek* güney'de bir süre sonra duruma hâkim oldu ve *Kuo Min-tang*'ın yönetimini ele alarak bir müddet için *Dr. Sun Yat-sen*'in yolundan gitmeğe başladı. Bu sıralarda, 1928'de kuzey'de fazla yaşamıyan bir anayasa da ilân edilmişti. *Chiang* kuzey'de başarılı hücumlarda bulunarak ülkenin önemli bir bölümünde otoritesini kurdu. 1931 yılında da bir anayasa ilân etti. Bu anayasa tâyinle meydana gelen bir millî meclisçe kabul edilmişti. 1924 tarihli metne göre biraz daha liberaldi, fakat devlet kudretinin kullanılması gene tamamen *Kuo Min-tang*'a bırakılmıştı (42).

Chiang Kai-shek amansız bir komünizm düşmanıdır. Kendisinin öğreniminin bir kısmı Moskova'da olmuştur. Daha sonraları komutanlığını yaptığı savaş akademisinin direktörü ise *Chou En-lai* idi. Bu tarihlerde *Chiang Kai-shek*'de sanıyoruz ki henüz komünizm düşmanlığı kesin olarak belirmemişti. Onda bu düşmanlık asıl, evlendikten sonra başlamıştır. Karısı Çin'in en zengin bankacılarından birisinin kızı idi. İçine girdiği bu yeni âlem onu derhal büyük sermayelerin koruyucusu ve temsilcisi olmağa sürüklemiş (43) ve tabii, Çin'in en büyük derdi olan toprak reformu dâvasından uzaklaşmıştır. Amacı büyük ve kuvvetli bir Çin kurmaktır. Bu yeni Çin kendi gelenekleri üzerinde yükselecektir. Bu yüzden Çin'de sadece kötü alışkanlıkların düzeltilmesi gerektir. Bu kötü alışkanlıkların düzeltilmesi ile toplumun yaşama tarzında bir devrim olacaktır. Bu devrimi de aydın sınıf başaracaktır. Aydın sınıf yapacağı her hareketi düşünüp ondan sonra uygulamalıdır, fakat sadece düşünmek de olmaz, çünkü, harekete geçmeden tam bilme kabil değildir (44).

Chiang Kai-shek, *Sun Yat-sen*'in fikirlerine hayrandır, fakat ne yazık ki ona birşey ekliyememiştir. Büyük sermayelerin yanını tutması, kendisine hayati toprak dâvasına dair hiçbir fikir getirmemiştir. Eğer *Sun Yat-sen*'in bu konuda açık ve belirli fikirleri ol-

(41) Bk. v. SALİS., age., C. II., s. 207.

(42) FRANZ., age., s. 87. Metni için bk., s. 90 v. d.

(43) v. SALİS., age., C. III., s. 562.

(44) CHIANG KAI-SHEK. Çin'in Mukadderatı., s. 10 - 12, 19 - 21, 24 - 25.

sa idi, belki *Chiang* bu konuda kısmî bazı reformlar yapabilirdi. Fakat *Sun Yat-sen* daha çok devletin siyasî kuruluşu ile meşgul olduğundan, doktrininde bilhassa iktisadî meselelere fazla yer ayıramamıştır. Toprak reformu ile de çok az meşgul olmuş ve bu reform hakkında çok belirsiz bazı esaslar ortaya atmıştır (45).

Ching Kai-shek, Çinlinin «kötü alışkanlıklarının» giderilerek yapılacak hayat anlayışı devrimini yürütmek için oldukça despotik fikirler ileri sürmektedir. Devrimi yapmakla görevli olan aydınlar, behemahal parti içinde çalışmalıdırlar. Kendisi *Kuo Min-tang*'a hayrandır ve her aydının da hayran olmasını istemektedir. Parti «bütün memleketin müşterek malı ve faydası üzerine kurulan Çin devletinin genel bir aracıdır. Çin halk partisi devam ederse, o zaman Çin devleti de devamlı olacaktır. Eğer parti var olmasa idi, Çin de bugün var olmazdı, Çin'in mukadderatı, partiye bağlıdır (46)». Görülüyor ki *Chiang Kai-shek*, *Dr. Sun Yat-sen*'in parti fikrini aşırı olarak benimsemiştir. Ona göre parti, devletin bile üstündedir, Kurulacak büyük Çin için gençlerin partiye isteyerek girmeleri ve diğer teşekküllerin de onun etrafında toplanmaları gerektir (47). «Diğer teşekküllerin» başında ise komünistlerin geldiği açıktır.

Chiang Kai-shek'de bu şekilde gelişen parti görüşü, kendisini çok disiplinli bir toplum anlayışına sürüklemiştir. Ona göre «devletin karşısında fert bir kum tanesidir. Ancak bu kum tanelerinin milyonlarca bir araya gelirse büyük bir kumsal olur». İşte ferdin en büyük ödevi devletin organizasyonu içinde çalışmaktır. Fertler tek başına yaşayamayacakları için, kendilerinin de fert olarak haiz olacakları hürriyetin değeri yoktur. Hürriyet ancak devletin verdiği ve emrettiği düzen içinde kabildir (48). Ona göre, «Çingeneler, Dünyanın en hür insanlarıdır. Fakat her yerde hakarete maruz kırırlar. Çingenelerin sahip olduğu hürriyete Çin halkı özenemez (49)». *Dr. Sun Yat-sen* gibi, *Chiang Kai-shek* de tabii hukukun tanıdığı hürriyetleri red etmektedir (50).

(45) FRANKE., agm., s. 75.

(46) CHIANG KAI-SHEK. Çin'in Mukadderatı., s. 45.

(47) CHIANG KAI-SHEK. Çin'in Mukadderatı., s. 48.

(48) CHIANG KAI-SHEK. Çin'in Mukadderatı., s. 35.

(49) CHIANG KAI-SHEK. Çin'in Mukadderatı., s. 36 - 37.

(50) CHIANG KAI-SHEK. Çin'in Mukadderatı., s. 34 - 35.

Bu fikirler disiplinli bir toplum gerektirmekle beraber, hem büyük sermayeyi koruduğu için, hem de Rusya ile bağlı Çin'in bağımsız olamayacağı endişesi ile *Chiang Kai-shek* komünizm'e amansız düşman kesilmiştir. Kendisinin Çin'in başında bulunduğu 1926-1949 yılları, devamlı olarak komünizm ile mücadeleyle geçmiştir (51).

Komünistler, önderleri *Mao Tse-tung*'un yönetimi altında sistemli ve cüretli bir mücadele yapmışlardır. Şurasını kaydetmek yerinde olur : ÇKP, hedefe ulaşmak için her türlü yolu meşru görmüştür. Buna karşılık *Chiang Kai-shek*'in mücadelesi daha dürüsttür. Komünistler kendileri ile beraber olmıyan halkı tenkil bile etmişlerdir. Fakat bu cüretleri, ortamın da çok elverişli olması dolayısı ile kendilerini başarıya götürmüştür. *Chiang Kai-shek* ise hem Çin'in imarına çalışıyor, hem de komünistlere karşı çarpışıyordu. Bu sebeble, yalnız mücadele yapan komünistler daha avantajlı idiler. Diğer yandan çok kuvvetli sızıntılarla *Chiang*'ın idari mekanizmasını tahrip ediyorlardı. Öyle ki devlet makamlarının ahlâksızlıkları ile mücadele etmek tamamen imkânsızlaşmıştı.

ÇKP ile yapılan savaş sonucunda, *Chiang* bir aralık, bu partiye yardım ettiği için Rusya ile aralarındaki diplomatik bağlarını kesti. Fakat Çin komünistleri ayaklanma siyasetini hep sürdürdüler. Mücadele çok uzun ve kanlı devam etti. *Chiang Kai-shek* zaman zaman büyük temizliklere girişti ve tam bir diktatör gibi hareket etti. *Mao Tse-tung* bazen fena halde yenildi, fakat hiçbir zaman çarpışmaktan da çekinmedi. Durumu kötüleştiği hallerde *Chiang*'la «anlaşmaktan», komünizm'i «terketmekten» bile bahsetti. Fakat durumunu düzeltir düzeltmez gene mücadeleye koyuldu (52).

Bu sıralarda Japonya Mançuryayı işgal etmiş (1932) ve Çin'i istilâ hazırlıklarına başlamıştı. 1936 yılında Japonya Çin'e resmen savaş açtı. O tarihlerde *Mao Tse-tung*, *Kiangsi* eyaletinde bir *Çin Sovyet Cumhuriyeti* kurmuştu (53). *Chiang*, *Mao*'yu orada bir ke-re daha yenerek, sonra Japonlarla savaşa tutuştu. ÇKP, «vatanseverlik» durumunu açıklayabilmek için *Chiang Kai-shek*'e yardım

(51) Bu mücadeleler için bk. CHIANG KAI-SHEK. Sovyet Rusya Çinde s. 684 - 686. FRANKE., agm., s. 86 v. d.

(52) CHIANG KAI-SHEK, Sovyet Rusya Çinde., s. 685.

(53) CHIANG KAI-SHEK, Sovyet Rusya Çinde., s. 685.

etmek zorunda kaldı (54). Bu konuda Moskova'nın da etkisi olmuştur. Fakat bu yardımlaşma yıllarında bile ÇKP, gizli gizli *Chiang* rejimini çökertmeğe çalışmıştır (55). Japon - Çin savaşı sırasında Rusya'yı, Avrupada o sıralarda cereyan eden olaylar ile kendi içindeki «temizlik» ilgilendirdiğinden, *Stalin* Çin ile fazla meşgul olamamıştı. Yaptığı tek şey ÇKP'ni *Chiang Kai-shek*'e yardım etmeğe teşvikti. Bu sıralarda *Chiang*'a İngiltere de biraz yardımda bulunmuştur (56). Japonya ABD ile savaşa tutuşunca, Çin'deki harekâtı biraz hafiflemiştir. *Chiang Kai-shek* bu durumda, 2. ci Dünya Savaşında, tabii ABD - İngiltere yanını tutacaktı. Bu sefer de komünistler onu «imperyalist» olan devletlerle işbirliği yapmakla suçlandırıldılar (57). Fakat Rusya da ABD ile işbirliğine girişince, *Stalin*, *Chiang*'a bir hayli yaklaştı. 1945 Nisanında Çin dışişleri bakanı *Sung*, Moskova'da *Stalin* ile görüştü. Japon istilâsına karşı Rusya ve Çin'in elbirliği ile çalışması kabul edildi. *Yalta Konferansından* sonra da 8 Ağustosta Rusya, Japonyaya savaş açtı. *Stalin* Çin komünistlerine, millî kuvvetlere tekrar yardım emrini verdi (58). 14 Ağustos 1945'de Japonya ile barış andlaşması imzalandı. Çin Japon işgalinden kurtuldu. Görünüşte *Chiang Kai-shek* zaferi kazanmıştı. Daha 14 Ocak 1943'de ABD ile kapitülasyonları kaldırma andlaşması imzalayan *Chiang Kai-shek*, Fransa ile 28 Şubat 1946'da, İtalya ile 10 Ocak 1947'de aynı andlaşmaları yapmıştı. Böylece 500 Milyonluk Çin devletler âleminde diğerleri ile eşit ve nüfusu ile arazisinin fazlalığı yüzünden büyük bir devlet hâline gelmişti. *Chiang Kai-shek*, ayrıca geniş ölçüde Amerikan yardımı da almağa başlamıştı.

1946'da Çin'in bugüne kadar gördüğü en iyi anayasa ilân edildi. Bu anayasa ile *Chiang Kai-shek*, *Sun Yat-sen*'in «tedrici demokrasi» fikrine birdenbire dönmüştür. Kendisi o zamana kadar «tam demokrasiden» bahsetmez iken, birdenbire bu anayasa ile halk egemenliğine geçmesi, bize kalırsa savaşı kazanan demokrat bir devlet olan ABD'nin *Chiang Kai-shek* üzerindeki baskısının

(54) v. SALİS., age., C. III., s. 503 v. d.

(55) CHIANG KAI-SHEK. Sovyet Rusya Çinde., s. 686.

(56) v. SALİS., age., C. III., s. 574.

(57) CHIANG KAI-SHEK. Sovyet Rusya Çinde., s. 686.

(58) v. SALİS., age., C. III., s. 793.

etkisinin sonucudur. Böylece Çin'de parti egemenliğinden halk egemenliğine geçilmiştir (59).

Fakat *Chiang Kai-shek* rejimi artık son günlerini yaşıyordu. Bu rejim nasıl ve niçin devrildi? Bunu şimdi göreceğiz.

II. BÖLÜM

KOMÜNİST ÇİN (*)

1. KOMÜNİZMİN ÇİN'DE İYİCE YERLEŞMESİ VE KOMÜNİST DEVLETİN KURULMASI :

a) Komünist Devletin Kurulması Arifesinde Çin'in Sosyal Durumu :

Yukarıda siyasî gelişimini kısaca gördüğümüz safha Çin'in sosyal tarihinin de en hareketli bir devresidir. Komünist ihtilâlin hemen arifesinde Çin'in sosyal durumu, bu doktrinin yerleşmesi bakımından son derece elverişli bir ortam yaratıyordu. Toplumda çeşitli fikir akımları çarpışıyordu. Yeniciler tarafından *Konfüçyüsçülüğün* ahlâk ülküsü reddedilmişti. Aydınlar ülküsel demokrasiyi kabul etmişlerdi, ancak - kendi değerleri yıkıldığından - sistemler arasında belirli bir seçme yapmamışlardı. *Buddizm* ve *Hıristiyanlık* kabul eden aydınlar *klâsik demokrasi* yolunu tuttular. Bunları da red edenler *marksist demokrasiyi* benimsediler. Okullar ve eğitim batılaşta. Fakat, batı klâsiklerinden çok uzmanlık kitapları okundu. Üniversiteler, *Chiang Kai-shek*'in gizli polisinden fırsat bulduca mühim fikri merkezler oldular (1).

Fikir akımlarının bu durumu, yâni *konfüçyüsçülüğün* inkârı, eski Çin ailesini yıktı. Büyük ataerkil aileden modern aileye geçil-

(59) FRANZ., *age.*, s. 87.

(*) Bu bölümde Çin kelimesi ile bugünkü komünist rejimin hâkim bulunduğu Çin devleti belirtilmiştir.

(1) MARKS, August. *Staatslexion*, C II. Freiburg 1958. China. I. *Geschichte* s 388. Bu konu için gene bk. DURANT., *age.*, s. 722. v. d.

di. Bilhassa şehirlerde modern aile hâkim oldu ve bu çevrelerde kadın - erkek eşitliği gerçekleşti. Amerikan kadını örnek olarak benimseyen şehirli Çin kadını, âme hayatına da girdi (2).

Hanedanın ortadan kalkması ile *Gentry*'ler eski kuvvetlerini kaybetmeğe, şehirlerde barınamamağa başladılar. Büyük toprak ellerinde olmakla beraber, günden güne yokolma yolunu tuttular, Egemenliklerinin sürmesi için ya askerî kuvvet başları ile işbirliğine, veya batılı ticaret âleminin kişileri ile ortak olmağa giriştiler. Böylece halkın kendilerine karşı duyduğu nefreti fazlaştırdılar (3).

Çin Komünist ihtilâlinin başı *Mao Tse-tung*, bu safhada Çin halkının yapısını şöylece sistemleştirmektedir (4) :

1. Büyük toprak sahipleri : Gerçekten sömürücü olan bu sınıf, Çin komünistlerine göre *ihtilâlin düşmanıdır*. Behemahal yokedilmeleri gerektir. Bu sınıf, yukarıda açıkladığımız gibi batılı kapitalistler veya askerlerle işbirliği yapmışlardır. Bütün tarımcı nüfusun % 4 ünü teşkil eden bu sınıf ekilen toprakların % 50 ne sahiptir (5), Çalıştırdıkları köylüler ise yarı veya tam - hizmetkâr durumunda idiler (6).

2. Ana Burjuva sınıfı : *Mao Tse-tung*'a göre, bu devirlerde ana burjuva sınıfı iki bölümden ibaretti (7).

(i). Büyük burjuvazi; (ii). Millî burjuvazi.

Bunlardan büyük burjuvazi tıpkı büyük toprak sahipleri gibi *ihtilâl düşmanıdır*. İktisadî tutumları bakımından da durumları aynıdır.

Millî burjuvazi ise iki karakteri haizdir : Bir cephesi ile bu sınıf imperyalizm'e düşmandır. Feodalite düzenine karşıdır. Bu sebeble *ihtilâlin kuvvetlerindedir*. Ancak diğer yandan - istemiye rek - iktisadî bakımdan imperyalizm ve feodaliteye kısmen bağlıdır.

(2) MARKS., agm., s. 399.

(3) MARKS., agm., s. 399.

(4) MAO TSE - TUNG. *Ausgewählte Schriften. C III. Doğu - Berlin. 1958.*, s. 104 v. d.

(5) GROSSMANN, Bernhard. *Die Wirtschaftliche Entwicklung der Volksrepublik China. Stuttgart 1960.*, s. 23 - 24.

(6) MARKS., agm., s. 399.

(7) MAO TSE - TUNG., age., s. 106 - 107.

lar. Bu sınıfın geleceği hakkında *Mao Tse - tung*'un enteresan fikirlerini sırası düşünce anlatacağız.

3. Küçük burjuvazi (köylüler dışında): Bu tabaka da başlıca şu bölümlerden meydana gelmiştir: (i). Aydınlar ve öğrenimdeki gençlik. Bunlar Çin'in en değerli kütesidirler. Fikirleri itibarı ile değil, fakat iktisadî durumları bakımından küçük burjuvazi sayılabilirler. (ii). Küçük zanaatkâr ve esnaf tabakası. Bunların hayat şartları iyicedir, Çin'de büyük bir iktisadî fonksiyon icra ederler. (iii). Serbest meslek mensupları da aynı durumdadırlar.

4. Köylüler: Komünistlerin başına göre, köylüler şu bölümlerden ibarettirler: (i). Ağalar: Bunlar büyük toprak sahiplerinden farklıdır. Gerçi iktisadî şartları kısmen ayındır, fakat *Gentry* değillerdir. Bu sebeble, imperyalizm ile işbirliği yapmazlar. Hattâ bazen bu savaşta ihtilâle yararlı bile olabilirler (8). Bunlar köylü nüfusun % 6. sını teşkil ederler ve ekilebilir toprakların % 18. ine sahiptirler (9).. (ii). Orta köylüler ise, kendi ihtiyaçlarını kendileri temin ederler. Yabancı çalıştırmazlar. Küçük zanaatkâr ve esnaf ile eşit durumdadırlar.. (iii). Fakir köylüler ise köylü nüfusun % 70. inden, ibarettirler (10). Toprakları yoktur. Ekseriya tam veya yarı - hizmetkârdırlar. Ayrıca ağır borçlar altında da ezilmektedirler (11). İşte ihtilâli yapacak olan proleter sınıfın desteği bunlar olacaktır. İhtilâl başka türlü başarı kazanamayacaktır (12). Nitekim olaylar da bu şekilde gelişmiştir.

5. Proleterler: İhtilâl arifesinde bu sınıf 12 milyon tahmin edilmekte idi. Bunlar sanayi işçileri, ticarî alandaki müsdahdemler ve tarımsal proleterlerdir. İşte ihtilâli bu sınıf yürütecektir. İşçi kütesi tamamen Avrupa kapitalizminin ilk zamanlarını hatırlatan ilkel bir ortamda yaşar. Günde 16 saat, kadın - çocuk ayrımlı bile yapılmadan çalışırlar (13).

6. Bunlar dışında, intikal devresinde mühim bir miktarda işsizler ve mesleksizler de bulunmakta idi.

(8) MAO TSE - TUNG., age., s. 111.

(9) GROSSMANN., age., s. 24.

(10) GROSSMANN., age., s. 24.

(11) MARKS., agm., s. 399.

(12) MAO TSE - TUNG., age., s. 112.

(13) MARKS., agm., s. 399.

İşte ihtilâl arifesinde Çin halkını teşkil eden sınıflar bunlardır. Böylece komünistlerin ihtilâl öncesi Çin'inin sosyal sınıflar tavsiflerini de görmüş olduk. İleride, komünist rejim anlatılırken bu tasnif geniş ölçüde kullanılacaktır.

Bu sosyal yapı içinde acaba devletin durumu nasıldı? Devlet, otoritesini pekleştirememişti. Bunun sebepleri şöylece özetlenebilir:

(i). İmperyalist nüfuzu atlamamıştı. Bu konudaki gayretler sürüp gidiyor, ancak Çin yarı-sömürge karakterini saklıyordu.

(ii). Komünistler ile *Kuo Min-tang* arasındaki tükenmez kavgaya istikrarlı bir devlet yapısına imkân vermiyordu. Çin'de tek, birlik bir devlet henüz kurulamamıştı.

(iii). *Kuo Min-tang* hükümetinin toprak dâvasını çözüm yoluna sokmaması ve artık *devrim*'den vazgeçip, yalnız zahiri bir sükûn araması (14).

(iv). Toplumun sınıfları arasındaki eşitsizlik, iktisadî yapının bozukluğu, Japonya ile yıllarca süren savaş ve komünist tahrikleri yüzünden hâkim devlet kudretine *rüşvet*, *ihtilâs* ve daha pek çok *suiistimallerin* bulaşması ve böylece otoritenin yokolması. Bu devirde Çin'deki rüşvet «tasvir edilemez» derecesinde korkunçlaşmıştı (15).

b) Chiang Kai-shek rejiminin Çökmesi ve Komünist Devletin Kurulması :

İşte bu sosyal yapı içinde biten savaş sonucunda *Chiang Kai-shek* rejimi de sonuna gelmişti. Gerçi mareşal, Japon savaşını kazanmış, Çin'i büyük devletler arasına sokmuş, yeni bir anayasa kabul ederek siyasî buhrana çare aramıştı. Fakat bilhassa fakir köylüler günden güne komünistler tarafına kayıyorlardı. Komünistler her işgal ettikleri yerde artık, hemen toprağı, topraksız köylülere dağıtıyorlardı. Sıkı disiplinleri yüzünden, rüşvete, ihtilâsa son veriyorlardı. Böylece köylünün kalbini kazanıyorlardı (16). Diğer

(14) FRANKE., age., s. 234.

(15) SCHENKE, Wolfgang: *Neue Weltmacht China*. Hamburg 1957, s. 108.

(16) FRANKE., age., s. 244, bilhassa 266 - 267.

yandan komünistlerin son derece oportünist propogandaları yüzünden aydın sınıf da o yana geçiyordu. Halbuki işin başında kaliteli elamanlar *Kuo Min-tang* cephesinde idiler. Ancak *Chiang Kai-shek*'in talihsiz idaresi artık aydın sınıfın ümitlerini kırdığından, liberal unsurlar bile komünistlerden yana oldular (17). Böylece komünistler, maddi ve manevi bakımdan milletin büyük çoğunluğunun desteği altında teşkilâtlarını derhal mükemmelleştirdiler. Bu arada ABD hükûmeti bir iç savaşa engel olmak için çok gayret harcadı (18). Bilhassa arabulucu olarak gönderdiği general *Marshall* komünistler ve milliyetçiler arasında bir uzlaşma yolu bulmak için uğraştı. *Kuo Min-tang* çevrelerinde komünistlerin kısa bir sürede altedileceği kanısı vardı (19) ve bu kanı ile ABD'nden milyarlarca dolar yardım almışlardı (20). Ancak, *Marshall*, gerçekleri gördü, komünistlerin silâh kuvveti ile altedilemeyeceğini anladı, fakat yumuşak bir andlaşmaya da *Chiang Kai-shek* yanaşmıyordu. Diğer yandan da Amerikan yardımı heba oluyordu (bk., not 20). ABD *Chiang Kai-shek*'i ikna edemeyeceğini anladı. 1947'de yardımının mühim bir kısmını kesti ve *Chiang Kai-shek*'i kendi mukadderatı ile başbaşa bıraktı. Fakat zaman zaman gene bazı ufak yardımlarda da bulundu.

Artık iki tarafın kuvvetleri birbirlerine kesin darbeyi vura-
caklardı... 1948'de komünistlerin kuzey'de meşhur yürüyüşleri

(17) FRANKE., age., s. 239.

(18) SCHENKE., age., s. 97.

(19) FRANKE., age., s. 265.

(20) 1945 - 1949 yılları arasında Çin'e Amerikan yardımı şöyledir. Hibe olarak 1596,7 milyon dolar; kredi olarak 411 milyon dolar. Toplam 2007,7 milyon dolar. Ayrıca B. Amerikaya 1 milyar dolara malolan Çin'de bırakılan 230 milyon dolarlık Amerikan malzemesi de vardır. (Amerikan hükûmetinin Çin beyaz kitabından naklen SCHENKE., age., s. 105). Bu yardım verimli bir şekilde kullanılabilse idi Komünistler belki altedilebilirdi. Ancak bu paralar derhal erimiş ve Çinli nüfuz tüccarlarının eline geçmiştir. Öyle ki Bayan Chiank Kai-Shek B. Amerikadan son defa para isterken sadece B. Amerikada 800 milyon dolar, Çin vatandaşlarının özel hesaplarında yatıyordu (CORDES., age., s. 9). Fakat başka iddialara göre, bu yardım, bilâkis B. Amerika tarafından iyi düzenlenmemiştir ve *Kuo Min-tang* hükûmetinin suçu yoktur. (CREEL., age., s. 123 v. d.). Ancak gerçek olan husus şudur: B. Amerika yardımı Chiang rejiminin çökmesini önlemeğe faydalı olamamıştır.

başladı. Büyük başarılarla ilerleme yolunu tuttular. Millî destek ile 1949 Nisanında *Yang-tse* nehri geçildi, *Nanking* fethedildi. Yıl sonunda *Tibet* ve *Formoza* hariç bütün Çin *Mao Tse-tung*'un nüfuzu altına girdi. 1949 Kasımında Çin Halk Cumhuriyeti kuruldu. *Chiang Kai-shek* ise *Formoza*'ya geçerek Millî Çin devletini yaratmaya devam etti.

Diğer yandan şunu da söylemek, *Chiang* rejiminin o zamanlar nasıl bir iç-çökme ile karşı karşıya bulunduğunu belirtmek bakımından faydalı olacaktır. *Kuo Min-tang* ile komünistler mücadelesinde, milliyetçi kuvvetler söylediğimiz gibi mühim ölçüde önemli miktarda Amerikan yardımı aldıkları halde, komünistler Rusya tarafından esaslı bir yardım görmemişlerdir. *Stalin* herşeyden önce kuvvetli, Rusyadan daha büyük bir komünist devlet istemiyordu (21). Diğer yandan bu korkusu yüzünden *Chiang Kai-shek*'e yaklaşıyordu. *Stalin*'in, Japon savaşı sırasında Çin komünistlerine millî cepheye hizmet emtini verdiğini biliyoruz. Daha 1945-1946'da Moskova'da, *Mao Tse-tung*'un *Chiang Kai-shek*'i altedebileceğine ihtimal verilemiyordu (22). *Stalin* Çin'i kuvvetli adamı olarak *Chiang Kai-shek*'i görüyor ve ancak onun idaresi altında Çin devletinin bilgiye kavuşacağına inanıyordu (23). Bu yüzden komünistlerin mücadelesine seyirci kaldı. Demek ki Çin komünistleri oldukça millî bir ihtilâl yapmışlardır. Bu, Çin komünistlerinin de fikirlerine uygun bir sonuçtur. Böylece Çin komünistleri Rusyanın ordusunun yardımı olmadan ihtilâli yürütmüşler ve Rusyaya her zaman karşı koyabilmişlerdir. *Stalin*'in endişeleri böylece gerçekleşiyor. Bu durumun yaratacağı muhtemel sonuçları ileride inceleyeceğiz.

2. KOMÜNİST DEVLETİN YAPISI :

Çin Halk Cumhuriyeti, kurulur kurulmaz, Marksizm'in ana ilkelerinden tamamen ayrılmamakla beraber, son derece fırsatçı bir

(21) SCHULZ. Lothar, Staatslexikon. C. II. Freiburg 1958. China, Volksrepublik. Auswärtige Beziehungen, s. 418.

(22) RAUCH., age., s. 548. FRANKE., age., s. 262.

(23) 1945 Postdam konferansında Stalin Amerikan delegelerinden Hopkings'e bu fikrini söylemiştir. Bu husus A. B. D. tarafından resmen açıklanmıştır. Bk. Die WELTWOCHE, 12 Mayıs 1961. Sayı 1435., s. 2.

siyaset kovuşturarak, otoritesini Çin'in her tarafına yaydı ve memleketi derhal birleştirdi. Böylece yüzyıllardan beri Çin ilk defa olarak tek devlet haline geldi. Şimdi bu yeni devletin siyasi ve iktisadi yapısını incelemek gerekmektedir.

a) Siyasi Yapı :

Kızıl Çin'in devlet yapısına hemen hemen tamamen *Mao Tse-tung*'ün fikirleri hâkim olmuştur (24). Bu yüzden Çin'in siyasi teşkilâtını özetlemeden önce *Mao Tse-tung*'ün devlet nazariyesine kısaca bakmak gerekecektir.

I. Mao Tse-tung'un Devlet Nazariyesi :

Çin komünizm'inin hem doktrin, hem de pratik alanda önderliğini yapan bu zatın devlet nazariyesi, kendisine özgü ve diğer komünist nazariyelerden bir hayli sapan ilkeler içinde ortaya atılmıştır.

Mao Tse-tung, Çin ihtilâlinin, Dünya komünist ihtilâlinin bir parçası olduğuna inanmaktadır (25). Kendisi komünizm'in zaferi kazanacağına da emindir. Ancak, Dünya komünist ihtilâlinin bir parçası olan Çin ihtilâli, diğer komünist ihtilâller gibi cereyan etmemiştir. Bilhassa Rus ihtilâlinin bir hayli farklar gösterir. Bu sebeple, ihtilâlin oluşu ve hedefe varışı başka şekilde cereyan edecektir. Ancak son hedef, mutlaka komünizm'dir.

Mao Tse-tung'a göre, Çin ihtilâlinde *burjuva* sınıfı faal rol almıştır. Zira Çin'de komünizm'in yerleşmesi için ilkönce imperyalizm'in yok edilmesi gerekiyordu. Burjuva sınıfı da daha XX. ci yüzyılın başından beri bu amaç uğruna savaşmıştır (26). Öyle ki, burjuvazi kendisini idrak edip bu savaşa başladığı zamanlar, Çin proleter kütlesi henüz hiçbir ihtilâl fikrine sahip değildi. Sonraları Çin proleterleri kendilerini idrake başladılar, fakat memleket o zaman Japon imperyalizm'inin egemenliği altında idi. İlkönce memleketin bu boyundurluktan kurtarılmasını sağlamak gere-

(24) SCHULTZ, Lothar. Staatslexion. C. II. Freiburg 1958. China, Volksrepublik. 3. Staatsverfassung und politische Verfassung, s. 402.

(25) MAO TSE - TUNG., age., s. 130 v. d.

(26) MAO TSE - TUNG., age., s. 137.

kiyordu. Proleter sınıf bunu, tek başına yapamazdı. Bu sebeple, imperyalistlere hizmet eden büyük toprak sahipleri ile büyük burjuvazi dışındaki bütün sınıfların tek bir cephe halinde toplanması ve birlikte memleketi kurtarması gerekiyordu. Bu durumda Çin komünistleri burjuvaziye düşman olamazlardı. Halbuki Rusyada durum böyle değildi. Çarlık Rusyasında yabancı imperyalizm tehlikesi olmadığı gibi, devletin kendisi dahi imperyalistti. O zaman Rusya'da burjuva sınıf sömürücüleri yanında yer alıyor ve Rus proleterlerinin ödevi onlara karşı da savaşmak oluyordu. (27). Halbuki Çin'de burjuvalar ve proleterler ilkönce tek cephe halinde Japon egemenliğine son vermişler (*Mao Tse-tung* bu mücadelede *Kuo Min-tang*'ın oynadığı büyük role hiç temas etmiyor) ve «yeni» Çin Devletini beraberce kurmuşlardır. Bundan sonra da Çin'in feodal karakterini yoketmek için gene burjuvazinin yardımına ihtiyaç vardır. Pek tabii tamamen bir araç olarak kullanılan bu sınıf, ödevleri bitince yokedilecektir. Ancak *Mao Tse-tung* mücadele yıllarında bundan hiç bahsetmemiştir. Fakat bugün burjuva sınıfı artık -amaçlara erişildiği için- ortadan kaldırılmaktadır.

Görülüyor ki Çin komünizmi, proleter diktatörlüğe derhal geçmek isteyen asıl komünizm'den bu noktada ayrılmakta ve burjuvazinin ihtilâl olur olmaz yokedilmesini isteyen *Lenin*'den ve orta sınıfı komünizm'in amansız düşmanı sayan *Stalin*'den bir hayli sapmaktadır (28).

Şu halde Çin devletinde yalnız proleterler değil, başka sınıflar da devlet kudretini yürütecektir. Bu sınıflar, antifeodal ve antiimperyalist olan bütün sınıflardır. Yani orta ve küçük burjuvazi ve köylüler. Ancak bütün bu sınıflar arasında proleterler üstün bir duruma sahiptirler. Ve bu sınıflar proleterlerin yöneticiliği altında, haklarını kullanırlar (29).

İşte sadece antifeodal ve antiimperyalist sınıfların devlet kudretinin belinmesine katılmaları, diğerlerinin yaşamaktan yoksun kılınmaları ile meydana gelen devlet yapısını Çin komünistlerinin

(27) MAO TSE - TUNG., age., s. 138.

(28) Fakat bu fikirler bugün değişmek ve Çin en koyu komünizme kaymak üzeredir. İleride bu hal açıklanacaktır.

(29) MAO TSE - TUNG., age., s. 140.

önderi *Yeni Demokrasi* olarak vasıflandırmaktadır (30). Fakat şurası hep akılda tutulmalıdır: Bu, devamlı bir devlet yapısı değildir, sadece Çin'in şartları yüzünden asıl sosyalizm'e geçişin bir uzun safhasıdır. Uzundur, zira *Mao Tse-tung*'a göre bu safhanın ödevleri bitmeden, yani imperyalizm ve feodalizm yok edilmeden asıl sosyalizm'e geçmenin sözü edilemez (31). Bugün bu safha artık yavaş yavaş sona ermektedir.

Mao Tse-tung, yeni demokrasiyi, hem Çin, hem de Çin durumunda olan diğer Asya ve Afrika ülkeleri için ideal bir devlet şekli olarak görmektedir. Ona göre Dünyada artık üç çeşit devlet yapısı vardır: (i). Kapitalist sınıfın diktatör olduğu devletler, (ii). Proleter diktatörlüğü, (iii). İhtilâlcı sınıfların diktatörlüğü (Yeni Demokrasi). Ona göre artık birinci çeşit devletlerin modası geçmiştir. İkinci çeşit devlet ise ideal devlettir. Belirli dönemlerin geçirilmesinden sonra bütün Dünyaya yayılacaktır. Üçüncü tip ise ihtilâl yolu ile sömürge ve yarı sömürge statüsünü atan devletlerin kabul edeceği geçiş tipidir. Bu yarı Demokrasinin ana esasları, bu çeşit milletlerin özelliklerine göre değişen bölümleri dışında aynı kalmaktadır (32).

Acaba bu yeni demokraside, devlet kudreti nasıl belirecektir? Bunu *Mao Tse-tung* şu şekilde açıklamaktadır: Bütün köy, il ve bölge halkları tarafından seçilmiş ve gönderilmiş delegelerin teşkil ettiği bir *Genel Çin Milli Meclisi* devlet kudretini ortaya çıkartacaktır. Bu meclisin seçilebilmesi için de âdil ve hür seçimlerin yapılması gerektir. Herkese cinsiyet, dil, din, servet farkı gözetilmeden seçme hakkı verilecektir ki, ihtilâlcı sınıfların isteği iyice belli olsun. İşte böylece beliren bu devlet kudreti *Demokratik Merkezi sistem* içinde ortaya çıkmıştır. Ancak bugüne kadar yapılagelen uygulama, bu demokratik fikirlere göre hareket edildiğini hiç de göstermemektedir. Bu da komünist nazariyenin uygulamada hiçbir zaman kendisi ile bağdaşamaması özelliğinin en açık bir sonucudur.

Mao Tse-tung'un ihtilâlcı sınıflar içine burjuvaları da sokması «acaba bu sınıf ileride kendi diktatörlüğünü kazanamaz mı?» so-

(30) MAO TSE - TUNG., age., s. 141. SCHULZ, Staatsverfassung.. s. 402 - 403.

(31) MAO TSE - TUNG., age., s. 152.

(32) Bu tasnif ve devamı için bk. MAO TSE - TUNG., age., s. 141 v. d.

rusunu akla getiriyor. Kendisi bu meselenin cevabını vermektedir. Herşeyden önce, evvelce de belirttiğimiz gibi, burjuvazi proleteryanın önderliği altındadır ve ödevleri bittiği vakit varlığı sona erdirilecektir. Ancak burjuvazinin hâkim olma ihtimalini de *Mao Tse-tung* bir an için kabul etmekte ve bu konuda Türkiye'yi örnek olarak vermektedir. Ona göre *Kemalist* Türkiyede burjuvazi Yunan hücumunu defederek İngiliz - Fransız imperyalizm'ine son vermiştir. Fakat arkasından da kendi diktatörlüğünü kurmuştur. Önce bu hal Türkiyede proleteryanın zayıflığını gösteriyor. Ancak gene ona göre Çin'de Türkiyedeki gibi bir burjuva diktatörlüğü olamaz, zira şartlar değişiktir, 450 milyonluk kütlede (33) burjuvazi zayıf ve proleterya kuvvetlidir (34). Ayrıca Çin'de bir Kemal yoktur. Şu hale göre *Mao Tse-tung Atatürk*'ün dehasına hayrandır ve o ayar da bir adamın Çin'de bir burjuva diktatörlüğü kurabileceğini kabul etmektedir. Arkadan, bu fikri ile tamamen çelişik ikinci bir fikir ileri sürerek burjuva diktatörlüğünün imkânsızlığı üzerinde durmaktadır. Türkiye burjuva diktatörlüğünü kurmakla kendisini tekrar kapitalizm'in, İngiliz - Fransız nüfuzunun kollarına atmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonuçlanınca Türkiyenin bu yapısı kaybolacaktır. Zaten iki yoldan birisini seçmekten başka çare yoktur: Ya burjuva diktatörlüğü aracılığı ile kapitalizm - imperyalizm'in eline düşmek, yahut da Dünya ihtilâlinin bir parçası olmak. Ancak, onun dediği bu ikinci halin de bir Rus veya muhtemel Çin sömürgesi olacağı açıktır ve burada da *Mao Tse-tung* tekrar kendi kendisi ile tezada düşmektedir. Diğer yandan 2. ci Dünya Savaşı bitmiş ve *Mao*'nun tahmininin tersine Türkiye komünist olmamış ve bağımsızlığını Rusyanın karşısında korumuştur. Zaten dehasına hayran olduğu *Atatürk*'ün yolundan giden bir milletin başka türlü hareketi de beklenemezdi. Ayrıca onun dediğinin aksine Türkiye bugün kuruluşunun başlangıcında imperyalizm ile yaptığı mücadelenin ilkelerinden en küçük bir taviz bile vermiş değildir (35).

(33) MAO TSE - TUNG bu yazısını 1940 tarihinde yazmıştı. O zamanlar Çin'in nüfusu 450 milyonu.

(34) Halbuki Çinde ihtilâl arifesinde burjuvanın kuvveti, proleteryanın zayıf olduğunu gene kendisi söylemektedir. age., s. 106. v. d.

(35) MAO TSE - TUNG'un Türkiye hakkındaki bu fikirleri için bk. age., s. 148.

Mao Tse - tung, gördüğümüz gibi burjuva diktatörlüğüne karşı gelirken, yeni demokrasi safhası için aşırı, radikal solcuların fikirlerini de tehlikeli bulmaktadır (36). Bu da yeni demokrasinin mahiyetine uygun bir görüştür.

İşte bu çeşit bir devlet olarak ortaya çıkan Çin'de, bilhassa aydın sınıfın yetiştirilmesi büyük bir önemi haizdir. Aydınlar *Markist* ülküler, doğmalar içinde yetiştirilecekler ve gelecek tam - sosyalist devleti kuracaklardır (37).

Şimdi bu yapı içerisinde Çin'in siyasi teşkilâtının nasıl bir gelişim gösterdiğini incelemek gerekmektedir.

II. Birinci Anayasa (38) :

1949 Eylülünde, tamamen ÇKP tarafından teşkil edilen, yâni doğrudan doğruya seçilmeyen 585 üyeden müteşekkil *Siyasî İstişare Meclisi* (politischer Konsultativrat) toplandı ve Çin Halk Cumhuriyetinin ilk anayasası olarak üç ana kanun kabul etti. Bunlar şu kanunlardır :

(i). Siyasî İstişare Meclisinin genel çalışma esasları hakkında kanun (29.9.1949).

(ii). Siyasî istişare meclisinin organizasyonu hakkında kanun (29.9.1949).

(iii). Halk hükümetinin teşkili hakkında kanun (29.9.1949).

Bunların mahiyetlerini görerek 1. ci Anayasanın kurduğu siyasî düzeni kısaca açıklayalım :

(i). İlk kanun diğerlerinden daha geniş ve önemlidir. *Mao Tse - tung*'un devlet ve iktisat nazariyelerine göre düzenlenmiş idare, iktisat ve dış siyaset programlarını ihtiva eder. Bu kanunda komünist önderin yukarıda kısaca anlattığımız Yeni Demokrasi ilkele-ri sayılmakta, yâni, devletin bu safhadaki ödevinin imperyalizm - feodalizm'i temizlemek olduğu ve bu konuda ihtilâlcî kuvvetlerin işbirliği yapması gerektiği belirtilmektedir. Halk, yeni demokrasi-

(36) MAO TSE - TUNG., age., s. 151 v. d.

(37) MAO TSE - TUNG., age. C. 4. Doğu - Berlin 1960, s. 41 v. d.

(38) II ve III cü paragraflar için bk. SCHULZ, Staatsverfassung., age., s. 402 v. d.

ye uygun bir şekilde yetiştirilmeli ve ortam hazırlanmalıdır. Diğer kızıl blok devletlerinin anayasalarının aksine proleter diktatörlüğü ilkesi ve ibaresine *Yeni Demokrasi* fikrine uygun olarak yer verilmemiştir.

Bu kanuna göre, devlet kudretinin en yüksek organları «bütün cinlilerin temsilcisi olan» *Genel Çin Millî Meclisi*'dir. Ancak bu meclis genel seçimlerle teşkil edilinceye kadar - yâni intikal döneminde - *Siyasî İstişare Meclisi* en yüksek organ olarak ödev görecektir. Eyalet ve şehirlerde ise, mahalli idareler organları olarak mevzil ve periyodik bir şekilde toplanan halk temsilcisi kongreler ödev görecektir. Bunlar kendilerinin yürütme organı olarak *Halk Hükümet*'lerini seçerler. Bu sebeble idari teşkilât lâfzen *Sovyet Federalizm*'ine benzerse de, esasında ne gerçek federalizm ile, ne de Sovyet federalizm'i ile en küçük bir ilgisi yoktur. Yukarıda söyledimiz *demokratik merkezçilik* ilkesi Sovyetlerinkinden de şiddetli olarak uygulanmıştır ve uygulanmaktadır. Bu sisteme göre teşkil edilen halk hükümetleri hiyerarşik bir düzene tâbidirler ve en sonra merkez hükümetinin emri altındadırlar.

Bu kanunla yapılan iktisadî program da çok mühimdir. Bu hükümleri daha aşağıdaki bahiste inceliyeceğiz.

(ii). İkinci kanun Siyasî istişare meclisinin teşkil ve çalışma tarzını düzenlemektedir. Bu kanun ile *sui generis* bir meclis yaratılmış ve Sovyet örnekleri kabul edilmemiştir. Bu meclisin teşkili için 1946 tarihli Millî Anayasadan da bazı hükümler alınmıştır.

(iii). Üçüncü kanun ile yürütme kuvveti düzenlenmiştir. Hükümet mekanizması karışık bir şekil arz etmektedir. Yürütme kuvveti başlıca üç bölümden meydana gelmiştir. En yüksek organ *Merkez Hükümet Konseyi*'dir. Bu organa üç tali organ bağlıdır. Bunlar; *Devlet İdare Konseyi*, *Çeşitli komisyonlar* ve *tek Bakanlıklardır*.

Anlattığımız bütün idare mekanizması gayet tabii ÇKP'nin emri altında bulunmaktadır. Parti de ordu tarafından desteklenmektedir.

Çin komünistleri *Dr. Sun Yat - sen*'i kendilerinin öncüsü saymaktadırlar, - *Chiang Kai - shek*'e göre de *Dr. Sun Yat - sen* komünist düşmanı ve kendisinin üstadıdır -. Ancak görülüyor ki *Sun Yat - sen*

in beş kuvvet ilkesine bile burada yer verilmemiştir. Zaman geçtikçe komünistler öncülerinden tamamen uzaklaşmışlardır.

III. İkinci Anayasa :

20 Eylül 1954 tarihinde *Milli Meclis* tarafından kabul edilen yeni anayasa ile, ilk anayasayı teşkil eden kanunlar kaldırılmış ve bunların yerine hukuk tekniği bakımından daha düzgün, bağlaşıklık bir metne sahip olunmuştur. Yeni anayasa bir başlangıç ve 106 maddeden ibarettir. *Yeni Demokrasi* esaslarında bir değişiklik olmamıştır. Ancak, yeni demokrasiye geçiş safhası tamamlanmıştır. Bu rejim tamamen yerleşmiştir. Şu halde artık, tam - sosyalizm'e geçiş safhası başlayabilir. Bu itibarla yeni anayasa eskisine oranla diğer kızıl blok devletlerinin anayasaları ile daha çok karşılaştırılabilir. Ancak daha gene *proleter diktatörlüğü* yoktur ve Çin Halk Cumhuriyetinin *halk'ını* yalnız proleterler değil, yeni demokrasinin diğer unsurları da teşkil etmektedir.

Artık genel seçimlerle teşkil edilen *Çin Milli Meclisi* en yüksek organdır. Bu meclis ilk defa 1953'de seçilmiştir. Ancak, bu meclisin yetkileri yalnız nazariyede kalmaktadır. Gerçekte asıl iktidar ÇKP'nin yüksek kişilerinin elindedir. Devletin gerçek hâkimi 1958'de 13 üyeden ibaret olan *Politbüro*'dur. Başkanı aynı zamanda 1959'a kadar Devlet Başkanı olan *Mao Tse-tung*'dur. *Chu - Te (Kuo Min-tang* - Komünistler mücadelesinde ve şimdi kızıl Çin orduları başkomutanı), *Liu Shao-ch'i* (Eski devamlı komisyonun başkanı ve şimdi devlet başkanı) *Chou En-lai* (Başbakan) en nüfuzlu üyeleridir. *Politbüro* üyeleri aynı zamanda idari teşkilâtın en can alıcı makamlarını işgal ederler. Devletin hiçbir ana noktası ÇKP üyesi olmayanlara verilmez.

Genel Çin Milli Meclisi, 4 yıl için seçilir. Yılda bir kere kısa bir süre için toplanır ve hazırlanmış olan kanun tasarılarını onayıp dağılır.

Devletin devamlı yürütme organı yönetim Genel Meclis tarafından seçilen *Devamlı Komisyon*'dur. Bu komisyon SSCB'nin *presidyumu* örneğine göre kurulmuştur ve uygulamada Genel Meclis'den daha önemli bir role sahiptir.

Anayasa, SSCB anayasasından da ileri giden iki kurum daha öngörmüştür. Bunlardan birincisi, Rusyadan çok farklı olan *Devlet*

Başkanlığı'dır. Genel Meclis 1954 yılında *Mao Tse-tung'u* bu makama getirmiştir. Yardımcısı da general *Chu-Te* olmuştur. Devlet Başkanlığı kurumu ÇKP önderi ve aynı zamanda Çin komünizm'inin en büyük nazariyesi olan *Mao Tse-tung'a* önemli roller oynamak yetkisi ve imkânı vermiştir. *Mao Tse-tung* 1959 da devlet başkanlığını bırakmış ve ÇKP önderi olarak kalmıştır. Böylece devlet başkanlığı artık fonksiyonunu kaybetmiştir denilebilir. Devlet Başkanı 4 yılda bir kere Genel Meclise seçilir. İkinci yeni mühan organ *En Yüksek Devlet Konferansı'dır.* Bu konferans, devlet başkanı, yardımcısı, devamlı komisyon başkanı, başbakan ve diğer *gerekli kimseler'den* ibarettir. Bu *gerekli kimseler* devlet başkanınca tesbit edilirler. Bu konferansın teklifleri devlet başkanı veya ilgili diğer organlarca yürütülür, yani bu yürütme, zorunludur.

Böylece, Çin'in bugünkü ana teşkilâtı - Çin karakter ve geleneklerine de uygun olarak - karışık bir şekilde düzenlenmiştir. Parlâmentodan daha üstün bir yürütme kuvveti, onun da üstünde ve hukuki mahiyeti kolayca anlaşılamiyacak bir En Yüksek Konferans bu teşkilâtın, başkanlık hükümeti veya meclis hükümeti rejimlerine yahut parlâmenter sisteme dahil edilemeyecek ayrı bir karakter taşıması ve her şeyin eninde sonunda *Politbüro'nun* - ve onun başkasının - emrinde bulunması, böylece merkeziliğin son haddine varması ile Çin'in, SSCB'nin bugünkü durumundan çok daha koyu bir dikta altında bulunduğunu bize açıkça göstermektedir (39).

Böylesine koyu bir dikta altında herhangi bir hürriyet rejiminden bahsetmek bittabiî lüzumsuzdur. Gerçi anayasa 85-103'cü maddelerinde bütün hürriyetlere - adetâ sınırsız bir ifade ile - yer vermiş, fakat bunlara herhangi bir teminat da tanımamıştır (40). Bu hali ile en koyu bir komünist dahi Çin'de en küçük bir hürriyetin bulunmadığını ve bu maddelerin tamamen birer süs ve göstermelik'ten ibaret olduğunu itiraf etmek zorundadır (41). Zaman zaman yapılan kütle halinde temizliklerin de bu hükümlerle nasıl bağdaştığı anlaşılmaz..

(39) Bugünkü siyasi teşkilât için çok daha etraflı bilgi için şu esere bk. COMMUNISM IN CHINA., Union Research Institute, Hong - Kong 1959. Bilhassa s. 52 v. d.

(40) Bu maddelerin metni için bk. SCHENKE., age., s. 186. v. d.

(41) Msl., Anayasada olmasına rağmen din hürriyetinin devletçe suistimali bk. MONSTERLEET Jean. Die Religion Unter dem Kommunismus. (Bu eser gözden geçirilmemiştir.)

Çin'deki azınlıklara gelince; bunlar toplam nüfusun % 6'sını teşkil ederler. Kendi bölgeleri içinde özerk (muhtar) dirler. Ancak son yılların merkezleştirme girişimleri yüzünden bu özerklikler, git gide sınırlandırılmağa başlamıştır. 17.7.1954 tarihli kanunla *İç Moğolistan*'ın ve *Tibet*'in özerklikleri alınmış ve doğrudan doğruya merkeze bağlanmışlardır. Gene - azınlıkların bulunmadığı geniş bölgeleri ile birlikte - 6 büyük eyaletin (*Mançurya, kuzey - kuzey batı - , doğu - , güney orta - ve güney batı Çin*) özerklikleri alınmıştır (42). Bu girişimin Çin'de ilk huzursuz hareketlerin başlamasına çok kuvvetli bir karine olduğu şüphesizdir.

Siyasi partilere ise Çin'de yok demek gerekecektir. Gerçi ÇKP nin dışında önemli 8 parti daha varsa da bunların *Demokratik Birlik Cephesi* içinde beraber çalıştırılmaları, en küçük hürriyetlerinin olmaması, Çin'de bugün siyasi parti kavramının bulunmadığına delildir. Bu partilerin bütün faaliyetleri ÇKP'nin «koruyuculuğu» ve «yönetimi» altındadır. Tamamen propoganda için kullanılırlar.

b) İktisadi Yapı :

I. Genel Olarak :

Devlet faaliyetlerinin baş amaçlarından birisi, toplumun iktisadi seviyesinin yükselmesi ve her vatandaşın refah içinde yaşatılmasıdır. Çin için bu amaç daha da önem taşımaktadır. Komünist rejimin geleceği iktisadi durumun iyileşmesine bağlıdır. Bu yüzden kızıl idareciler gerekli kalkınmayı sağlamak için çalışmaktadırlar. Ancak, Çin'in durumu rahat bir iktisadi gelişmeyi sağlamaktan çok uzaktır. Gerçi Çin mühim ölçüde iktisadi kaynaklara sahiptir. Yüzölçümü tam Avrupa kadardır. Fakat Çin'in şu iki önemli derdi, belki de Dünyanın en zor kalkınmasını yapmasına sebep olmaktadır. Çin'in baş derdi, durup dinlenmeden artan nüfusedir. Her ay bir milyon'un üzerinde artan nüfus, 1953'de 582 milyon'u, 1957

(42) «Millet azınlıklar Dr. Sun Yat - Sen'in fikirlerine göre yönetilmelidirler. Hepsinin benlikleri, gelenekleri, dilleri, yazıları devletçe korunmalı ve geliştirilmelidir. Vatandaşlık haklarında en küçük bir sınırlama olmamalıdır... ilâh». MAO TSE - TUNG., age., C. 4., s. 393 - 394. Ancak bugünkü gerçek bu ilkenin korunduğunu göstermiyor.

de ise 625 milyonu bulmuştur (43). Diğer yandan bu nüfusa - ham madde ve yoğaltım maddeleri yetiştirilse bile - kaliteli, üstün eleman sağlamanın zorluğu ikinci büyük derttir. İşte Çin bugün, hem istihsal takatini son derecesine çıkartıp artan nüfusunu besleyebilmek, diğer yandan da çok geniş bir kültür politikası ile eleman yetiştirmek zorundadır.

Komünistler, tıpkı siyasi teşkilâta olduğu gibi, kademeli bir iktisat programı kovuşturarak hedeflerine varmak istemektedirler... Şimdi Çin'in iktisadî durumunu daha yakından inceliyelim..

II. Komünizm'in Çin'de Uygulanması :

A) Geçiş Safhası (1949 - 1952) :

aa. İlk Meseleler ve esaslar :

Komünist devlet idareyi eline aldığı zaman tamamen çökmüş bir iktisat ile karşı karşıya idi. Bu sebeble idarecilerin ilk işi en basit ve ilkel tedbirleri alarak bir ön-düzelti zemini kurmak olmuştur. Bu safhada da *Mao Tse-tung*'ün fikirleri uygulamanın ana esaslarını teşkil etmiştir. Yukarıda gördüğümüz gibi, kurulmak istenilen yeni demokraside henüz tam-sosyalizm uygulanmıyacaktı. Yalnız imperyalist ve feodalist sistemin yıkılması bu safha için yetişir amaçtı. Daha önce de gördüğümüz gibi, ihtilâl düşmanı olan büyük toprak ve sermaye sahiplerinin bertaraf edilmesi ve fakir köylüye toprak dağıtılması bu safhanın ilk işi idi. Burjuva sınıfına henüz dokunulmıyacaktı. Bu sebepten dolayı 1. Numaralı anayasal kanun, ilk safhanın iktisadi programını çizerken kapitalizm'in yıkılmadığını belirtmektedir. Bu safha için *Mao Tse-tung*, *Dr. Sun Yat-sen*'in fikirlerine sadıktır. Herşeyden önce «her çiftçiye kendi tarlası» verilecektir. Daha sonra «bir tek kimse tarafından işletilmesi imkânsız», yâni büyük kapitalistlere ait olan tesisler devletleştirilecektir. Burada *Mao Tse-tung* küçük burjuvaziyi ikna için «Çin komünistlerinin özel teşebbüsün gelişiminin, özel orta sermayenin düşmanı olmadığını, bilâkis yararlı olduğu nisbette bunun

(43) Bk. THIEL, Erich. Staatslexion. C. II. China, Volksrepublik II. 2. Bevölkerung, s. 401.

(44) SCHULZ, Staatsverfassung... agm., s. 404.

her zaman korunacağını» belirtmektedir (45). Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bu, sadece geçiş safhası için kovuşturulacak bir ilkedir. İleride tam sosyalizm'e geçileceğini de *Mao Tse-tung* saklamamaktadır (46).

İhtilâlin önderine göre bu safhada Çin'de üç ana iktisadi sektör bulunacaktır. (i). Devlet sektörü - ki durmadan büyüyecektir -. (ii). Özel sektör - durmadan küçülecektir- (iii). Kollektif sektör (47). Bu ana fikre göre 1. Numaralı anayasal kanun 26. cı maddesinde millî iktisadî 5 sektöre ayırmıştır. (i). Tam devlet sektörü, (ii). Yarı devlet sektörü, yani vatandaşların önceden kurduğu bazı işletmelerine sonradan devletin de katıldığı sektör, (iii). Küçük sanatkârlar, küçük köylüler ve zanaatkârlara mahsus kapitalist sektör, (iv). Millî burjuvaziye ait sektör (orta tacirler ve sanayiciler), (v). Devletin vatandaşlarla «birlikte» kurduğu sektör. 31. ci maddede de devlet sosyalizminin tam sosyalizm'e geçişin en iyi yolu olduğu belirtilmektedir (48).

bb. Toprak reformu :

Bu safhada, bilhassa geniş köylü sınıfını inandırabilmek ve rejime bağlayabilmek için, *Dr. Sun Yat-sen*'in «her çiftçiye kendi tarlası» ilkesini kendisine bayrak yapan ÇKP, şumullü fakat - göreceğimiz gibi geçici - bir toprak reformu yapmıştır. Böylece istihsal artımı da sağlanmıştır.

Toprak dâvası Çin'in en eski ve müzmin derdidir. Köylü toprağa kavuştuğu zaman Çin medeniyeti yükselmiş, aksi hallerde düşmüştür. Dâvanın çetinliği verimli topraklarda nüfusun çok sık olmasından doğmaktadır. Ayrıca geniş topraklara sahip ailelerin reform fikirlerini baltalaması da köylünün toprağa kavuşmasına engel olmuştur. Enerjik hükümdarlar, zaman zaman toprak reformları yapmışlar, fakat bunlar devamlı olamamışlardır. Giriş bölümünde yeri geldikçe bu konuya temas etmiştik. Bu konu üzerinde şimdi biraz tamamlayıcı bilgi vermek gerekecektir.

Çin'de ilk reform fikri takriben M. Ö. 2700 sıralarında doğmuştur. O zamanlar - yani efsanevi bilgilere göre - şöyle bir esas konmuş-

(45) MAO TSE - TUNG., age., C. 4., s. 356.

(46) MAO TSE - TUNG., age. C. 4., s. 357. v. d.

(47) MAO TSE - TUNG., age. C. 4., s. 357.

(48) SCHULZ, Staatsverfassung... agm.. s. 404.

tur. Tarıma elverişli topraklar aynı büyüklükte karelere ayrılır. Her kare de gene dokuz eşit parçaya bölünüyor. Bunlardan sekizi serbest çiftçilere, hayatları boyunca kullanılmak üzere veriliyor. Dokuzuncu parça ise, tam ortadadır ve kuyuya sahiptir. Buradan bütün çiftçilere su alırlar ve o parçayı ortaklaşa işlerler. Bunun mahsulü de prensindir. Aile başkanı ölünce toprak devlete geri gelir ve tekrar başkasına verilir. Bu toprak parçaları hiçbir şekilde iktisaba salih değildi ve hiçbir aileye 3 hektardan fazla toprak verilmezdi (49).

Shang (M. Ö. 1500-1050) sülâlesi zamanında da toprak reformları yapıldığı ve köylünün köle olmadığı bilinmektedir (50).

Tang (M. S. 618-906) sülâlesinin ilk yıllarında vergi için yapılan bir toprak reformu da zikre değer. Her yetişkin erkek 100 *Mou* (Ar'a yakın bir ölçü) tarlaya sahip olma hakkını haizdi. Ölüm haline bunun 20 si intikal eyler 80 i devlete geri verilir (51).

Çin'deki toprak reformları sayılmakla bitmez. Ve hiçbirininin uygulanması da devamlı olmamıştır.

Komünistlerden önce, toprak reformu fikrini son defa ortaya atan *Dr. Sun Yat-sen* olmuştur. Ona göre itibari değer nazara alınmalıdır. Msl., bir toprak parçasının itibari değeri 1000 Yüan ise ve 20-30 yıl sonra 10000 Yüan'a yükselecekse, o vakit geldiğinde, mülk sahibine sadece 1000 Yüanlık toprak bırakılır, 9000 Yüanlık bölümü ise topluma aittir (52). Bu sistemin uygulanma ve gelişme kabiliyetinden yoksun olduğu apaçıktır, çünkü toprağı küçük parçalara ayırmaktadır.

Komünist idareye gelince; bu idare şimdiye kadar Çin'de görülen en geniş toprak reformunu yapmıştır. Daha mücadele devresinde bile, bazı zamanlarda komünistlerin fakir köylü kütlesini yanlarına çekebilmek için reformlar yaptığını gördük. İhtilâlden sonra ise reform bütün Çin'e yaydırılmıştır. Reform'da, yalnız büyük toprak sahiplerinin toprakları ve tarımsal araçlarının büyük bir kısmı alınmış ve topraksız köylülere dağıtılmıştır. Organizasyon kötülüğü yüzünden bu reform, görüldüğü kadar parlak olmamışsa

(49) Bir hayli belirsiz olan bu esaslar için bk. *CORDES*, age., s. 44.

(50) *EBERHARD*, *Mundi*, C. 2., agm., s. 575.

(51) *SPRENKEL*, *Mundi*, C. 3., agm., s. 144.

(52) *FRANKE*, age., s. 187.

da, topraksız çiftçi kalmamıştır. Reform, 1950 Temmuzunda 472 milyonluk köylü - çiftçi nüfusun 170 milyonuna; 1951 Eylülünde 484 milyonluk köylü - çiftçi nüfusun 380 milyonuna; 1952 Eylülünde 494 milyonluk köylü - çiftçi nüfusun 490 milyonuna yaydırılmıştır. Kuzey ve güney'de dağıtılan topraklar arasında eşitlik yoktur. Kuzeyde adam başına ortalama olarak 47 ar düşerken, güneyde bu 5 ar civarındadır.

Toprak dağıtımı büyük bir hızla sonuçlandırılmasına rağmen, birimler çok küçüldüğünden, tarım alanında kısa zamanda istihsal azalmağa başladı. Bunun üzerine, fırsatı istismar eden ÇKP, geniş ölçüde propogandaya girişerek kollektifleştirme üzerinde çalışmağa koyuldu. 1952 de Devlet Çiftlikleri kurulma yolu tutuldu ve yavaş yavaş kooperatifler teşkil edilmeğe başlandı. Toprak reformu durduruldu ve köylü zorla kollektifleştirme yoluna itildi. Böylece yapılan toprak reformu yavaş yavaş mahiyetini kaybetti (53). Geçiş safhası için böylece, reform fikri ustaca suiistimal edilmiş oldu. Tarımın bugünkü feci durumuna biraz ileride tekrar temas edeceğiz.

cc. Sanayi ve Ticaret Alanında Geçiş Safhası :

Yeni Demokrasiye geçme devresinde yalnız büyük işletmelerin devlete maledildiğini görmüştük. Orta ve Küçük işletmelerin Çin'in iktisadî yapısında çok önemli rol oynamaları ve bu geniş küllenin ayrıca komünizm karşısında cephe halinde birleşmeleri, zaten öngörülmeyen bu müdahaleden ÇKP'nin tamamen vazgeçmesine yol açmıştır. Zira bu sektörü, yerine büyük işletmeler ikame etmeden baltalamak, Çin iktisadını büyük buhranlara atmak demektir. Zaten Yeni Demokrasi safhasında da yaşayacak olan bu sınıf serbest bırakılmıştır. Ancak büyük işletmeler derhal devletleştirilmiştir. Diğer yandan Rusya'nın yardımı ile sanayi tesisleri kurulmağa başlanmıştır. Zira *Mao Tse-tung'a* göre tam-sosyalizm'e geçebilmek için ilkel tarımsal bünyeden kurtularak derhal sanayileşmek gerekir. İşte geçiş safhasında büyük sanayi kurulmasının hazırlıklarına da girişilmiştir (54).

(53) Bu konu için bk. GROSSMANN., age., s. 53 v. d.

(54) Geniş bilgi bk. GROSSMANN., age., s. 57 v. d.

B) Birinci Beş Yıllık Plân (1953 - 1957) :

1953 yılından beri Çin komünizm'i plânlı iktisat devresine girmiştir. ÇKP'nin iddiasına göre artık *Yeni Demokrasiye* geçiş safhası tamamlanmıştır. Şu halde, yeni demokrasiden tam - sosyalizm hedefine geçmek için hazırlık çalışmaları başlamalıdır. Hazırlanan geniş plân 1954 anayasası ile de ideolojik olarak da desteklenmiştir.

İlk plân devresinde artık yavaş yavaş *Marx ve Lenin*'in dogmalarına doğru bir itilme görülmektedir. Plânın ruhuna hâkim olan, *Lenin*'in 1921'de ortaya attığı şu ilkedir : «Sosyalizm'e ulaşmanın tek maddi yolu makineli büyük endüstri kurmaktır. Tarım dahi ancak bu şekilde gelişebilir» (55). Bu yüzden plânda hele ağır endüstrinin kurulması ve genişletilmesi için çok geniş bir yatırım programı öngörülmüş ve Çin halkının iş gücü takatının üstüne çıkartılmağa başlanmıştır. Ağır endüstriye o kadar büyük önem verilmiştir ki gıda maddeleri ve hafif sanayi çok ufak bir alanda kalmıştır. Sanayi yatırımları bu plânda % 60'a yaklaşmaktadır (56). Devlet çok büyük sanayi toplulukları kurmuştur. Bu yüzden anayasa 5. ci maddesinde devlet mülkiyetinin, mülkiyetin en üstün şekli olduğunu ilân etmiştir. Özel mülkiyet artık gittikçe sınırlanmaktadır ve hareket serbestliği azaltılmaktadır. Şimdiye kadar faaliyetlerine izin verilen ortadan üstün çiftçilerin topraklarına tamamen elkonulmuştur. Diğer yandan tarımsal istihsal kooperatiflerinin sayısı git gide artmakta ve orta köylüler zorla bu işletmelere sokulmaktadır. İkinci beş yıllık plân için tarımsal alanda yapılan hazırlıklar ilerlemiş ve toprak reformu tamamen durdurulmuştur.

Diğer yandan özel orta ve küçük sanayi işletmelerinin faaliyetlerini yasak etmek yolu tutulmadı. Bu ilk plân zamanında, dediğimiz işletmeler sınırlı da olsa faaliyetlerine devam ettiler (57).

Birinci beş yıllık plân, tahmin edilen hedeflere vararak bitirilmiştir. Bilhassa sanayi alanında 1949'a göre % 25 bir artış sağlanabilmiştir. Toplumun kapitalist yapısının korunması ile elde edilen

(55) GROSSMANN., age., s. 88.

(56) Geniş bilgi bk. GROSSMANN., age., s. 69 v. d.

(57) SCHULZ, Staatsverfassung... agm., s. 406 - 407.

bu artış Çin idarecilerini ikinci plân için ütöpik hedefler ayarlanması yoluna itmiş ve kapitalist düzenin faydası artık unutulurak yok edilmesi yoluna gidilmiş, en koyu komünizm'in içine girilmiştir. Fakat bu yol Çin için hüsrarla sonuçlanmıştır. Bunu şimdi göreceğiz.

C) İkinci Beş Yıllık Plân (1958 - 1962) :

İkinci plân ile Çin'in, bir plân daha sonra tarım ülkesi karakterinden kurtularak bir sanayi diyarı olması hedefinin esasları konulmuştur. Gene bu plân ile artık tarımsal özel mülkiyetin tamamen kaldırılması tamamlanmıştır. Büyük sulama tesisleri yapılmaktadır. Demir - çelik endüstrisinde uzak hedefler öngörülmüştür. İnsan unsurunun bolluğu idarecileri bu kaynaktan insafsızca yararlanmağa yöneltmektedir. Yalnız insan kuvvetinden faydalanarak Dünyada bugüne kadar tasavvur edilmemiş derecede büyük projelerin (59) yapılması düşünülmektedir.

İkinci plân sonunda, sanayi alanında, milyonların açlığı pahasına, çok ağıra mal olan sonuçlar elde edilmiştir. Msl., 1952'ye göre 1959 yılında kömür istihsalinde % 550, petrolde % 527, çelikde % 889 gibi büyük oranlarda artışlar görüyoruz (60). Bu artışların olmasındaki en büyük rol sanayinin bünyesinin pek çok insanı zorla çalıştırmağa elverişli olmasıdır. Halbuki, böyle bir bünyeye sahip bulunmayan tarım sektöründe, kolektifleştirmenin tamamlanmasından beri büyük başarısızlıklar birbirini kovalamaktadır. Plânda öngörülen tahminlerin çok altında sonuçlara bile erişilememektedir. Büyük nüfusu beslemekten âciz bir hale gelen tarımsal istihsal yüzünden ÇKP daha da sert tedbirler almakta, böylece de istihsal daha da azalmaktadır. Ana gıda maddelerinde 1949'a göre, toplam artış ancak % 172'dir. Diğer tarım ürünlerindeki artış daha da azdır. Bu artışların, yukarıda belirttiğimiz sanayi artışları yanındaki azlığı ortadadır. On yıllık bu artış temposu feci bir yılda artan nüfusu beslemeğe asla yeter gelemez. En önemli husus da şudur : % 172 oranındaki artışın da dörtte üçü, tarımın kolektifleştirilmesinden önceki yıllara aittir (61). 1956 yılından

(59) GROSSMANN., age., s. 72.

(59) Msl., bk. SCHENKE., age., s. 151.

(60) GROSSMANN., age., s. 138.

(61) GROSSMANN., age., s. 172 v. d. ve s. 174.

beri tarımsal istihsal artmamakta ve artık, realist yapılan tahminlerin yarısına bile erişmemektedir. Hayvancılık istihsalinde ise 1957'den beri düşme vardır (62). Bunun da sebebi, 1958'den sonra köylünün elinden, artık tek şahsi malı kalmış hayvanların *Halk Komünleri* safhası ile alınmasıdır. Tarımın bu hali Çin komünizm'inin geleceğini büyük ölçüde gölgelemekte iken, 1958 yılında birdenbire *Yeni Demokrasinin* bırakılması ve Halk Komünleri safhası ile en koyu komünizm'e geçilmesi Çin'in karşısına yenilmesi çok zor problemler çıkarmıştır.

D) Halk Komünleri :

Komünleşme safhası komünizm'in en ütöpik ve gerçekleşmesi imkânsız hedeflerinden birisidir. Rusya'nın bile çekinerek tamamen uzaklaştığı bu safhaya, Çin komünistleri büyük bir hızla girmişler, kısa bir zamanda 650 milyonluk koca Çin'i komünleştirmişlerdir.

Tarihçesini ve mahiyetini kısaca görmeden önce Halk Komününün tarifini yapmak gerekecektir : Halk Komünü (HK) «pek çok aile ve insanın *bir istihsal dalında* kadın - erkek çalışması, çok mahrem aile hayatı dışında bütün faaliyetlerin kollektifleştirilmesi sureti ile yaşaması» şeklinde meydana gelen iktisadi - sosyal birimdir.

aa. Tarihçe :

HK'leri fikrinin Çin tarihinde kökleri olup olmadığı incelenmemiştir ve herhalde tarihsel köklerden meydana geldiğine de - Çin komünistlerinin iddiaları hilâfına ihtimal verilemez. Komünleşme fikri, bilâkis *Marx*'dan sonra ortaya atılan en koyu komünist nazariyelerle birlikte kesin olarak meydana çıkmıştır. 1848 de yayınlanan *komünist beyannamesi* ile hedeflerden bahsedilirken, «şehir ve köy arasındaki farkların tamamen yok edilmesi», «herkese kendi kabiliyetine, faaliyetine yahut ihtiyacına göre» ibareleri, komünler safhasının ilk habercileridir (63).

Kadınların da istihsal faaliyetine sokulması konusundaki ilk açık işaretler ise komünist *August Bebel*'den gelmektedir. Kendisi

(62) GROSSMANN, age., s. 175.

(63) MARX ve ENGELS, Komünist Partisi beyannamesi., Stuttgart 1953, s. 34. GROSSMANN, age., s. 267'den naklen.

1878'de yayınlanan *Sosyalizm'in Kadını* adlı kitabında Çin HK'lerinin bünyesine tamamen uyan şu fikirleri açıklamaktadır: «Özel mutfak milyonlarca kadın için çok zorluklar doğurucu, zaman yitirici bir kuruluştur. Mutfakta kadın neşe ve sağlığını kaybeder... Özel mutfağın kaldırılması sayısız kadın için bir kurtuluş olacaktır... Ayrıca iktisadi bakımdan da özel mutfak zamanı, kuvveti, enerjiyi, ışık kaynaklarını ve gıda maddelerini de geniş ölçüde ziyana sokar v. b...» (64). *Bebel'e* göre özel mutfağın yerine sosyalist-büyük mutfak geçmelidir. O zaman aile mutfağı devrinde görülmiyen bir üstünlük kazanılacaktır (65). Bu fikirleri 1919 yılında *Lenin* de işlemiştir. Ona göre «bugün ev kadını tıpkı bir dişi ev kölesine benzer... Çünkü o mutlak, çocuk bakımı gibi basit ev işleri, barınca, gayri iktisadi, küçük, basıcı çalışmalar altında... ezilmektedir. Kadının gerçek kuruluşu, gerçek komünizm ile başlayacaktır; yâni küçük iktisat yerine büyük iktisada geçişle olacaktır». «Genel yemekhaneler, kreşler, çocuk bahçeleri... komünizm'in temelleridir. Bu (ilkeler) kadını gerçekten kurtaracaktır... v. b.» (66).

Bu fikirlerin etkisi ile Rusya'da ekim ihtilâlinde hemen sonra tarımsal komünler yapılmış, ama çok kısa bir zaman sonra kaldırılmıştır. Böylesine büyük bir ütopyanın gerçekleşmeyeceğini anlayan komünistler bahane olarak «teknğin çok basit olduğu şu zamanlarda» komünleri kurmanın imkânsızlığını ileri sürmüşlerdir (67). Aynı fikri *Stalin* Rus KP'nin XVII. ci kongresinde savunmuştur. Ona göre «münasip zaman geldiğinde» komünleşme safhasına geçilecektir. *Stalin* hemen komünleşme isteyenlere de çatmaktadır (68). Ancak *Lenin*'den ve hele *Stalin*'den sonra teknik büyük oranda ilerlemiş, fakat Rusya'da, şu teknğin ileri halimde bile HK'lerinin sözü edilmemiştir. *Hrutçef* Rus KP'nin XXI. ci kongresinde, 1959 başında, «Rus iktisadının kapitalist ülkelerin iktisadı ayarına yükseldikten ve onu geçtikten sonra asıl sosyalizm'e geçileceği.. kol-

(64) BEBEL. Die Frau des Sozialismus. Doğu - Berlin 1954, s. 562. GROSSMANN., age., s. 267 - 268'den naklen.

(65) GROSSMANN., age., s. 268.

(66) LENİN. Die grosse Initiative. - Über das Heldentum der Arbeiter in Hinterland... Lenin, ausgewählte Werke, C. 2. Moskova. 1947, s. 561 - 578, GROSSMANN'dan naklen., s. 268.

(67) GROSSMANN., age., s. 269.

(68) GROSSMANN'dan naklen., age., s. 269. (26 Haziran 1934).

lektif mülkiyet ve toplulukların... geliştirilmesi gerektiği» (69) şeklinde çok yuvarlak deyimler sarfetmiş ve meseleye dokunmamıştır. Sovyet iktisadının kapitalist iktisadı aşabilmesi, kanaatımızca, kabil değildir. Çünkü batı bloku artık olgun iktisat devresine çoktan girmiştir. Rus iktisadını da olgun dönem beklemektedir. O zaman arada en fazla, bir eşitlik olacaktır. Ayrıca batının iktisadi kapasitesinin de istenildiği her an dev adımlarla ilerletilebilecek bir durumda olduğu unutulmamalıdır. Bu durumda, *Hrutçef*'in isteksizce, yalnız doğma gereği zımnen belirtmek istediği komünleşme safhası Rusya'da asla tahakkuk etmeyecektir. Zaten bugünkü Rus toplumu - *Lenin*'in tabiata dönüş formülünün 2. ci Dünya Savaşındaki büyük fiyaskosundan sonra - batının toplum sistemine, aile hayatına - bazı hallerde aşırı muhafazacı bile olarak - dönmüştür. Bugünkü Rusyada, *Stalin*'in ölümünden sonra bu gidiş daha da hızlanmıştır. Bu yüzden de Rus toplumu komünleşme safhasına geçemeyecektir. Zaten, Rusya ile Çin arasındaki en büyük ihtilaf da buradan çıkmaktadır. Çünkü Çin gerçek komünist olarak kendisini görmekte, Rusyayı bir türlü asıl komünizm'e geçmemekle suçlandırmaktadır.

Toplum düzenini, insan tabiatını tamamen inkâr eden bir karaktere sahip olan komünleşme safhasına Çin'in geçişi nasıl olmuştur? Daha 1958 ilkbaharında *Mao Tse-tung*, 1955'den beri kurulmuş olan birkaç tarımsal kooperatifin HK olarak deneneceğini belirtmişti (70). *Honan* eyaletinde yapılan denemelerden sonra, bilhassa 1958 yılında çok elverişli giden iklim şartları yüzünden 1954 den beri ve bugüne kadar ilk defa iyi ürün alınınca HK'leri, derhal tarımsal kooperatiflerin yerine ikame edilmeğe başlandı. Öyle ki 1958 sonlarında komünleştirilme tarımsal alanda hemen hemen bitirilmişti. Bugün ise ufak tefek bazı istisnalar dışında bütün Çin HK'leri halindedir (71).

Komünleşmeye geçişte ÇKP büyük bir propoganda kampanyası açmıştır. Bilhassa *Bebel* ve *Lenin*'in «kadını kurtarmak» fikirleri bayrak yapılmıştır. Bu tam komünizm safhası ile *Yeni Demok-*

(69) GROSSMANN., age., s. 270.

(70) GLAUBITZ., Joachim. Die Chinesischen Volkommunen auf dem Lande. Organization und Entwicklungstendenzen. Ost-Europa. Stuttgart. Nisan/Mayıs, 1961., s. 302.

(71) Bu safha için bk. GROSSMANN., age., s. 259 v. d.

rasi bizce tamamen bırakıldığı halde, bu durum hâlâ tam sosyalizm'e geçmenin bir yolu olarak vasıflandırılmaktadır (72). HK'leri komünist gençlik tarafından, yapılan büyük propogandaya rağmen, yarı yarıya derin bir sessizlik ve neşesizlikle karşılanmıştır. Bu gençlerin % 14-15'i ise komünleştirme hareketine açıkça cephe almışlardır (73).

bb. Mahiyeti :

Halk Komünlerinin yapısına da kısaca göz atmak yerinde olacaktır.

1° — Amaçları : HK'nün ödevi, sosyalist sistemi sağlamlaştırmak; tarım ve endüstri alanında istihali çoğaltmak ve iyileştirmek; kültürel gelişimi sağlamak; köy ve şehir arasındaki farkı kaldırmak; kadını ev işlerinden kurtarmak; herkese kendi kabiliyet ve çalışmasına göre formülünü, herkese kendi kabiliyet ve ihtiyacına göre şeklinde uygulamak»dır (74).

Görülüyor ki HK'leri, tamamen *Marx, Lenin ve Bebel*'in fikirlerine göre kurulmuşlardır.

2° — Şumulleri, bünyeleri ve çalışmaları : İlkönce yalnız tarımsal alanda yaydınlan HK'leri bir süre sonra bütün istihsal alanlarını kaplamışlardır. Artık ağır-hafif endüstri, tarım, eğitim, kredi-banka, ulaştırma, sağlık sektörleri tamamen komünleştirilmişlerdir (75). HK'lerinin bugünkü sayıları 25000-26000 arasında sınımlanmaktadır (76).

HK'leri büyük bir merkezi plânla yerleştirilmektedir. 26000-27000 komün 500 milyon nüfus için öngörülmüştür (77). Yakın bir gelecekte kalan nüfus da komünleştirilecektir.

(72) Bk. GROSSMANN., age., s. 263 - 264 - 265.

(73) GLAUBITZ., agm., s. 303.

(74) HK'lerinin statülerinden. GROSSMANN., age., s. 264.

(75) GROSSMANN., age., s. 258.

(76) Bu rakam ve eyaletlere göre teferruath liste için bk. CHENG CHU - YUAN. The Peoples Communes, Union Research Institute, Hong - Kong 1959., s. 10 - 11.

(77) LAENDERLEXION, C. 3. Hamburg - 1960, s. 548.

Ortalama olarak her komünde 350 aile bulunur. Tabii coğrafi - iktisadi özelliklere göre komünlerin büyüklükleri değişebilir (78).

HK'leri Dünyada bugüne kadar yapılan bütün kolektifleştirme usullerinden, hele kolhoz ve kooperatiflerden (79) tamamen farklıdır. Bu farkları şöylece özetlemek mümkündür: Kolhozlar ve Çin'deki kooperatifler yalnız tarımsal alanda etkendirler (80). HK'leri ise, gördüğümüz gibi bütün iktisadi hayata girmişlerdir, böylece bütün hayat tarzları kolektifleştirilmiştir. Çok önemli olan ikinci fark da kolhoz ve kooperatiflerdeki *son özel mülkiyet kırımlarının da* HK'lerinde tamamen yokedilmeleridir (81). Kooperatif, HK'ne çevrilirken, komünün üyelerinin *evleri, hayvanları, ağaçları ve bütün istihsal araçları* kolektifleştirilmektedir. Yalnız kümes ve küçük ev hayvanları (kedi gibi), ufak araçlar (Çekiç, keser v. b.), *ikametgâhın hemen yanında duran meyve ağacının meyveleri, şahsi mülkiyette kalmaktadır* (82). Bittabi kolektif mülkiyete geçen bütün mallar müşterek kullanılmaktadır. Böylece mutlak mülkiyetsizlik en son sınırına kadar gerçekleştirilmiştir. Bilhassa tarımsal alanda bu halin feci sonuçlar doğurduğunu da yukarıda kaydetmiş bulunuyoruz.

HK'leri büyüklük itibarı ile de kooperatiflerden farklıdır. 1958 yılı başında 700000 tarımsal kooperatif bulunurken, 1958 sonunda, bu eski kooperatifler ve sanayi alanındaki HK'leri ile birlikte toplam komün sayısı 28000 civarında olmuştur (83).

HK'lerinde hayat, tamamı ile kolektifleştirilmektedir. Yemek, çocuk bakımı, kültür faaliyetleri, -evliler dışında- uyku, her çeşit eğlence tamamen kolektiftir. Kooperatiflerde ise sadece istihsal kolektifti.

(78) GLAUBITZ., agm., s. 304.

(79) Kooperatif deyimi ile Çin'deki tarım kooperatiflerinden bahsediyoruz, zira «Kolhoz» deyimi Çin'e girmemiştir. «Tarım Kooperatifleri» deyimi bu yönden Çin'de «kolhoz» kelimesi ile aşağı yukarı eşanlamıdır.

(80) GLAUBITZ., agm., s. 303.

(82) GLAUBITZ., agm., s. 304.

(82) GROSSMANN., agm., s. 264. GLAUBITZ., agm., s. 804.

(83) GLAUBITZ., agm., s. 304.

HK'lerinde iş şekli de değiştirilmiştir. Kooperatifte gündelik esasına göre verilen ücret, şimdi faaliyete göre ödenmektedir (84). Ancak insanın faaliyet takati sonuna kadar zorlandığından, bu ölçüt fazla ödemeğe sebep olabilir. Bundan kurtulmak için ilk komünistlerin ortaya attığı *ihtiyaca göre* ücret ilkesinden faydalanılmağa başlanılmıştır. Böylece, msl., günde 16 saat çalıştırılan bir işçinin ücreti, ihtiyacına göre ödeme yapıldığından, bir kâse pirinç olabilir. Bu şekilde mal olarak da ödenebilen ücretten (85) gıda maddeleri şeklinde verilen bölümün kollektif yemeğe mahsup imkânı da düşünülürse HK'lerinin nasıl bir kölelik rejimi kurduğu anlaşılır.

Bu şartlar altında çalışma hürriyetinden de bahsetmek tabii lüzumsuzdur. Çalışma hürriyeti şu slogan ile baltalanmıştır: «Devlete yarın en yararlı ne olacaksa, kuvvetimi bugün oraya harcarım». Bu şekilde köleleşen Çin insanında işyeri seçimi hürriyeti de yoktur (86). Çin iş kanununa göre her vatandaşın günlük çalışma programı için eğitim (toplam 12 saat çalışma) öngörülmüştür. Tarımsal mevsimlerde normal olarak günde 12 saatten az çalışma kabul değildir (87).

Kadınların da çalışması üzerinde biraz durmak gerekecektir. *Bebel* ve *Lenin*'in kadınlar için serdettikleri romantik ve ütöpik görüşlü fikirlerin asıl hedefi *kadını evden çekip istihsal alanına sevk etmektir*. Böylece erkekle birlikte kadın da istihsal alanında çalışınca toplam üretim artacaktır. Çin komünistleri de pek tabii kadını ev köleliğinden kurtarmak gibi romantik bir amaç ile değil, kadını da gerçek iş kölesi yapmak düşüncesi ile hareket etmişlerdir. Böylece bugün msl., sadece 79 milyon kadının sulama işlerinde çalışması mümkün olmuştur (88). Kadının gerçek fonksiyonlarının inkârı üzerinde durmak abestir. Kadın istihsal alanına böylesine çalıştırılınca *kadınlık benliğini, yâni kendi kendisini kaybeder*. O zaman da hayatın oluş sebepleri ve anlamı ortadan kalkar.

HK'lerinde çalışma programı, üyeleri ÇKP mensubu olan yö-

(84) GLAUBITZ., agm., s. 304 - 305.

(85) GLAUBITZ., agm., s. 104.

(86) LAENDERLEXION. s. 584.

(87) LAENDERLEXION. s. 584.

(88) GLAUBITZ., agm., s. 307.

netim kurullarınca yapılır. Komünün genel idaresi de gene bu kim-seler tarafından merkezin emirlerine göre yürütülür (89).

cc. Sonuçlar :

Başlangıçta yalnız tarımsal istihsal alanını kapsayan HK'leri, kısa zamanda her tarafa yaydırılmış ve artık şehirler de komünleş-tirilmişlerdir. Devlet bilhassa şehirlerdeki komünleştirme hareketi-ni çok sert yürütmektedir (90). Bnuun da sebebi, şehirlerdeki ay-dınların direnmesinin daha sert olmasıdır. İşte şehirlerle birlikte artık bütün Çin, baştan başa bir komün - devlet olacak, ancak ger-çekte ÇKP'nin kontrolü ve diktası daha da artacaktır.

Gerçek şudur; HK'lerinin geleceği hiç de parlak sayılmamalı-dır. HK'lerinin kuruluşu ile başlayan büyük tarımsal kıtlık, Çin hü-kûmetinin bildirdiği gibi «tabii afetlerden» değil, HK'lerinin ku-rulmasındandır (91). İnsan haysiyetini böylesine düşüren bir sis-temin, en aşağı pasif bir direnme göstereceği belli bir gerçektir. Kolhoz sisteminde bile görülen iş halsizliği, iş şevkinin kırıklığı, HK'lerinde bulunan insanlarda kat kat fazladır. Çin halkı artık so-nuna kadar baskıya tutulmaz ise çalışmamaktadır (92). Politbüro-nun istediği hedefler *yalan* istatistiklerle merkeze bildirilmek-te (93) bu zahiri sonuçlar parlak bir propoganda ile Dünyaya ilân edilmekte, fakat sonra ilân edilen ile, gerçekte elde edilen miktar arasında büyük fark bulunmaktadır. Nitekim 1960 yılı için, Çin resmî kaynakları tahıl istihsalinin 270 milyon ton olduğunu bildi-rirken, batılı tahminler bunun 200 milyon tonu aşmadığı kanı-sındadır (94). Ancak Çin kaynakları bile 1960 yılı başında yaptık-ları tahminlere göre nüfusu normal besliyebilmek, yeter ham mad-de sağlayabilmek ve hayvan tarımını sürdürebilmek için 360-370

(89) HK'lerinin teşkilatı için bk. CHENG CHU - YUAN., age., s. 31 v. d. GROSSMANN., age., s. 272 v. d.

(90) Bk. DIE WELTWOCHTE, Peking steuert schärfer auf die Volks-kommunen zu. 15 Temmuz 1960. No. 1392.

(91) La DANY, L., Das System der Volkskommunen ist gescheitert Die Weltwoche. 10 Şubat 1961. No. 1922.

(92) La DANY., agm.

(93) La DANY., agm.

(94) AUSSENPOLITISCHE Chronik. AUSSENPOLITİK. Sayı 4/61, s. 291.

milyon ton tahıla ihtiyaç olduğunu saklamamaktadırlar. (95). Bu hal asıl yaygın olduğu tarım alanında HK'lerinin nasıl baltalandığını göstermektedir. Halen aç olan Çin halkının bu sistemde ısrar edilirse nasıl doyurulacağı, çözünü çok zor bir problem olarak kalmaktadır.

HK'leri sistemi diğer yandan insanın pek çok vasıflarını da eritmekte, tek tip insan meydana çıkarmakta, toplumun ana karakterini çökertmektedir. Aile hayatını - çiftleşme dışında - tamamen kaldıran bu sistemin tabiata da aykırılığı meydandadır.

Devamı olarak birlikte yemek komünist idarecilerinin bile inkâr edemediği büyük psikolojik buhranlara sebep olmaktadır (96). Tabiat icabı kollektif olmasına imkân bulunmayan pek çok faaliyetin müsterekliği daha bunun gibi sayısız problemler ortaya çıkaracaktır. Yukarıda anlattığımız iktisadi fiyaskoya, bu psikolojik fiyaskoyu da eklerseniz, HK'lerinin geleceği hakkında müsbet bir tahminde bulunmanın imkânsızlığı kolayca anlaşılacaktır.

İşte Çin'in iktisadi ve sosyal yapısı yukarıda belirttiğimiz gelişim safhalarından sonra şimdilik bu sistemde karar kılmıştır.

3. ÇİNİN DIŞ SİYASETİ :

Çin, sanayi üretimini artırdıkça, ordusunu kuvvetlendirdikçe Dünya siyasetine etkisini fazlaştırmaktadır. 1949'da kuruluşundan beri komünist devlet, devletler hukuku bakımından tanınmasını sağlamak için çaba sarfetmektedir. 1.10.1949'da kurulan devlet 2.10.1949'da SSCB tarafından *de iure* olarak tanınmıştır. Bu iş bir kaç gün sonra bütün demir perde devletleri tarafından tamamlanmıştır. 1949-1950 arasında Hindistan, Burma, Danimarka, İsveç de bunları takip etmiştir. Çin 1958'de Dünyadaki devletlerin yarısından fazla tanınmakta idi. Bugün bu oran biraz daha artmıştır.

Batılı blok'un öndeğleri arasında Çin'i tanyan tek devlet ise İngilteredir. İngiltere kendi iktisadi menfaatlerini koruyabilmek

(95) a. g. Kronik.

(96) GLAUBITZ., agm., s. 307 - 308.

ve *Hong-Kong*'daki krallık kolonisini sürdürebilmek için Çin'i tanımıştır (97).

Çin devleti dış siyasette de, tıpkı iç siyasette olduğu gibi oportünist bir yol kovuşturmuştur. Çin Dünya siyasetini üç blok için ayrı ilkelere dayandırdığından, bu konuyu her blok için ayrı ayrı incelemek gerekecektir.

a) Çin - Diğer Komünist Devletler İlişkileri :

Yeni Çin devleti SSCB ile çok sıkı ilişkiler kurmuş ve daha 1950'nin başında tamamen onunla bağlanmıştır. Çin bunu yapmağa zorunlu idi. Zira ilk safhalarda bir koruyucuya ihtiyacı vardı. *Stalin* ise Çin'i mecburi olarak tanımıştır. Kendisinin Çin hakkındaki endişelerini ve tutumunu görmüştük. Komünistler zaferi kazanınca, artık *Stalin*, Çin'i tanımaktan başka çare bulamamıştır. 1949 aralığında *Mao Tse-tung* Moskovaya gitmiş fakat *Stalin*'i derhal görememiştir (98). *Stalin*'in isteği artık Çin'i bir peyk haline getirebilmektir. Bu yüzden Rusya, Çin'e geniş ölçüde yardım etmeğe başladı. 14 Şubat 1950'de, Moskova'da 30 yıllık bir arkadaşlık anlaşması imzalanmış ve *Stalin* taktiğini değiştirerek «1945'de Japonları yenebilmesi için zahiren *Chiang Kai-shek* ile birlik olmuş görüldüğünü» Çinlilere açıklamıştır (99). 1950 anlaşması ile *Stalin* Çin'e ayrıca % 1 faizle ve çok uzun süre ile 300 milyon dolar vermiş, buna eklenen ayrı bir anlaşma ile de Rusya 141 büyük Çin tesisinin işletilmesini 500 milyon ruble karşılığı üzerine almıştır. Ayrıca Çin'e Rusyanın müşavir ve teknik uzman yollayacağı da öngörülmüştür (100). Bilhassa karışık Çin-Rus işletmeleri ile Rusya savaş sonu iktisadi programını Çinde de uygulayarak, peyk devletlerden birisi yapmak istediği Çin'i iktisadi alanda da kendisine bağlamak yolunu tutmuştur (101). *Stalin* *Mançurya*'yı boşaltmamış, Çin'i *Kore savaşı*na sokmuş ve Çin idarecileri üzerinde büyük baskılar yaparak bir peyk elde etmek yoluna gitmiştir... Fakat *Sta-*

(97) SCHULZ, auswärtige... agm., s. 417.

(98) RAUCH., age., s. 548.

(99) RAUCH., age., s. 549.

(100) Bu anlaşmalar hakkında geniş bilgi için bk. DIE WIRTSCHAFTLICHE VERFECTUNG DER VOLKSREPUBLIK CHINA MIT DER SOWJETUNION. Bearbeitet im institute für Asienkunde Hamburg. Frankfurt 1959, s. I v. d.

lin'in 1953'de ölümünden sonra, Çin - Rus ilişkileri yeni bir devreye girmiştir. Çin derhal eşit haklar takınmağa girişmiş ve Rusyaya bir üstün değil, bir arkadaş olarak muamelede bulunmağa başlamıştır (102). 1954'de *Hrutçef*'in Çin'i ziyareti ile yeni anlaşmalar imzalanmıştır (103). Bu anlaşmalar ile *Sinkiang*'daki çok önemli karmaşık Çin - Rus sanayi işletmelerinden Rusya ayrılmışlar, 1955'de ise Sovyet kuvvetleri *Port - arthur*'den ve *Mançurya*'dan çekilmişlerdir.

İki devlet arasında gizli olarak başlayan ihtilâflar *Sinkiang*'daki Rus işletmelerinin tasfiyesi, dış Moğolistan meselesi, 2. ci Dünya Savaşında *Mançurya*'daki fabrikaların Ruslar tarafından sökülmesinden doğan tazminat meseleleri dolayısı ile açığa çıkmıştır (104). Yeni Demokrasi fikirlerine *Stalin*'in, HK'leri safhasına da *Hrutçef*'in karşı olması dolayısı ile zaten iki devlet arasında başlangıçtan beri sürüp giden ideolojik ihtilâflar da azalmadan devam etmektedir. Ancak, Çin çok ustalıklı bir siyaset güderek, henüz açıktan açığa Rusya'ya baş kaldırmıyor. İktisadi gelişiminin daha başlangıcında olan Çin için bir yardıma sahip olmak zorunluluktur. Nitekim Çin kaynaklarına göre, Dünyada Çin'e kredi açabilecek tek devlet Rusya'dır (105). Bu yüzden bu tek imkândan da faydalanmak gerektir. Diğer yandan Rusya ile yaptığı ticaret de, Çin için çok yararlı olmaktadır (106). Bu sebeble Çin daha bir süre Rusya ile zahiren de olsa «iyi» arkadaşlık edecektir. Bu, 1954 anayasasının başlangıcında da belirtilmiştir (107):

Diğer kızıl ülkelerle de Çin'in ilişkileri dikkate değer. Herşeyden önce Çin, asyadaki komünist devletlerin önderi durumundadır. *Kuzey Kore* ve *Kuzey Vietnam* üzerinde Çin, Rusyadan daha faz-

(101) DIE WIRTSCHAFTLICHE... age., s. 3.

(102) SCHULZ, Auswärtige... agm., s. 418.

(103) DIE WIRTSCHAFTLICHE... agm., s. 12 v. d.

(104) SCHULZ, Auswärtige... agm., s. 418.

(105) DIE WIRTSCHAFTLICHE... age., s. 37.

(106) Rus - Çin ticarî gelişimi için geniş bilgi bk. DIE WIRTSCHAFTLICHE, s. 25, 39.

(107) «Çin SSCB ile kırılmaz ve bozulmaz bağlarla kenetlenmiştir. Bu dostluk daha da geliştirilecek ve derinleştirilecektir.» SCHULZ auswärtige... agm., s. 417.

la hâkimdir. Gene, Asyadaki bütün komünist partiler üzerinde en büyük nüfuz sahibi olan ÇKP'dir (108).

Çin yavaş yavaş Avrupadaki kızıl ülkelere de etkiye başlamıştır. Avrupadaki küçük ve Rusyaya fazla naz geçiremeyen bir devlet, *Arnavutluk*, artık Rusyanın değil, Çin'in peyki olmuştur. *Enver Hoca* artık açıktan açığa Çin'in ideolojisini benimsemektedir (109). Böylece Avrupada bir köprübaşı elde eden Çin'i henüz tam anlamı ile destekliyen başka bir kızıl devlet yoksa da, ileride çıkması kuvvetle muhtemeldir. Asya ve Avrupadaki peyklerine ve başka kızıl ülkelere Çin, kendi iktisadi durumunun çürüklüğüne rağmen krediler açarak taraftar kütlesini arttırmak istemektedir. Msl., 1957/58 için *Kuzey Koreye* 325 milyon dolar; 3.12.1954 ve 12.1.1958 andlaşmaları ile *Arnavutluğa* bilinmeyen bir miktar; 1955/59 için *Kuzey Vietnama* 324 milyon dolar kredi açarak peyklerini bağlama tedbirleri yanında, 1956/59 için *Moğolistan Halk Cumhuriyetine* 65 milyon dolar; 1956'da *Macaristan'a* 7,5 milyon dolar, 1957'de 25 milyon dolar kredi açarak diğer kızıl memleketlere de yardımlarda bulunmaktadır. Bu yardımlar Çin'i iktisadi için çok büyük yükler teşkil etmekte (110) ve ayrıca Rusya'nın da büyük kızgınlığına yol açmaktadır.

* Komünist devletler içinde - Rusyanın belirttiğimiz ideolojik görüş ayrılığı dışında - Çin'in şimdilik hiçbirisi ile geniş bir ihtilâfı görünmemektedir. Ancak *Yugoslavya* ile olan ilişkileri bunun dışındadır. Zaten ideolojik olarak Yugoslavya ile bütün kızıl devletlerin arası açıktır. Yugoslavyada resmen - pratikte değil - devleti halk ve emekçiler yönetmektedir. Yani artık «devlet» ortadan kalkma safhasındadır. Diğer komünist devletler ise bu safhaya erişmişlerdir. Onlarda henüz *topluluğu* devlet yönetmektedir (111). Teorik olarak her iki şekil arasında esaslı fark vardır. Bilhassa HK'leri sisteminde, büyük merkezi plânlamalarıyla merkezi kuvvet

(108) SCHULZ, auswärtige., agm., s. 418.

(109) RAU, Karl. Albanien wird Maos Brückenkopf in Europa, Die Weltwoche. 5 Mayıs 1961. No. 1434, GLAUBITZ, China in Ostblock. Ost - Europa. 4/5. 1961, s. 364 - 365.

(110) Bu konuda geniş bilgi için bk. GROSSMANN., age., s. 99 v. d. DIE WIRTSCHAFTLICHE... agm., s. 47.

(111) v. HUBBENET, Georg, Peking für Moskau Wichtiger als Belgrad. Aussenpolitik sayı 2/61., s. 134.

Çin'de herşeye hâkimdir. Bu yüzden Yugoslavya dış politikada - Çin'in Birleşmiş Milletler Teşkilâtına alınması, Kongo Problemi, Doğu Almanyanın tanınması gibi meselelerde - doğu blokunu desteklemekte ise de, ideolojik olan bu ayrılık aralarında çetin ihtilâflara yol açmakta ve Yugoslavyaya açılan bu hücumun önderliğini Çin yapmaktadır. Çin'in açtığı bu kampanyayı da Rusya ve peykler desteklemektedir (112). Böylece bu meselede Çin, komünist blokta nüfuz sahibi olmuştur. Bu hal gelecek için Rusya'yı endişelendirmektedir.

b) Çin - Hür Dünya İlişkileri :

Kuo Min - tang ile komünistler arasında yaptığı arabuluculuk sonuçlanmayınca ABD Çin'den etegini çekmiş ve bu hal komünistler için bir talih olmuştur. Ancak Çin'de yeni devlet kurulunca, ABD böylesine büyük bir komünist devletin ne büyük bir tehlike olduğunu görmüş ve onu tanımamıştır. Zaten *Mao Tse - tung*'ün her zaman «Dünyanın her yerindeki bütün imperyalistleri ihtilâlin can düşmanları» (113) olarak vasıflandırması da iki devlet arasında bir yakınlaşmayı imkânsız kılacaktı. Diğer yandan ABD asıl imperyalistin Çin olduğunu haklı bir şekilde iddia etmesi ve bunun hür blok tarafından desteklenmesi, İngiltere dışında batılı büyük devletlerin ve taraftarlarının Çin'i tanımaması sonucunu doğurmaktadır. Çin ise bu hale büsbütün hiddetlenmekte ve ABD'ni şu şekilde itham etmektedir: (i). Hem kendisinin Çin'i tanımaması, hem de taraftarlarına ve güney Amerika devletlerine aynı şeyi empoze etmesi, (ii). Formozadaki Millî Çin Hükümetini tanımaması, (iii). Kendisinin Birleşmiş Milletler teşkilâtına alınmasının vetosu, (iv). Avustralya, Yeni Zelânda, İngiltere, Fransa, Tailand, Pakistan ve Filipinler arasında imzalanan savunma anlaşmasının (SEATO) önderliğini yapmakla kendi güvenliğini tehlikeye sokması, (v). Kendisine Birleşmiş Milletler aracılığı ile konulan ambargo (114). ABD, ise bu iddialara şöylece cevap vermektedir: (i). Çin'i tanımamak ve Millî Çin'i tanımak ABD'nin ve bağlaşıklarının yalnız kendi kendilerini ilgilendiren, birer iç meseleleridir, (ii). Çin Birleşmiş Milletler teşkilâtına alınamaz, çünkü, ken-

(112) Geniş bilgi, bk., v. HUBBENET., agm., s. 135 v. d. 137 v. d.

(113) Msl., bk. MAO TSE - TUNG., age. C. 3., s. 147.

(114) SCHULZ, auswärtige... s. 419.

disi Kore savaşının ve oradaki 1953 mütarekesinin bozulmasının baş sebeptir, sorumlusudur. Ayrıca yasak hilâfına Kuzey Koreyi silâhlendirmektedir da. Bütün bunlar Birleşmiş Milletler anayasasının ihlalleridir, (iii). SEATO normal ve meşru bir andlaşmadır, (iv). Ambargo ise Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğunun kararı ile konulmuştur.

Çin, bu şekilde sürüp giden ihtilâf yüzünden ABD'ye karşı açıkça ve çok sert bir şekilde cephe almış durumdadır. Bu konuda Rusyanın siyasetini bile, şiddetle tenkit etmektedir. Msl., 1.8.1960 tarihli *Pravda*, *Kennedy*'nin seçimini kutlularken, ÇKP'nin organı olan *Yen Min Yih Pao* (halk gazetesi) *Kennedy*'e şiddetle hücum etmiştir. Çin, *Hrutçef*'in ABD'ne karşı zaman zaman yumuşayan siyasetine karşı da çok sert bir şekilde karşı gelmektedir (115). Bu arada Paris'deki zirve toplantısının başarısızlığı *Peking*'de büyük bir sevinçle karşılanmıştır (116).

Çin, hür dünyanın diğer üyelerine karşı daha yumuşak bir siyaset kovuşturmaktadır. 1953'de Fransa ve İngiltere ile bir iktisadi andlaşma imzalanmıştır. 1957'de Batı Almanya da bu yolu tutmuştur ve ambargoyu gevşetmiştir (117).

e) Çin - Tarafsız Devletler İlişkileri :

Yukarılarda yeri geldikçe gördüğümüz gibi, *Mao Tse-tung*, ya kapitalizm ya da sosyalizm yolunun seçilmesi, başka bir yön olmaması fikrini her zaman savunmuştur. 1959 tarihli bir konuşmasında bu fikri daha da açık belirtmiştir : «yalnız Çin'de değil, bütün Dünyada ya imperyalizm, ya da sosyalizm tarafında bulunulacaktır. Tarafsızlık yalnız bir örtüdür, peçedir. Bir üçüncü yol yoktur» (118). Bununla beraber Çin tarafsız devletleri kendi yoluna çekmek için bütün propoganda metodlarına iltifat etmektedir.

(115) GLAUBITZ, China in Ostblock., s. 364 ve 367.

(116) DIE WELTWOCHTE, Peking Wilder als Moskau. 27 Mayıs 1960. No. 1385.

(117) SCHULZ, auswärtige... s. 420.

(118) HO VEI-YANG. Die politik der Chinesen in Afrika. Aus-senpolitik. Sayı 3/61, s. 163.

I. Asyada :

Çin, kendisini Asyanın önderi saydığından, tarafsız Asya ülkeleri üzerinde büyük avlamalara girişmektedir. Bu konudaki en büyük sloganları «Asyayı imperyalizm'den kurtarmak» tır. Bunun sonucu da bu devletleri kendi kucağına almaktır (119). Bilhassa 1954 yılında *Chou En-lai* ile *Nehrunun Peking'deki* ortak demeçleri ile Çin'in tarafsız devletler üzerinde kullanacağı propoganda ilkeleri belli olmuştur. Bunlar; şu ilkelerdir (i). Saldırgan olmama, (ii). Birbirlerinin egemenliklerine karşılıklı saygı ve dokunulmazlık, (iii). İç işlere yabancı devletlerin karışmalarının tecviz edilmemesi, (iv). Eşitlik, (v). Barış içinde birarada yaşama. Ancak Çin bu ilkeleri bir süre sonra inkâr etmekte gecikmemiştir. Tibet'in 1951'de Çinlilerce işgali, Hindistan ile Çin'i sınır komşusu yapmıştı. Hindistan imzaladığı ilkelere inkâr ederek 1954 de aynı zamanda Tibet'i Çin'in bir bölgesi olarak kabul etmiştir (120). Böylece *Nehru - Chou-lai* demeci fiyasko ile sonuçlanmıştır. Ancak Çinlilerin Hindistan sınırında tehdit edici bir durum takınmaları Asyanın bu iki iri devletinin arasını açmağa (121) ve Çin tarafsızların bayrağı olan Hindistan'ın desteğini kaybetmeğe başlamıştır. Zaten *Nehru* Çin'in iktisadi yapısına hâkim olan diktatörece metot ve tedbirleri de red etmektedir. Buna rağmen Çin'in sanayileşmesi aynı problemlerle karşı karşıya olan Hindistan tarafından ilgiyle izlenmektedir (122). Fakat artık Çin ile Hindistan arasındaki iyi ilişkiler kesilmiştir. Hind KP'nin de Moskova'dan çok *Peking'e* kayması üzerine (123) bir *Nehru - Moskova* muhtemel yakınlaşması da düşünülebilir. Bugün her iki devlet Asyadaki önderlik için büyük bir mücadele içindedirler (124).

Asyadaki kütteleleri etkileyen en iyi unsur olarak Çin, bilhassa güney - doğu Asyaya yerleşmiş olan Çinlilerden faydalanmaktadır.

(119) Bk. yukarıda III. Bölüm. 2., a., I.

(120) SCHULZ, auswärtige... agm., s. 419.

(121) DIE WELTWOCHTE, Rotchina bedroht Indiens Grenzen. 24 Şubat 1961.

(122) SCHULZ, auswärtige., s. 419.

(123) DIE WELTWOCHTE, Indiens K. P. schwankt zwischen Moskau und Peking. 14 Nisan 1961. No. 1431.

(124) Çin - Hind sınır ilişki ve ihtilâfları ile bugünkü Çin - Hind rekabeti için bk. RAY, Hemen., Das Ende der Indisch - Chineschen Brüderschaft. Aussenpolitik. Sayı 5/61, s. 319 v. d.

Bunların büyük bir bölümü zengindir ve bugünkü rejimi de desteklemektedirler (125). Bunların da aracılığı ile Asyadaki tarafsız ülkeleri kazanma yoluna giden Çin, onlara iktisadi yardımlarla bulunmaktan bile geri kalmıyor. Msl., 1956/57 için Kamboçya Kırallığına 23 milyon dolar; 1957/58 için Nepal'e 12,5 milyon dolar; 1958/62 için Seylan'a 15,5 milyon dolar; 1957 de Burmaya 4,2 milyon dolar; 10 yıl için Yemen'e 16,3 milyon dolar yardım Çin tarafından öngörülmüştür (126). Bu ağır yük pahasına tarafsızları kazanma çabası sonuçlanırsa, bunun Çin için çok faydalı olacağı mutlaklıdır.

II. Afrikada:

Beyaz ırkla meskûn Afrika ülkeleriyle Çin arasındaki ilişkiler, diğer tarafsız devletler için anlattığımız yollarda gelişmektedir. Msl., 1956'da Mısır'a 4,7 milyon dolar yardım yapılmıştır (127). Ceza-yir milli hükümetini Çin hem *de facto*, hem *de iure* olarak tanımıştır. Halbuki SSCB yalnız *de facto* tanımaya itibar etmiştir (128). Şu haide ilerî Afrika ulusları için Çin'in kovuşturduğu siyaset çok hareketli ve opportunist'dir demek yerinde olacaktır.

Bağımsızlıklarını kazanıp yeni yeni devletler halinde ortaya çıkan siyah ırkla meskûn Afrika ülkeleri için de Çin, çok hareketli bir siyaset kovuşturmaktadır. Bu siyaset, henüz sosyalizm propogandası yapmıyor. Zira Afrika henüz sosyalizm'i anlayıp, hazmedebilecek durumda değildir. Oradaki propoganda, sömürge statüsünden yeni kurtulan uluslar için daha hayati bir konu üzerinde, yâni sömürgeci, imperyalist devletler aleyhinde cereyan edecek, sınıf mücadelesi tema'sı şimdilik ikinci plânda kalacaktır (129). Ancak bu uluslar biraz daha ilerler ilerlemez, zaten artık sempati duydukları komünizm'in içine itileceklerdir. Bu mücadelede, renkli ve Afrika-Asya grubundan bir millet olmaları yüzünden Çinliler,

(125) Bu konuda bk. HUGHES, Richard, *Tauziehen um die Übersee - Chinesen. Die Weltwoche*. 14 Nisan 1960. No. 1379. SCHULZ, *auswärtige... agm.*, s. 419.

(126) GROSSMANN., *age.*, s. 101 - 102.

(127) GROSSMANN., *age.*, s. 101.

(128) HO VEİ - YANG., *agm.*, s. 166.

(129) HO VEİ - YANG., *agm.*, s. 163.

Rusyalardan daha avantajlı bir durumdadırlar (130) ve bu yüzden Çin' ileride Afrikada da Rusyadan fazla nüfuza sahip olacaktır.

III. Diğer Tarafsız devletler üzerinde de Çin'in propogandası aynı şekilde gelişmektedir. Çin bilhassa *Küba* siyasetinde Rusyayı desteklemiştir. Güney Amerika devletleri üzerinde de Çin, propogandasını yürütmektedir.

SONUÇLAR:

Buradaya kadar yaptığımız açıklamalarla, Çin'in bugünkü durumu hakkında, eksik de olsa bir fikir verebildiğimiz kamsındayız. Şimdi bu anlattıklarımızdan bazı zorulu sonuçlar çıkartarak araştırmamızı bitirmek istiyoruz.

1. ÇİN BAKIMINDAN:

Çin hakkında genel bir sonuca varmak, aynı zamanda komünist sistem hakkında da genel bir hükme erismek demektir. Komünist rejim hakkında pek çok yazı yazılmıştır. Ancak kanaatimizce bu sistemin en sağlam ve gerçek tenkidi *Djilas* tarafından yapılmıştır (131). Komünizm'in sınıfsız bir toplum ütopyası peşinde koştuğu halde, *yepyeni bir sömürücü sınıf* ortaya çıkardığı, bu sınıfın kendisine özgül birtakım silâhlarla -mülkiyet düşmanlığı, kollektif iktisat, hukuku araç yapma - egemenliğini diğer kütlelere kabul ettirdiği apaçık bir gerçektir. Komünizm hayal içinde doğmuş ve hedefine asla varamamıştır. «Modern komünizm, modern sanayi devrinde bir mefkûre olarak doğmuştu. Sanayi gelişmesi ana hedefine varan memleketlerde komünizm ölmekte veya bertaraf edilmektedir (132)». Nitekim bugün ileri batı Avrupa ülkeleri ile ABD' inde komünizm'in yaşaması imkânsızdır. «Batı, iktisadî yönden olduğu gibi, fikri yönden de ilerlemekte devam etmiştir (133)». Bu yüzden komünizm ancak geri kalmış, sefil ülkelerde, en basit fikir-

(130) HO VEİ - YANG., agm., s. 165.

(131) DJILAS, Milovan, Yeni sınıf. Komünist sistemin bir tahlili çev. SONKUR, H. Tayfur. Ankara 1959.

(132) DJILAS., age., s. 27.

(133) DJILAS., age., s. 232.

leri kullanarak yaşama alanı bulmaktadır ve *Yeni Sınıf* bu millet-ler üzerinde derhal egemenlik kurmaktadır.

Çin'de de durum böyledir. Zaten bütün tarihi boyunca zümre boyundurluğu altında yaşamış olan bu talihsiz ulusta, yeni sistem derhal yaşama şansını bulmuştur. Eğer *Chiang Kai-shek*, Japon istilası ile karşılaşmasa ve *Dr. Sun Yat-Sen*'in izinden gitse idi, Çin'de komünizm çok zor yerleşebilirdi, belki de bu, imkânsız olurdu. Sefil, büyük bir kütleyi *Chiang Kai-shek* idaresinin tatmin edememesi, komünistlerin hemen zafer kazanmalarına sebep olmuştur. Çin komünistleri çok oportunist bir siyaset olan *Yeni Demokrasi* ilkesi ile Çin'deki büyük kuvvet olan burjuvaziyi ustaca altetmişler ve HK'leri safhasına geçerek *Yeni Sınıf*'ın egemenliğini tamamlamışlardır. Bu iş öylesine radikal tamamlanmıştır ki, Rusya bile buna itiraz etmiştir. Gördüğümüz korkunç insan çalıştırma temposu ile Çin, sanayileşmeğe geçmiştir. Bu tempoları böylesine sürerse yakında ABD ve SSSCB arasında bir sanayiye sahip olabirler.

Bununla beraber her iş sanayileşme ile bitmemektedir. Daima temas ettiğimiz gibi Çin şimdiden nüfusunu beslemekten âcizdir. Heride bu açlık had safhaya girecektir. O zaman rejime karşı bir ayaklanma beklenebilir. Ayrıca, komünizm bütün vaatlerine rağmen diğer alanlardaki geriliği yenebilmiş değildir. Msl., en az 2000000 hekim'e ihtiyaç varken bu miktar bugün 10000'den ibarettir (134). Arılan nüfus ÇKP'ni bunaltmakta, fakat böylesine büyük bir kütlede doğum plânlanması da yapılamamaktadır (135). Bütün bu hallerin varlığına rağmen HK'ne gidiş, Çin'in durumunu daha da kritiklemiştir. Tamamen köle durumunda olan halkın yorgunluğu *Yeni Sınıfa* karşı bir büyük harekete girişmeğe imkân vermiyor. Ancak, yukarıda, pasif direnmenin yapıldığını da gördük. Hürriyetsizlik de böyle sürüp giderse, bütün bu unsurların birleşmesi ile Çin'de belki bir karşı ihtilâl patlak verebilir.

Fakat bugün Çin, sanayi istihsalinin durumu ve kaba nüfus kuvveti ile, itiraf etmek gerektir ki ABD ve Rusya'dan sonra 3. cü büyük devlet olmanın peşindedir.

(134) LAENDERLEXION, s. 550.

(135) LAENDERLEXION, s. 549.

2. RUS - ÇİN İLİŞKİLERİNİN SONUCU :

Bu şekilde kuvvet kazanan ve kendisine özgü bir komünizmin anlayışının ardından giden Çin'in, kızıl blok'un önderliğini yavaş yavaş Rusya ile paylaşma yoluna girdiğini gördük. Gerçek imperyalizm'in öncüsü olan Rusya bu halden hoşlanmıyor. Çin büyük askeri kuvveti ile Rusyanın endişelerini bu konuda daha da artırmaktadır. Bugün uzak - doğu'da Çin ile karşılaştırılabilecek bir başka askeri kudret yoktur (136). Çin, ordusunu durmadan kuvvetlendirmek zorundadır, çünkü ÇKP için iktidar ancak ordu desteği ile kabildir. Bu durumda günden güne kuvvetlendirilen ordu, Dünyanın 4. cü hava kuvvetine sahip olmuştur (137). İleride atom silâhlarına da sahip olması kimseyi şaşırtmıyacaktır. Rusya bu rakibinin böylesine kuvvetlenmesine ne zamana kadar göz yumacaktır? Hele ideolojik ayrılıklar daha da fazlalaşırsa ileride bu 1 milyarlık kütlenin korkusu yüzünden Rusya, Hür Dünyaya yaklaşabilir.

3. HÜR DÜNYA - ÇİN İLİŞKİLERİNİN SONUCU :

Fakat bu son söylediğimiz durum, uzak vadeli bir ihtimaldir. Daha önce de belirttiğimiz gibi *Peking*, iktisadî bakımından Rusya-ya muhtaç olmakta bir süre devam edecektir. İlkel iktisadî durumunu düzeltebilmek için de daha çok uzun zaman beklemesi gerekecektir. Bu yüzden bugün için Çin ve Rusya müşterek komünizm tehlikesinin birer cephesi olarak görülmelidir. Çin Hür Dünya için hiç de iyi emeller beslemiyor. Zaten koyu komünizm'e kaymış bir devletten iyi emeller beklemek de abestir. Bugün için Hür Dünya, kendi ileri ülkelerinde komünizm tehlikesini, tamamen kaldırmıştır. Yapılacak iş geri kalmış hür ülkeleri - biraz sıkıntıya rağmen - geliştirmek ve diğer yandan tarafsız ülkelerde de faydalı ve mükemmel bir yardım programı güderek, komünizm'in yerleşme ihtimallerini tamamen yoketmektir. Bu Rusya ve Çin karşısında kovuşturulacak genel bir politikadır.

(136) EITNER, Hans - Jürgen. Die grosse Unbekannte. Chinas Militärisches Potential. Politische Meinung. Şubat 1960 sayı 4, s. 70.

(137) EITNER., age., s. 71. (A. B. D. Genel Kurmayının bildirisi.)

Rusya ile Çin arasındaki ideolojik ihtilâfların artması da müspet bir olaydır. Bu şekilde komünist blokun zayıflaması ve ayrılması kolaylaşır.

Bütün bu muhtemel sonuçlar, yalnız bazı tahminlerden ibarettir. Çin her zaman Hür Dünyanın ve hattâ Rusyanın başına büyük problemler çıkaracak gibi görünmektedir. 650 milyonluk kütleyi hem boyundurluktan kurtarmak, hem de bu kütle için doğru büyümesini önlemek ve muhtemel büyük tahriplerine karşı tedbir almak; her ikisi de Hür Dünya için zorunluluktur. Ancak esas olan *son zorunluluktur*. Bugün için, gelecek bir savaşta Çin'in Rusya yanında yer almasını önlemek batı Dünyasının en realist ödevi olmalıdır.